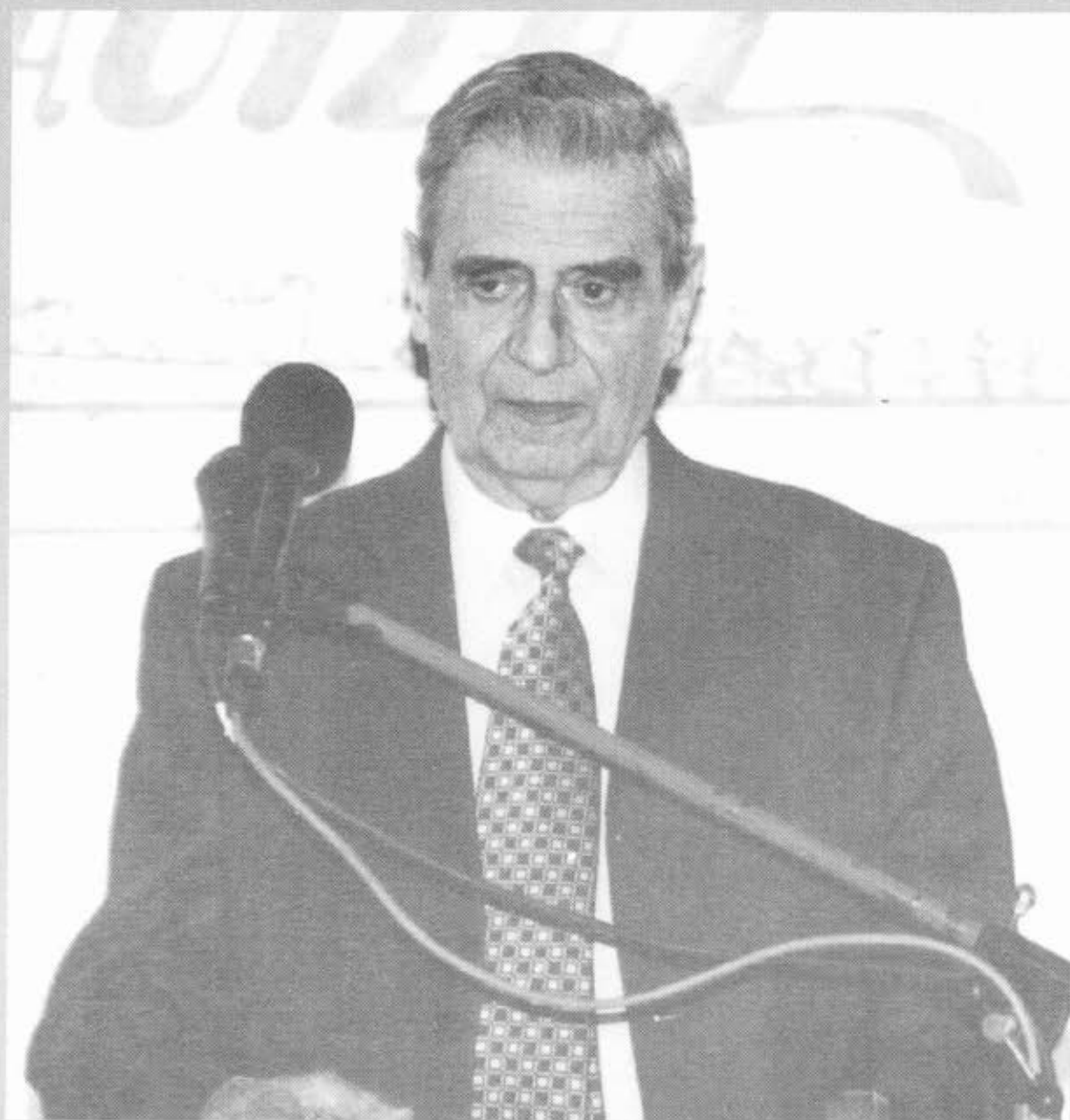

Νιάουστα

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ
Έτος 27ο - ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2004 - ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 107 - 108 ΑΡΙΘΜ. ISSN 1106-2118

Αφιέρωμα: Πέτρος Δεινόπουλος

Περιεχόμενα:

Αφιέρωμα Πέτρος Δεινόπουλος

Λευκής Σαμαρά: Σύντομο βιογραφικό - Η έρευνα του για τον Γενίτσαρο	5
Γιάννη Καρατσιώλη: Ήταν προδότης ο Μάμαντης;.....	12
Ελένης Μήτσαλα - Ζεγγίνη: Η Δεύτερη Σελίδα.....	14

Ιστορικά

Παύλου Πυρινού: Δύο δηλωτικά εμμάρτυρα έγγραφα που αφορούν Ναουσαίους (1854).....	19
Βλάση Αγτζίδη: Η αυτοκρατορία της Τραπεζούντας	32
Γιάννη Χατζηχαρίση: Προσωπική μαρτυρία για τα γεγονότα του Πολυτεχνείου.....	37

Διηγήματα - Παρουσιάσεις - Ποικίλα θέματα

Κατερίνας Λυσιμάχου: Η κα Ζάνα και η μυρωδιά της κρεολίνης.....	23
Γιάννη Καρατσιώλη: Χίος. Το νησί του Ομήρου και της μαστίχας.....	46
Γιάννη Κατασιώλη: Η καμπανία στα Βυζαντινά Χρόνια.....	51
Μηνά Κόκκινου: Μνημόσυνο Αχιλλέα Γκούτα.....	52

"ΝΙΑΟΥΣΤΑ"

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ
"ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ"

ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2004

Έτος 27ο - Τεύχος 107-108

Αριθμός ISSN 1106 2118

ΙΑΡΥΤΕΣ:

Σύλλογος Αποφοίτων Νάουσας, (+)Οδυσσεύς Ντινόπουλος

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Λευκή Σαμαρά, Γιάννης Καρατσιώλης, Ελένη Μήτσαλα - Ζεγγίνη, Αλέξανδρος Οικονόμου.

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ - ΠΑΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

-Δημοτική Βιβλιοθήκη Νάουσας

Διον. Σολωμού 3 Τ.Κ. 59200 ΝΑΟΥΣΑ

Τηλ. 2332024102

-Γκαρνέτα 17 τηλ.2332022575 & 2332026996

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΙΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ:

Γιάννης Καρατσιώλης - Γεωπόνος τηλ. 2331060331

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Πέτρος Δεινόπουλος"

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

Αλκιντζής Δημήτριος ΣΙΝΔΟΣ

Η συντακτική επιτροπή του περιοδικού δεν φέρει καμία ευθύνη για τα ενυπόγραφα κείμενα που δημοσιεύονται. Την ευθύνη φέρει ο υπογράφων το κείμενο

Σημείωμα της Σύνταξης

Αγαπητοί μας φίλοι

Νάμαστε πάλι πιστοί στο ραντεβού μας του Σεπτεμβρίου με το διπλό μας τεύχος. Με αυτό το τεύχος 107 - 108, η ΝΙΑΟΥΣΤΑ κλείνει τα 28 της χρόνια και σας ευγνωμονεί για την αγάπη σας και την στηρίξη σας.

Το περιοδικό που κρατάτε στα χέρια σας είναι αφιερωμένο στον φίλο, συνεργάτη και χορηγό μας Π.Ε.Ν. Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος, στον Πέτρο Δεινόπουλο. Θεωρούμε πως είναι το ελάχιστο που μπορεί να κάνει η πόλη της Νάουσας και η ΝΙΑΟΥΣΤΑ στην μνήμη του ανθρώπου που κατέγραψε με την πένα του μέσα από τις σελίδες της Φωνής της Ναούσης, της εφημερίδας που, πάνω από μισόν αιώνα την ιστορία αυτής της πόλης για εμάς και για τις γενιές που έρχονται.

Επίσης θα διαβάσετε μια πολύ ενδιαφέρουσα ιστορική έρευνα του διδάκτορα της σύγχρονης ιστορίας του Α.Π.Θ. Βλάση Αγτζίδη, θα ξεναγηθείτε στο υπέροχο νησί της Χίου και οι ιστορίες της κας Ζάννας μαζί με πολλά άλλα ενδιαφέροντα θέματα θα σας κρατήσουν συντροφιά μέχρι το Δεκέμβριο που θα τα ξαναπούμε.

Διακίνηση περιοδικών

Εμβάσματα - συνδρομές:

Λευκή Σαμαρά

Γκαρνέτα 17 - τηλ. 2332022.575 - 2332026996

Δημοτική Βιβλιοθήκη Νάουσας

Σολωμού 2 τηλ. 2332024102

Ετήσια συνδρομή ιδιωτών	15
Λήμμοι - Κοινότητες - Συν/σμοί	30
Εξωτερικού δολάρια	50

*Με την ευγενική χορηγία
Χρήστου
και
Νάντιας Λαναρά*

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΠΕΤΡΟΣ ΔΕΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Της Λευκής Σαμαρά

Στις 13 Απριλίου, έφυγε τελείως απροσδόκητα από κοντά μας ο Πέτρος Δεινόπουλος, πολύτιμος φίλος, εκλεκτός συνεργάτης της ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ και χορηγός του Συλλόγου μας, του οποίου υπήρξε από τους πρωτεργάτες της ανασυγκρότησης του το 1952.

Ο Πέτρος Δεινόπουλος κατέγραψε και άφησε πίσω του ένα τεράστιο έργο, την ιστορία της Νάουσας από το τέλος του εμφυλίου, μέχρι την αρχή της νέας χιλιετίας και η πόλη του χρωστά μεγάλη ευγνωμοσύνη

Μέσα από τις σελίδες της εφημερίδας του "Η

Φωνή της Ναούσης" καταγράφηκε για μισό αιώνα, η οικονομία, η ανάπτυξη, ο πολιτισμός, η λαογραφία η έρευνα.

Δημοσιογράφος μέχρι το τελευταίο του κύτταρο, επί 52 χρόνια, ως την στιγμή που έφυγε για το μεγάλο ταξίδι, έγραφε "για αυτόν τον υπέροχο κόσμο της Νάουσας" όπως είχε ονομάσει τους συμπολίτες του, όταν βραβεύτηκε για την προσφορά του από τον Δήμο της Νάουσας.

Ο Πέτρος Δεινόπουλος ξεκίνησε για μαθηματικός, αλλά πορεύτηκε δημοσιογράφος-μαχητής. Αφησε την δημοσιογραφική καριέρα του στις

εφημερίδες της Θεσσαλονίκης και ίδρυσε στην γενέτειρά του την "Φωνή της Ναούσης" ρισκάροντας και πετυχαίνοντας να σπάσει την παράδοση που ήθελε τις εφημερίδες της Νάουσας προεκλογικές και βραχύβιες

Με άριστη κλασική παιδεία, κατείχε τέλεια όλον τον πλούτο, τόσο της αρχαίας, όσο και της νεοελληνικής γλώσσας και η "Φωνή" του αποτελεί ένα ζηλευτό δείγμα δημοσιογραφικής γραφής.

Μιλούσε και έγραφε τέλεια γαλλικά και σλαβικά, τα οποία τα έμαθε μόνος του επηρεασμένος από την Μοναστηριώτικη καταγωγή του πατέρα του, Αναστάση.

Έπαιζε βιολί και τραγουδούσε πολύ ωραία, γιαυτό έβαλε τόσο μεράκι στην ίδρυση της Φιλαρμονικής.

Δεν άφηνε καμία εκδήλωση της Λυρικής σκηνής ή του Μεγάλου Μουσικής που να μην ιδεί. Κανένα ταξίδι δεν τον κούραζε αν ήταν να απολαύσει μια άριστη παράσταση, ένα θέαμα ποιότητας. Ο Πέτρος Δεινόπουλος παρέμεινε μέχρι την τελευταία στιγμή ένας εκλεπτυσμένος μπόν βιβέρ.

"Μη γνώτω η δεξιά σου τι ποιεί η αριστερά σου" ήταν το πιστεύω του και το τήρησε μέχρι κεραίας.

Ελάχιστοι ήξεραν πως είχε υιοθετήσει δύο παιδιά της Αφρικής και ήταν από τους οικονομικούς αρωγούς στο έργο του Αναστασίου Αλβανίας.

Αιμοδότης στο νοσοκομείο μας για τους συνάνθρωπους του και αιμοδότης οικονομικός των συλλόγων της πόλης. Η τριβή της πεζής καθημερινότητας δύσκολα άγγιζαν την έμφυτη αρχοντιά του.

Ακριβοδίκαιος στην δουλειά, υποστήριζε την διαφορετική του άποψη με ακράδαντα στοιχεία. Τίποτα από τα γραπτά του δεν ήταν πρόχειρο και "αβασάνιστο"

Το τελευταίο του κείμενο που ετοίμαζε για την ΝΙΑΟΥΣΤΑ αφορούσε την αντίθεσή του στην ονομασία "Μπούλα" των Γενίτσαρων. Σαν παλιός Ναουσαίος που ένιωθε βαθιά μέσα του αυτό

το έθιμο, εξαγριώνονταν, στην κυριολεξία, όταν άκουγε να αποκαλούν τους λεβέντες φουστανελοφόρους "Μπούλα" Μια λέξη ναουσαίικη συννεφασμένη με την ελαφρότητα, την χαζομάρα, το "πιργέλιο" που δεν ταίριαζε ούτε στους χορούς των μπουλουκιών, ούτε στην ιστορία της πόλης

Τις αποκριές του 1957 ήταν ο πρώτος που έγραψε για ψάξιμο πάνω στο έθιμο και την ρίζα των ναουσαίων " επί τη ευκαιρία πρέπει να σημειωθεί για όσους δεν το γνωρίζουν ότι "Μπούλες και Γενίτσαροι" δεν είναι ταυτόσημες έννοιες.

Πράγματι γενίτσαροι είναι οι φουστανελοφόροι, ενώ οι παριστάνοντας την νύμφη λέγονται "μπούλες". Η ονομασία πιθανότατα να προέρχεται από την Ήπειρον όπου και σήμερα ακόμη μπούλα λέγεται η νύφη. Επίσης και άλλες λέξεις του ιδιοματικού λεξικολογίου μας συναντώνται εις την Ήπειρον, ενώ είναι άγνωστες εις τις γειτονικές μας πόλεις ενισχύουν την εκδοχήν ότι οι Ναουσαίοι προέρχονται από την Ήπειρον. Ας μην ξεχνούμε ότι και ο Πολιούχος της Ναούσης ο άγιος Θεοφάνης είναι Ηπειρώτης. Ίσως αυτά να μην είναι απλή σύμπτωσης"

Με δύο άρθρα που βρέθηκαν σε μια εφημερίδα του 1929, όπου μόνον ο Γιαννίτσαρος αναφέρεται και μια φωτογραφία του 1915 όπου δεν υπάρχει καθόλου μπούλα στο μπουλούκι, καθώς και τα κείμενα που δημοσίευσε στην ΝΙΑΟΥΣΤΑ το 1995 στο τεύχος 73 ο Πέτρος Δεινόπουλος αποδεικνύει χωρίς καμιά διάθεση αντιπαράθεσης, αλλά με αδιάσειστα στοιχεία και πάρα πολύ αγάπη για αυτό το έθιμο της Νάουσας, την αλήθεια της άποψής του.

Σε αυτό το τεύχος της ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ το αφιερωμένο στον Πέτρο Δεινόπουλο, θα παραθέσουμε εκτός από τα δύο κείμενα της εφημερίδας του ΛΑΟΥ ΝΑΟΥΣΗΣ και όλη την έρευνά του για το έθιμο καθώς και το τελευταίο του χειρόγραφο για το περιοδικό σχετικά με αυτό το θέμα.

Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΗΤΣΑΡΟΥ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΛΑΟΥ ΝΑΟΥΣΗΣ

Κυριακή 24 Μαρτίου 1929

Ο σημερινός γενήτσαρος της Ναούσης- λέγομεν της Ναούσης, διότι εις κανένα άλλο μέρος της Ελλάδος δεν υπάρχει - δεν είναι αυτός ο ίδιος ο οποίος προ 150 ετών περίπου έκαμε την εμφάνισίν του εδώ και απετέλεσε έκτοτε το πρώτον και κύριον στοιχείον διασκεδάσεως τας ημέρας των απόκρεων. Όπως και άλλοτε ελάβομεν αφορμήν να είπωμεν, μας ήλθεν από τα Ιωάννινα επί των χρόνων του Αλή Τεπελενλή του αιμοβόρου τυράννου της Ηπείρου, όπου έπαιρνε και έδιδε ο γενήτσαρος με την ζωγραφικήν και ιδιαιτέραν εκείνην στολήν την οποία εφόρουν τα διαβόητα εκείνα ορμητικά και ακάθηκτα τάγματα του τουρκικού - στρατού, τα οποία συνήθως επέφερον την κρίσιν του αγώνος εις τας κατά των Χριστιανών μάχας των Τούρκων.

Συνίστατο δε ή στολή εκείνη από ποτούρια τσόχινα φθάνωντα μέχρι των ποδών και κεντημένα με χρυσογαϊτάνια από ζωνάρι μεταξωτό εις την κεφαλήν, πεσλιά χρυσοκεντημένα και το απαραίτητο γαϊταγάνι...

Αλλά και ο γενήτσαρος υπέστη την εξέλιξίν του ως προς την ενδυμασίαν.

Επί άρχοντος της Ναούσης του λογοθέτου Ζαφειράκη προ της μεγάλης Ελληνικής επαναστάσεως του 1821, τα τουρκικά πουτούρια αντικατεστάθησαν με την φουστανέλλαν, όχι όμως την μακράν εκείνην την οποίαν εφόρουν άλλα μέρη της Ελλάδος, αλλά την κοντήν την αρματωλικήν - 5 δάκτυλα, άνω του γόνατος δια να έχη ο φορών αυτής πάσαν ευκολίαν κατά τον χορόν. Εξαρτήματα δε της φουστανέλλας ήταν η φέρμιλη εμπρός και τα πισλιά οπίσω, αι δύο παλάσκαι ή μία εμπρός ή άλλη οπίσω τα κιουστέκια εμπρός και τα τοκάδια σταυροειδώς οπίσω φέροντα εικόνα αγίων συνήθως των πολιούχων της Ναούσης, του Αγίου Δημητρίου και του Αγίου Γεωργίου, το μεταξωτό ζωνάρι εις την κε-

φαλήν αι κατάσπρες χολέβες δεμένες κάτωθεν του γόνατος με βοδέτες μεταξωτές φουντωτάς και τα λιάπικα τσαρούχια με τελετίνι. τα οποία κατασκευαζόμενα μόνον εις Ιωάννινα επρομήθευαν εδώ οι έμποροι σιαγιάκιων Ναουσαίοι οι έχοντες συχνήν επικοινωνίαν με την πρωτεύουσαν της Ηπείρου.

Η δε προσωπίς η αυτή πανομοιότυπος με την σημερινήν χρώματος ερυθρολεύκου παριστώντος τον σφριγηλόν νεανία με μάτια μικρά και στόμα επίσης μικρόν, αλλά μύστακα μακρόν αρειμανίως προς τα άνω στριμμένον εις ένδειξιν του ελευθέρου φρονήματος. Και τέλος ή απαραίτητος πάλα, ή οποία έπαιξε και τον σπουδαιότερον ρόλον εις την όλην εμφάνισιν του γενητσαρου.

Μη λησμονώμεν ότι ταύτα γίνωνται επί τουρκοκρατίας, οι δε Τούρκοι την μεν πολυτελή αμφίεσιν του Γενιτσαρου πολλήν ομοιότητα έχουσαν με την αλβανικήν ένδυμασίαν την ηνείχοντο, όχι όμως και την πάλαν. Ό φανατικός και υπερήφανος Τούρκος ως κυρίαρχος, βαρέως έφερεν βλέπων τον ραγιάν να επισείη έμπροσθέν του την πάλαν και να χορεύει με αυτήν.

Κατά την εξέλιξιν δε ταύτην του γενιτσαρου εξέλιπε ή άλλοτε συνοδεύουσα αυτού νύφη, ή λεγομένη μπούλα, η οποία ως νύμφη στολισμένη έπρεπε να είναι και λιγερή και να χορεύη ωραία διότι μετά τον χορόν εμάζευε δεκάρες δια να βγαίνουν τα έξοδα.

Σήμερον άμιλλα γεννάται μεταξύ των γενητσαρων ποίος να φέρη περισσότερα ασημικά δια να ομοιάζουν ούτως ειπείν με τους Κολοκοτρωνάιους, πούχαν τα ασημια τα πολλά, τες ασημένιες πάλες.

Ο ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΣ

ΚΟΜΙΤΑΤΟΝ ΤΩΝ ΑΠΟΚΡΕΩΝ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΛΑΟΥ ΝΑΟΥΣΗΣ

Κυριακή 24 Μαρτίου 1929

Αποκρηές εις την Νάουσαν χωρίς τον γενήτσαρον και, χωρίς ζουρνάδες και νταούλια είνε κάτι τι ακατανόητον είνε κάτι τι το οποίον δεν ημπορεί να χωρέση εις τον νουν του Ναουσαίου. Ο γενήτσαρος είνε το αλάτι της αποκρηάς μας. Αυτός προηγείται με την χάριν του και με την λεβεντιάν χορεύων με την πάλα και ακολουθούν όλοι οι άλλοι.

Ο γενήτσαρος επί τουρκοκρατίας εσημείωσε ακμήν τοιαύτην ώστε αι εμφανιζόμεναι ομάδες τα μπουλιούκια να μην είνε λιγότερα από 5 - 6.

Σήμερον ο γενήτσαρός μας φαίνεται ότι ευρίσκεται εις παρακμή και κινδυνεύει να εκλείψη διότι δεν ευρίσκει καμμίαν ενθάρρυνσιν. Οι προ της μεγάλης Ελληνικής επανάστασεως

του 1821 άρχοντες της Ναούσης είχαν καθιερώσει ο γενήτσαρος πρώτον να επισκέπτεται το Διοικητήριον και, κατόπιν να κάμη τον γύρον της πόλεως.

Το έθιμον τούτο ετηρήθηκεν επί τουρκοκρατίας και αι τουρκικαί αρχαί ανέμενον το καρναβάλι μέχρι της 1ης μ. μ. ώρας. Και κατά το επικρατήσαν τούτο έθιμον κι' εφέτος οι γενήτσαροι επισκέφθησαν πρώτον το Δημαρχείον, αλλ' ο προκοιμένος Δήμαρχος μας έλαμπεν δια της απουσίας του. Θα μυρίσθηκε φαίνεται ότι εκ των γενητσάρων δεν ήτο κανείς ημέτερος.

Και όμως το ωραίον αυτό έθιμον το οποίον έχει ιστορίαν 150 ετών πρέπει με πάσαν θυσίαν να το

1915. Οι γενήτσαροι στο "κιάσκι". Πρώτος αριστερά, ο Αγοραστός Μανώλης. Τρίτος από αριστερά στο πρώτο πλάνο, ο δεκαπεντάχρονος Δημήτρης Αγοραστός ντυμένος με κοντέλα από σαϊάκι μαύρο.

διατηρήσωμεν. Διότι κοντά στον γενήτσαρον όλοι μας διασκεδάζωμεν δωρεάν διότι τα έξοδα υφίσταται μόνος του ο πτωχός γενήτσαρος. Δια τούτο και διότι από το άλλο καρναβάλι έχομεν αξιώσεις και θέλομεν πρωτότυπα και πρωτοφανή με νέαν έμπνευσιν και με νέαν ζωήν δια τούτο ανάγκη να συσταθή ένα κομιτάτον των απόκρεων το οποίον έχον ως βάσιν μίαν γενναίαν επιχορήγησιν του πλουσίου ήδη Δήμου μας να έρχεται οικονομικώς επίκουρον εις τον γενήτσαρον να προκηρύττη χρηματικά βραβεία εις την ωραιωτέ-

ραν αμφίεσιν, εις τον καλλίτερον χορευτήν, εις την ευφρεστέραν διακωμώδισιν, εις την καλαισθητικωτέραν εμφάνισιν ως ήτο εφέτος το ζεύγος Τούπου και έτσι ήμπορούν να λείψουν αι άλλες ασχημίες και αηδίες των οποίων παρέστημεν θεαταί.

Και να μην περιμένωμεν να μας διασκεδάξη δωρεάν ο πτωχός Αδάμος, ο Μολύβας και ο Μπουζίνος

ΓΕΝΙΤΣΑΡΟΙ ΚΑΙ ΜΠΟΥΛΕΣ ΣΤΗ ΝΑΟΥΣΑ ΚΑΙ ΣΤΑ ΛΕΧΑΙΝΑ

Κοινές ρίζες στην αρχαιότητα και στην τουρκοκρατία

Του Πέτρου Δεινόπουλου

Στα μέσα της δεκαετίας του 1950, αναβίωσε το Ναουσαίικο Καρναβάλι μετά από 15ετη διακοπή, λόγω του πολέμου και των γεγονότων που ακολούθησαν. Τότε (1955) ιδρύθηκε και ο Τουριστικός Όμιλος που ανέλαβε και τη διοργάνωση των αποκριάτικων εκδηλώσεων. Άρχισαν να έρχονται χιλιάδες επισκέπτες στη Νάουσα, οι οποίοι, ήταν φυσικό, να εντυπωσιαστούν από τους Γενίτσαρους και τις Μπούλες και να ζητούν πληροφορίες για την "καταγωγή" τους. Βοηθώντας και του πατριωτικού κλίματος της εποχής, συνδέσαμε τα δρώμενα με εθνικά γεγονότα., με την επανάσταση της Νάουσας, τον Μακεδόνικο Αγώνα κ.τ.λ. Άλλωστε σ' όλη την Ελλάδα αυτό γίνεται. Όλα τα συνδέουμε με εθνικούς αγώνες, γιατί ακόμα κι αν δεν προήλθαν από αυτούς, πάλι κάποιο στάδιο συνυπήρξαν και άσκησαν επίδραση.

Την "εξήγηση" αυτή, πρόβαλε αργότερα (1988) και ο Τάκης Μπαίτης, προχωρώντας μάλιστα και στον χρονικό προσδιορισμό της "γέννησης" του εθίμου. Στο βιβλίο του "Γιανίτσαροι και Μπού-

λες της Νιάουσας", (σελ. 28), αφού αναφέρει την περίπτωση του παιδομαζώματος στη Νάουσα, την εξέγερση του Καραδήμου και των παλικαριών του και την εξόντωση τους από τους Τούρκους, συμπληρώνει, χωρίς ν' αναφέρει την πηγή στην οποία στηρίζει την περίεργη εκδοχή του: "Αντίμνημοσύνου τον επόμενο χρόνο 1706 οι νέοι της Νάουσας, ντύνονται την αρματολική τους στολή και φορώντας τον πρόσωπο - ήταν και τότε μέρες αποκριάς (...), μέρες ξεφαντώματος από την αρχαιότητα για να μην τους αναγνωρίσουν οι Τούρκοι (...), γύριζαν στην πόλη αναπαριστώντας το παιδομάζωμα...". Ο Καθηγητής Θωμάς Γαβριηλίδης με δυο άρθρα του στη "Νιάουσα" (τεύχη 70 και 71, "Γιανύτσαρος και Μπούλα"), διατυπώνει άλλη θεωρία, καταφεύγοντας στην "ιστορία των ονομάτων". Γράφει Γιανύτσαρος, με "ύψιλον" για να υποστηρίξει ότι προέρχεται κατευθείαν από τον Διόνυσο (Διόνυσος - Γιάνουσος - Γιανύτσαρος), ενώ για τις Μπούλες πιθανολογεί την προέλευση τους από τις αρχαίες Βαβύλες, που οι Ρωμαίοι πρόφεραν "Μπαμπού-

λες" και εμείς τις κάναμε "Μπούλες".

Γενίτσαροι και Μπούλες και στην Ηλεία

Μπούλες και Γενίτσαρους όμως δεν έχουμε μόνο στη Νάουσα. Ανάλογο δρώμενο υπάρχει και στην Ηλεία, όπως το είχαμε αναφέρει πριν από μερικά χρόνια στη "Φωνή της Ναούσης", χωρίς να παραθέσουμε αποδεικτικά στοιχεία γι' αυτό ίσως και δεν δόθηκε η δέουσα προσοχή. Αναγκαστήκαμε λοιπόν, ν' αναζητήσουμε περισσότερες πληροφορίες από τον Δήμο Λεχαινών, κοινότητες της Ηλείας και εφημερίδες της περιοχής.

Την προσπάθεια μας βοήθησαν με ενθουσιασμό ο δήμαρχος Λεχαινών κ. Δημ. Χατζηγιάννης και ο φίλος του εθίμου και εκδότης της τοπικής εφημερίδας "Μυρσίνη" κ. Διον. Μπώκος ο οποίος μας έστειλε πλούσιο υλικό για το έθιμο που δε ν υπάρχει μό νο στα Λεχαινά, αλλά διατηρείται και στην ιδιαίτερη πατρίδα του τη Μυρσίνη καθώς και σε άλλες Κοινότητες της Ηλείας. Τους ευχαριστούμε θερμά και ευχόμαστε να πραγματοποιηθεί η κοινή μας επιθυμία για μια στενότερη επαφή και αλληλογνωριμία".

Σύμφωνα με τα στοιχεία που μας δόθηκαν, το "μπουλούκι" στα Λεχαινά λέγεται "Γκοτσαριά" και το αποτελούν εννέα άνδρες: Ένας αρχιγενίτσαρης, με έξι Γενίτσαρους και δυο Μπούλες. Στο "γενίτσαριστικο" χορό τους συνοδεύουν ζουρνάς και νταούλι. Ένας άλλος χορός τους λέγεται "πηδητός" (μήπως ο δικός μας "νιζάμικος";) Όταν φθάνουν μπροστά στους επισήμους, τους χαιρετούν με μια "φούρλα" αντί για τα πηδήματα των δικών μας.

Η Μπούλα

Ο "Γενίτσαρος" της Νάουσας και ο "Γενίτσαρης" των Λεχαινών μας παραπέμπουν στην περίοδο της τουρκοκρατίας. Το ίδιο και η Μπούλα. Τη λέξη "μπούλα", βρήκαμε στα

λεξικά τριών τουλάχιστο Βαλκανικών γλωσσών, σερβικά, βουλγαρικά και αλβανικά, με τη σημασία της χανούμισας, της τουρκάλας. Με την ίδια σημασία, αναφέρεται και στα γλωσσικά ιδιώματα των βορειοανατολικών νησιών του Αιγαίου, στη Λήμνο¹, την Ίμβρο, Τένεδο κ.τλ. Η λέξη δεν υπάρχει σε τουρκικά λεξικά, προφανώς, διότι τη χρησιμοποιούσαν μάλλον κοροϊδευτικά οι ραγιάδες, όπως φαίνεται και από τον συνηθισμένο στη Νάουσα χαρακτηρισμό "χούτα μπούλα", κουτή γυναίκα, που λέγεται και για γυναίκα η οποία είναι ντυμένη με χτυπητά, παρδαλά φουστάνια "σαν μπούλα". Και στη νήσο Ίμβρο την ίδια έννοια είχε ο χαρακτηρισμός²

Όλα αυτά, καθώς και η στολή της Μπούλας, με το παρδαλό φουστάνι, με το στεφάνι και τις πολύχρωμες κορδέλες, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι Ναουσαίοι με τη γελοιογραφική αυτή καρικατούρα, ήθελαν να σατιρίσουν τις τουρκάλες και να βγάλουν το άχτι τους. Αυτό το συμπέρασμα ενισχύεται και από το γεγονός ότι οι "Μπούλες" έπαυσαν να συμμετέχουν στο μπουλούκι των Γενίτσαρων από τα μέσα της δεκαετίας του 1920, μετά δηλαδή, την ανταλλαγή των πληθυσμών και την αναχώρηση των Τούρκων της Νάουσας³, οπότε δεν υπήρχε ο στόχος της σάτιρας. Οι Μπούλες όπως είναι γνωστό, ξανάκαναν την εμφάνιση τους, στις αποκριές του 1955.

Γενίτσαροι και μπούλες των Λεχαινών στο καρναβάλι του 1954. Η στολή των "Γενίτσαρων" θυμίζει το ντύσιμο των παληκαριών στην επανάσταση του 1821. ("ΝΙΑΟΥΣΤΑ" τεύχος 73/1995)

Κοινές ρίζες

Όλα αυτά τα στοιχεία μας οδηγούν αβίαστα στο συμπέρασμα ότι το έθιμο του Γενίτσαρου και της Μπούλας στη Νάουσα και τα Λεχαινά εκτός από τις κοινές αρχαίες ρίζες του, έχει κοινές και νεώτερες επιδράσεις, που πρέπει να τις εντοπίσουμε στην περίοδο της τουρκοκρατίας, με πιθανό σύνδεσμο τους Λαλαίους, τους Τουρκαλβανούς κατοίκους του χωριού Λαλά της Ηλείας, που κατά την περίοδο της επανάστασης του 21 το χωριό Λαλά που ήταν ορμητήριο των πολεμοχαρών τουρκαλβανών, οι οποίοι λυμαίνονταν τα ελληνικά χωριά, καταστράφηκε από τους Έλληνες επαναστάτες και οι κάτοικοι του εγκαταστάθηκαν στην Πάτρα και σε άλλες περιοχές βορειότερα. Στους ιστορικούς εναπόκειται να ερευνήσουν αν στάλθηκαν και στη Νάουσα, μετά την επανάσταση της πόλης γιο: να συνετήσουν τους απίστευτους Ναουσαίους.

Οι κοινές αρχαίες ρίζες και τα νεώτερα κοινά στοιχεία, δεν σταματούν βεβαίως την εξέλιξη του εθίμου, που προσαρμόζεται στις εκάστοτε τοπικές συνθήκες. Οι διαφοροποιήσεις παρατηρούνται και στις στολές. Πιο απλές στα Λεχαινά, πιο εντυπωσιακές στη Νάουσα, όπου η στολή του Γενίτσαρου διατήρησε κάποια αρχαία στοιχεία ("πρόσωπος", θώρακας κ.τ.λ.), που ενίσχυσαν τα νεώτερα (φουστάνελα, τσαρούχι πάλα κ.τ.λ.). Έτσι ο Γενίτσαρος με την αρρενωπή εμφάνιση

του δεν ήταν μόνο σύμβολο γονιμότητας, αλλά και πατριωτισμού.

Επίλογος

Πριν κλείσουμε το σημείωμα αυτό, θα θέλουμε να καθησυχάσουμε όσους ενδεχομένως νομίσουν ότι τα όσα εκθέσαμε, μειώνουν την αίγλη του εθίμου μας, ότι το "τουρκοποιούν" κ.τ.λ. Αντίθετα μάλιστα. Όλα δείχνουν ότι οι Γενίτσαροι και οι Μπούλες, όπως και όλα τα δρώμενα της αποκριάς, ξεκίνησαν με στόχο να σατιρίσουν τον Τούρκο δυνάστη και με την πάροδο των χρόνων, προσέλαβαν και ηρωικά στοιχεία, μπήκαν στην παράδοση του Λαού μας, και από γενιά σε γενιά, έγιναν βίωμα του. Αν τα ονόματα καθόριζαν και την εθνικότητα, τότε θα έπρεπε να αμφισβητηθεί η ελληνικότητα όχι μόνο του Γενίτσαρου και της Μπούλας, αλλά και των εκατομμυρίων Ελλήνων που λόγω της μακράς περιόδου της τουρκοκρατίας, φέρουν επώνυμα τουρκογενή, με καταλήξεις σε "ογλου" σε "ιτζής" ή με πρώτο συνθετικό το "Καρα" κ.τ.λ.

Υποσημειώσεις

- 1) Δέσποινα Κοντονατσιου: "Η διάλεκτος της Λήμνου". Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 1989.
- 2) Μαρτυρία του Ιμβριώτη κ. Κώστα Ζεγκίνη.
- 3) Μαρτυρία του κ. Αλέκου Χωνού

Ο Πέτρος Δεινόπουλος και τα "περί προδοσίας του Μάμαντη"

Του Γιάννη Καρατσιώλη

Για πρώτη φορά από τις στήλες της (ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ) (ο αείμνηστος ιδρυτής της τοπικής εβδομαδιαίας εφημερίδας (Φωνή της Ναούσης), Πέτρος Δεινόπουλος στο τεύχος Απριλίου-Ιουνίου 1993 (έτος 17ο και αριθμός τεύχους 63) με δημοσιευθέν άρθρο του αμφισβήτησε τα περί

προδοσίας του Μάμαντη κατά την κατάληψη και το Ολοκαύτωμα της Νάουσας στην εξέγερση την άνοιξη του 1822.

Βέβαια η λαϊκή παράδοση, αλλά και ο συγγραφέας της "Ιστορίας της πόλεως Ναούσης" Ευστ.

Στουγιαννάκης θεωρούν τον Μάμαντη, ο οποίος ήταν της αντιπολιτευομένης μερίδας του άρχοντα της πόλης Ζαφειράκη Θεοδοσίου συνώνυμο του προδότη. Αυτό όμως δεν έχει αποδειχθεί από κανένα ιστορικό στοιχείο.

Έτσι ο Π. Δεινόπουλος ανατρέχει σε δύο πολύ παραστατικά παραδείγματα από την ελληνική ιστορία, για να καταδείξει την ανάγκη ανακάλυψης (προδοτών) για αιτιολόγηση καταστροφικών αποτελεσμάτων πολεμικών αναμετρήσεων.

Στο πρώτο αναφέρεται στη μάχη των Θερμοπυλών, στην οποία από μικροί μαθαίνουμε, ότι χάρη στην προδοσία του Εφιάλτη, μπόρεσαν οι 300.000 Πέρσες του Ξέρξη να εξοντώσουν στις Θερμοπύλες τους 300 του Λεωνίδα. Δηλαδή δεν ήταν δυνατόν οι συντριπτικά υπέρτεροι Πέρσες, να επικρατήσουν των 300 Σπαρτιατών ή έστω και 1000 (μαζί με τους 700 Θεσπιείς) Ελλήνων, αν δεν υπήρχε προδοτής;

Το ίδιο, γράφει, και αρκετούς αιώνες αργότερα κατά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453, όταν ισχυριζόμαστε ότι οι Τούρκοι μπήκαν στην Πόλη από την κερκόπορτα. Διότι το 1453, δεν υπήρχε ουσιαστικά Βυζαντινή αυτοκρατορία. Οι Τούρκοι πολύ νωρίτερα είχαν καταλάβει όλες σχεδόν τις επαρχίες της, τόσο επί ευρωπαϊκού, όσο και επί ασιατικού εδάφους. Ελεύθερη ήταν μόνο η Πόλη με μια μικρή περιοχή γύρω της. Ο τελευταίος αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Παλαιολόγος την υπερασπιζόταν με μόνο 6000-7000 μαχητές, ενώ ο πολιορκητής της Μωάμεθ ο Β' διέθετε 200.000 στρατό. Επομένως μοιραία ήταν και η Άλωσή της στις 29 Μαΐου 1453, όπως σωστά γράφει ο Π.Δ. και αναπόφευκτη ήταν αυτή η κατάληξη και δεν φταίει σε τίποτα η προδοσία και η κερκόπορτα.

Στη συνέχεια αναφέρεται στον Ε. Στουγιαννάκη, που γράφει ότι το 1822 οι Τούρκοι μπήκαν στη Νάουσα από την πύλη του Αγίου Γεωργίου, την οποία άνοιξαν κάποιοι προδότες, μεταξύ των οποίων και ο αδελφός του Μάμαντη. Ο Στουγιαννάκης, ενώ φαίνεται να υιοθετεί την κατηγορία, εν τούτοις στον πρόλογο του βιβλίου αναφερόμενος στο χειρόγραφο του δασκάλου Πλαταρίδη

(με βάση το οποίο γράφτηκε η Ιστορία), γράφει:

"Μίαν αντίφασιν εν τη περί Μάμαντη κρίσιν διόρθωσα, αποδόσας την αθωωτικήν περί αυτού κρίσιν εις τους υπερασπιστάς του Μάμαντη εις ους ενδίδων ο μακαρίτης, περιέπεσεν εις την αντίφασιν"

Δυστυχώς όμως, (όπως πολύ σωστά ο Π.Δ. σημειώνει) ο ιστορικός δεν προσδιορίζει ποιες είναι αυτές οι αντιφάσεις, ούτε μας εξηγεί, που στηρίχθηκε για να κάνει τις διορθώσεις των χειρογράφων του Πλαταρίδη, ο οποίος, τουλάχιστον, όταν έγραφε το "Σχεδιάσμα" της Ιστορίας, πριν από το 1886, είχε πληροφορίες από "πρώτο χέρι", δηλαδή από επιζήσαντες αγωνιστές του 1822 ή και από τα παιδιά τους.

Πιο κάτω, ο Π.Δεινόπουλος, σημειώνει, ότι και ο Ν. Φιλίππιδης το 1879 (πρώτος ιστορικός που ασχολήθηκε με την επανάσταση της Νάουσας) και 45 χρόνια νωρίτερα από τον Στουγιαννάκη (που έγραψε το 1924) στο βιβλίο του "Επανάσταση και Καταστροφή της Ναούσης", δεν αναφέρει τίποτα περί προδοσίας, παρά το γεγονός ότι παραθέτει πολλά άλλα μικρής σημασίας περιστατικά.

Αναφερόμενος ακόμη και στον ιστορικό Ι.Βασδραβέλλη, ο οποίος ασχολήθηκε ειδικά με την επανάσταση της Νάουσας, γράφει ότι, δεν αποδέχεται την άποψη περί προδοσίας και προδοτών. Αντίθετα μάλιστα ο Ι.Β. στο βιβλίο του "Οι Μακεδόνες κατά την επανάσταση του 1821" (έκδοση Γ' σελ 186) γράφει, ότι τέσσερα μερόνυχτα βομβάρδιζαν τους αμυνόμενους, στρέφοντας την κύρια προσπάθεια στην πύλη του Αγίου Γεωργίου, την οποία και παραβίασαν στις 18 Απριλίου. Δεν χρειαζόταν συνεπώς, συμπεραίνει ο Π.Δ., να βρεθεί κάποιος προδότης για ν' ανοίξει την πύλη. Άλλωστε η Νάουσα δεν διέθετε τείχη, όπως θα μπορούσε να φανταστεί κανείς, βλέποντας τις κινηματογραφικές ταινίες.

Στο Β' μέρος της εργασίας του αυτής, ο Π.Δεινόπουλος, πολύ σωστά και εμπεριστατωμένα αναλύει τα αίτια της άποψης που επεκράτησε περί προδοσίας.

Είναι γεγονός ότι στην προεπαναστατική Νάουσα υπήρχαν δύο πολιτικές παρατάξεις. Η μία με αρχηγό τον Μάμαντη και η άλλη με αρχηγό τον Ζαφειράκη. Φοβερό μίσος χώριζε τους αρχηγούς και τους οπαδούς τους. Τα πάθη μάλιστα εντάθηκαν μετά την δολοφονία του Λούση Παπαφίλιππου από την παρατάξη Ζαφειράκη. Τα χρόνια που κηρύχθηκε η επανάσταση ηγέτης στη Νάουσα ήταν ο Ζαφειράκης, που είχε διαδεχθεί τον Μάμαντη.

Για το λόγο αυτό, συνεχίζει ο Π.Δ., ίσως ο Μάμαντης έμεινε αδρανής, με αποτέλεσμα να πιστευθεί ότι ήταν προδότης και συνεργός της καταστροφής, όπως παραδέχεται στη συνέχεια αντιφάσκοντας ο ίδιος ο Στουγιαννάκης (σελ. 120). Μάλιστα, προχωρώντας ακόμη περισσότερο, γράφει, αν ήταν προδότης δεν θα βρισκονταν, έστω ένας Ναουσαίος, (από τους τόσους συγγενείς των θυμάτων) να τον σκοτώσει (έστω και για εκδίκηση), αντί να τον αφήσουν να πεθάνει, έξι ολόκληρα χρόνια μετά την καταστροφή, από φυσικό θάνατο σε ηλικία 63 χρόνων;

Θέτει ακόμα ο ίδιος, δυο λογικά ερωτήματα, για το θέμα που διαπραγματεύεται. Αν υποθεθεί, ότι δεν βρέθηκε κάποιος με ψυχή να τιμωρήσει τον προδότη, δεν θα αξιοποιούσε ο Μάμαντης τις υπηρεσίες του προς τους Τούρκους για να αποκτήσει τσιφλίκια και μεγάλη περιουσία, όπως απέκτησαν άλλοι; Ή αν δεν τον ενδιέφερε τα πλούτη, επειδή είχε ήδη "ικανήν κτηματικήν περιουσίαν" δεν θα διεκδικούσε αξιώματα και τίτλους από την Υψηλή Πύλη; Διερωτάται πολύ εύστοχα ο Πέτρος Δεινόπουλος, για να καταλήξει, ότι το πιθανότερο ήταν ο Μάμαντης να υπήρξε θύμα των πολιτικών παθών που επικρατούσαν τότε στη Νάουσα καθώς και του συνηθισμένου φαινομένου να βρίσκεται κάποιος προδότης για να δικαιολογούνται όλα τα ατυχή συμβάντα της ιστορίας μας.

Αυτά έγραφε λοιπόν από τις στήλες μας ο Πέτρος Δεινόπουλος πριν από 10 και πλέον χρόνια, τα οποία αργότερα και άλλοι (όπως ο Στ. Αποστόλου), που ασχολήθηκαν με το θέμα αυτό ενστερνίστηκαν

Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΕΛΙΔΑ

της Ελένης Μήτσιαλα - Ζεγκίνη

Η "Φωνή της Ναούσης" με τον εμπνευστή και δημιουργό της Πέτρο Δεινόπουλο υπήρξε για μισό και πλέον αιώνα κάθε Σάββατο ή Παρασκευή βράδυ, τα τελευταία χρόνια, ο πιο τακτικός επισκέπτης στα περισσότερα σπίτια της Νάουσας και όχι μόνο, που έφερνε να νέα της εβδομάδας. Και αν στη Νάουσα περιμέναμε με ανυπομονησία την "εφημερίδα" φανταζόμαστε την αδημονία των ξενιτεμένων. Γι' αυτούς η "Φωνή" ήταν η γέφυρα με την πατρίδα, κυρίως στα πρώτα χρόνια, που ακόμα ο γραπτός λόγος μέσω του ταχυδρομείου ήταν ο βασικότερος τρόπος επικοινωνίας των ανθρώπων.

Μέσα στις τέσσερις σελίδες της, όπως κυκλοφορούσε η "Φωνή" στην αρχή, ο Πέτρος κατάφερε

με το συνοπτικό, κριτικό, βαθύ και λιτό του λόγο να συμπεριλάβει οτιδήποτε είχε σχέση με τη Νάουσα. Ο αναγνώστης κυριολεκτικά ρουφούσε κάθε σειρά από τα γραφόμενά του. Εκεί όμως που έδινε την ψυχή του ο δημοσιογράφος ήταν η δεύτερη σελίδα με "Το Σημειωματάριό μου" και τους "Σιακάδες". Όταν η εφημερίδα έγινε πολυσέλιδη μεταφέρθηκαν και τα δύο στην τέταρτη σελίδα.

"Το Σημειωματάριό μου" ήταν μια στήλη που καθιερώθηκε στη "Φωνή της Ναούσης", από το πρώτο της φύλλο. Μονόστηλο στην αρχή με σύντομα κείμενα εξελίχθηκε αργότερα σε δίστηλο με μεγαλύτερα κείμενα και λόγο περισσότερο μεστό και φιλοσοφημένο.

Με την υπογραφή "ο Ναουσαίος", ο Πέτρος Δεινόπουλος αφουγκράζεται και σχολιάζει θέματα που ενδιαφέρουν όλους μας. Για 2.650 φύλλα "Το Σημειωματάριό μου" είναι παρόν με τρία-τέσσερα ή περισσότερα θέματα κάθε φορά, που καλύπτουν ένα ευρύτατο φάσμα, και μερικά από αυτά μπορούν να θεωρηθούν μικρά, κομψά χρονογραφήματα.

"Πρόωρα άρχισαν να μας έρχονται απ' το βορρά οι αγριόπαπιες. Τα ξημερώματα της Τρίτης πέρασε το πρώτο σμήνος με στριγγλιές, κραυγές σαν προπομπός των υπολοίπων και σαν άγγελος του επερχόμενου χειμῶνος. Απαισιόδοξοι λοιπόν οι γεροντότεροι ομιλούν περί βαρυνχειμωνιάς. Ίσως δεν έχουν άδικο, αν κρίνουμε από το Φθινόπωρον. Αλλοίμονο τότε στητζέπημας. Θα ξαναβγούν πάλι στη μαύρη αγορά κάρβουνα και καυσόξυλα όπως τον προπέρσινο χειμῶνα." (16 Οκτωβρίου 1955)

Μπορούμε να τα ξεχωρίσουμε σε δύο μεγάλες ομάδες, αυτά που αφορούν τη Νάουσα και εκείνα που είναι ευρύτερου ενδιαφέροντος.

"Ψυχή της Φιλαρμονικής, αποκάλεσε η "Φωνή" τον Παύλο Παπαϊωάννου, που μας έφυγε την περασμένη εβδομάδα στα 82 του χρόνια. Αυτός ήταν, πράγματι ο μακαρίτης. Το 1958, τότε που άρχισε να γίνεται λόγος για τη δημιουργία της ΦΕΝ και ο πρόεδρος του σωματείου κουρέων Στέργιος Δροσίδης (σήμερα βρίσκεται στην Αμερική) μας είχε φέρει 100 δρχ. για ν' αρχίσουμε έρανο, καταπλέει ο Παύλος και μας αναγγέλλει ότι στην αποθήκη του σπιτιού του Κουγιουμτζή βρίσκονται κάποια μουσικά όργανα των παλιών Φιλαρμονικών, της "Αθηνάς" της εργοστασιακής "Εριολάν" που τελικά είχαν περιέλθει στη μεταξική ΕΟΝ. Αμ' έπος αμ έργον. Μπροστά ο Παύλος, πίσω ο Γιώργος Χριστοδούλου μαζί με τον νεαρό τότε Γιώργο Δεινόπουλο τον μετέπειτα μακροβιότερο πρόεδρο της ΦΕΝ,

Σελίδα 2 ναουσαϊκή εβδομάδα

απο σαββατ

Το σημειωματάριό μου

ΜΕ πραγματικό καρίνι έμμοιαζε η Νάουσα την Κυριακή και Δευτέρα. Ούτε ίχνος δροσιάς. Μόνο οι αυξητήσεις και τα σχέδια για διακοπές στη θάλασσα ή στο βουνό, γεννούσαν ένα δροσερό όραμα που μετρίαζε τις συνέπειες της άνυλφορης κάψας. Αν λειτουργούσε και το συντρίβανι της πλατείας θα έδινε ακόμα λίγη ψευδαίσθηση δροσιάς. Αλλά κι αυτό πρότιμης να μην... ιδρώση!

ΟΣΟ δυναμώνουν οι ζέστες εννιέται ο έκνευρισμός και γίνεται οδυνηρός ο ύπνος. Και από παρελθόν η Νάουσα είχε μεγάλες θερμοκρασίες, αλλά δεν είχε ταιμεντένια κλουβιά που να πυρώνουν την ημέρα και να εκπέμπουν τη θερμότητά τους το βράδυ. Είχε τα σπία με τις πουρπότερες και τους μπολμέδες, με τις εύλινες κεραμωμένες στέγες, με τις δροσερές αυλές. Και οι άνθρωποι ήταν ήρεμοι γιατί δεν είχαν ούτε πολλά χρήματα αλλά ούτε και προβλήματα και άγχη. Μακάριο έποςχ ή που τη ζηλεύουμε αλλά και που δεν τη... θέλουμε.

ΠΑΡΑΠΟΝΟΥΝΤΑΙ για θα-

και τετρακόσιες, δεν με νοιάζει είπε. Άρκει να γίνει ώρα ή θρύση της Πολυένης μου.

Η πρόταση υιοθετήθηκε από τον δήμαρχο κ. Βλάχο, εγκρίθηκε από το δημοτικό συμβούλιο, τα σχέδια έγιναν από τον αρχιτέκτονα κ. Γεώργι Γιαννικουρή και άρχισε ή ο νέγερση της θρύσης που θα έχει τρεις κρουνοὺς, ένα με νερό «Μουσταφά» και δύο με νερό τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Συγχάρισμα θερμὰ τὸν κ. Ἡλιόδη καὶ ἐλπίζουμε ὅτι τὸ ἔργο που προσφέρει στὴν πόλη μας θὰ εἶναι ἑτοίμο ὅπως τὸ ἐμνεύσθηκε ὥστε νὰ διαωνιστῇ τῇ μνήμῃ τῆς ἀεέχαστης Πολυένης του καὶ νὰ διατηρησθῇ τὸ ὄνομά της, νὰ εἶναι πραγματικὸ στόλισμα ἢ «θρύση» τῆς Πολυένης.

ΑΞΙΟ ἄπορίας: Ἐνῶ τὴν Τετάρτη ἔκλεισε ἕνας χρόνος ἀπὸ τὸν φοβερό σεισμό τῆς Θεσσαλονίκης, δὲν κυκλοφόρησε καμμιά διάδοση καμμιά προφητεία γιὰ κάποιο ἄλλο σεισμό, ὅπως γίνονταν πέρυσι, πού ὅλοι εἶχαν γίνει σεισμολόγοι καὶ προφῆτες. Φαίνεται ὅτι ἀρκετὰ διδάχθηκαν οἱ ἄνθρωποι καὶ περισσότερα πλήρωσαν μετὰ τὴν πανσέ-

"Φωνή της Ναούσης" 23 Ιουνίου 1979

πήγαν στην αποθήκη και "ξέθαψαν" κυριολεκτικά κάποια στραπατσαρισμένα ευφώνια, κορνέτες, μπάσα κτλ. Τα έφεραν στο γραφείο της εφημερίδας, τα ξεσκόνισαν, τα καθάρισαν και μαζί με όσα έφεραν οι μακαρίτες Κώστας Κύρκας (κορνέτα), Σωτ. Μπιλιούρης (κλαρίνο) και το "κόρνο" που έστειλε από την Αθήνα ο επίσης μακαρίτης αρχιμουσικός του Στρατού, Τέλης Καζαντζής, αποτέλεσαν τον πυρήνα της μπάντας των "παλιών" που εμφανίστηκε τα Χριστούγεννα του ίδιου χρόνου. Στα χρόνια που πέρασαν άλλοι πέθαναν, άλλοι κουράστηκαν λόγω ηλικίας και μόνο ο Παύλος παρέμεινε αμετακίνητος στη θέση του επί τέσσερις και πλέον δεκαετίες. Πότε με τη μπαγκέτα ν' αντικαθιστά τους απουσιάζοντες μαέστρους και πότε με τα κατσαβίδια και τα

σφυριά να διορθώνει τα μουσικά όργανα, κάποτε να βάζει τις φωνές και αμέσως κατόπιν να καλοσυνεύει. Γι' αυτό τον τίμησε ο Δήμος, γι' αυτό τον αγαπούσαν τόσες σειρές μαθητών, που έσπευσαν να τον αποχαιρετήσουν με έκδηλη συγκίνηση, ενώ η σημερινή μπάντα να παιανίζει πένθιμα εμβατήρια..." (7 Δεκεμβρίου 2002)

"Τότε, τω καιρώ εκείνω, που λένε και τα Ευαγγέλια, την παραμονή της ημέρας των εκλογών νέκρωναν τα πάντα. Όλα κλειστά, ούτε καφενείο, ούτε ο μοναδικός κινηματογράφος λειτουργούσε. Μόνο ένα εστιατόριο άνοιγε το μεσημέρι για να φάει κάποιος εργένης, χωρίς όμως να μπορεί να πιει ένα ποτήρι κρασί ή άλλο ποτό. Μερικές φορές ο εστιάτορας, αν του είχε εμπιστοσύνη, τολμούσε να του σερβίρει το τσίπουρο καμουφλαρισμένο σε φλιτζάνι του καφέ. Και η κυκλοφορία των αυτοκινήτων απαγορευόταν εκτός από μερικά ταξί που έφεραν εμφανή την ένδειξη "ελεύθερον" με τη σφραγίδα της αστυνομίας. Επίσης και λίγα αυτοκίνητα των υποψήφιων, κυρίως για να μεταφέρουν τους ανήμπορους γέροντες και ασθενείς να ψηφίσουν! Μερικοί έφθασαν στην κάλπη με ..φορείο! Σε κάποιες εκλογές μάλιστα ο άρρωστος ψήφισε το πρωί, αλλά πέθανε το απόγευμα πριν προλάβει να μάθει τ' αποτελέσματα!" (19 Οκτωβρίου 2002)

Με την οξυδέρκειά του κατάφερε να εντοπίζει ένα γεγονός που για πολλούς περνούσε απαρατήρητο και με τον εύστοχο σχολιασμό του να το αναδεικνύει σε σημαντικό. Συχνά ανέτρεχε σε παλιότερες εποχές και παρέβαλε το τώρα με το τότε με πολύ νοσταλγία.

"Χριστούγεννα προ των πυλών και όλα μας καλούν να τα υποδεχθούμε: Οι στολισμένες βιτρίνες, ο γιορταστικός φωτισμός των δρόμων, τα διάφορα έντυπα των ταξιδιωτικών γραφείων που διαφημίζουν τις αποδράσεις "σε άλλη γη σ' άλλα μέρη" σε "ονειρεμένες" μίνι διακοπές. Αν δεν μπορείτε να φύγετε αυτές τις μέρες, είστε τυχεροί. Αρκεί να επωφεληθείτε να γιορτάσετε Χριστούγεννα και Πρωτοχρονιά στο σπίτι σας, να στο σπίτι σας, που είναι καιρός να το χαρείτε με τους δικούς σας, τους φίλους σας, να επικοινωνήσετε μαζί τους. Δυστυχώς δεν ξαναγυρνούν τα

χρόνια τα παλιά, τότε που οι άνθρωποι ένοιωθαν την ανάγκη να διατηρούν στενές σχέσεις με τους γείτονές τους, τους κουμπάρους, τους συναδέλφους τους και τους συγγενείς τους, όταν δεν τους χώριζαν τα καταραμένα κληρονομικά. Ήταν τα χρόνια που τις ανθρώπινες επαφές δεν τις είχε αντικαταστήσει η μοναξιά της τηλεόρασης και του Ι.Χ. αυτοκινήτου. Ήταν τα χρόνια που ο ένας είχε την ανάγκη του άλλου να συνεργαστούν, ν' αλληλοεξυπηρετηθούν. Έσφαζε Αγιοδημητριάτικα το θρεφτάρι του ο ένας, δάνειζε κρέας στους άλλους οι οποίοι ξεπλήρωναν την υποχρέωσή τους με τα σφαχτά των Χριστουγέννων ή της αποκριάς. Όλα αυτά απαιτούσαν ανθρώπινες σχέσεις και επαφές. Σήμερα έχουμε την ψευδαίσθηση ότι είμαστε ανεξάρτητοι και αυτάρχεις. Τώρα, όμως, είμαστε δέσμιοι μέσα στα σπίτια μας με συντροφιά την ανία, ή το πολύ πολύ σε κάποια μοντέρνα καφετέρια με αδιάφορους θαμώνες, σε απομονωμένες παρέες, που ούτε μεταξύ τους μπορούν να συζητήσουν, διότι ανάμεσα στα μέλη τους μπαίνει το φράγμα των εκκωφαντικών μεγαφώνων. Όποιοι μπορούν να αντισταθούν σ' αυτή τη σκλαβιά, αυτοί θα μπορέσουν να χαρούν και τις φετινές γιορτές και τις επόμενες. Αν φυσικά, δεν φορτωθούν με νέα όργανα και ηλεκτρονικές συσκευές, που θα λειτουργούν σαν χειροπέδες της ψυχής μας." (21 Δεκεμβρίου 2002)

Από την πένα του όμως δε γλίτωνε και η επικαιρότητα έξω των συνόρων της Νάουσας. Με λόγο γλαφυρό, ρέοντα παράλληλα όμως λιτό και σωστό χωρίς ποτέ να ειρωνεύεται ή να προσβάλει, μιλούσε με τα γραπτά του στον καθένα μας όπως θα μιλούσε αν ήταν σε μια παρέα, με εξαιρετική πειθώ μάλιστα.

Όντας ο ίδιος βαθύς γνώστης της ελληνικής γλώσσας δεν ανέχονταν τα "μαργαριτάρια", που ακούγονται συχνά από νεαρούς συναδέλφους του, κυρίως της τηλεόρασης, γι' αυτό δεν παρέλειπε να τους καυτηριάζει.

"Δεν περνάει μέρα χωρίς να έχουμε και κακοποίηση της γλώσσας από κάποιους αστέρες των καναλιών. Ακούμε π.χ. τη Δευτέρα ότι στο Βαρθολομιο έγιναν τόσα σπίτια ακατοίκητα ενώ πρόκειται για μη κατοικήσιμα. Την ίδια μέρα ακού-

σαμε ρεπόρτερ να περιγράφει την τελετή αφής του Χριστουγεννιάτικου δένδρου στην πλατεία Συντάγματος της Αθήνας, λέγοντας ότι "ο δήμαρχος κ. Αβραμόπουλος θα πατήσει ένα κουμπί όπου θ' ανάψουν 100.000 λαμπτήρες". Θαύμα, θαύμα; Τόσοι λαμπτήρες να χωρέσουν σ' ένα κουμπί; Κάποιοι πρέπει να περάσουν από γλωσσικό σεμινάριο." (7 Δεκεμβρίου 2002)

Το άλλο σημαντικό κείμενο της δεύτερης σελίδας είναι οι "Σιακάδες", για πολλούς το σημαντικότερο κομμάτι της "Φωνής", το πρώτο που διαβάζουν όταν την παίρνουν. Καθιερώθηκε και αυτό από τα πρώτα φύλλα της εφημερίδας. Είναι ένα χιουμοριστικό κείμενο με πολλά ηθογραφικά στοιχεία γραμμένο στη ναουσαίικη διάλεκτο από τον Πέτρο Δεινόπουλο με την υπογραφή "η Νάνα η Μαρίγια". Το υλικό για τους "Σιακάδες" το αντλούσε κυρίως από καθημερινές συζητήσεις με φίλους. Όταν άκουγε κάτι ευτράτελο το σημείωνε για να το καταγράψει, αφού το προσαρμόσει ανάλογα, στη "Φωνή".

Θυμάμαι χαρακτηριστικά στη γειτονιά τη θεια Γούλου και τη θεια Πάτρα, που ήταν πολύ χωρατατζούδες, όταν έλεγαν κανένα "μαχώσιχο" πρόσθεταν στο τέλος "Μαρή μη μας ακούσει η Μήτσα - η μητέρα του Πέτρου- κι τα πει στον Πέτρο κι δα μας γράψει στους Σιακάδες" αν και κατά βάθος πολύ του ήθελαν.

Αν εξαιρέσουμε την ευθυμία που προκαλούν στον αναγνώστη με τα αστεία τους οι Σιακάδες, η καθοριστική τους προσφορά είναι στη γλώσσα και τη λαογραφία του τόπου.

Σε μια εποχή που οι τοπικές διάλεκτοι χάνονται και παίρνει τη θέση τους η κοινή ελληνική, τα γραπτά κείμενα των σιακάδων είναι ένα γλωσσι-

ο απο σαββα

Μαί ακριβά τά προύνα

Μέσ' τή συλλογή ήταν
ζυλάκιου τού χειμώνα ού
Τζιώτζης κι' ού Τούσης.
Νά φυτέψουν δρουκινιές ή
νά θάλουν μηλιές. Μι τίς
δρουκινιές δά είχαν νά
κάμουν με τίς γυναίκις
τους, γιατί ποιός δά τίς
έκαμνιν Ζάπι τού καλουκαίρι πού τά
δρόκινα θά γύριβαν μά-
ζουμα, άμά αυτές δά γύριβαν θάλασσα.
— Πάι, μπίτησιν. Δά θάλουμι μηλιές. Μι τούν κατάφυχου
δά μαζώνουμι τά μήλα κι νέ μούχους, νέ ιδρουτας.
Πόπι ήρθιν ού κιρός νά γνοισατούν για ν' άγουράσουν
δέντρα, ού Τζιώτζη.ς τά βρήκιν άρμυρά.
— Άρά χάζηψιν ού κόσμους, τούν λέει τούν Τούση. "Άλ-
λους γυρεύει 50 φράγκα τού ένα, άλλους 80, άλλους 100.
Ντίπ, λουλάθηκιν. Έγώ λέγου νά πάμι στού θουνό νά θγά-
λουμι άγουρηλιές. Μαί γιρά δά γένουν τά δένδρα.
— Νά σι λείπουν αυτά, "Άφσι τίς τσιγγουνιές κι τήρα νά
βρούμι καλά δένδρα, νά φκιάσουμι σαλόμικη δουλιά.
Ού Τζιώτζης δέν άκουσιν τού φίλου του κι έφκιασιν τού
δικό του. Πήγιν κι Επατούσιν δέντρα άπ' τού θουνό, τά φύτι-
ψιν κι πιργιλουσιν τούν άλλου πού πλέρουσιν τού ένα άλλου ένα.
Έρθιν ού κιρός κι βάρισαν τά δέντρα τού Τζιώτζη. Τότι
φάνηκιν τί ήταν. Τά πλιότιρα θγήκαν προυνιές! Άχίρησιν τότι
ού Τούσης νά τούν κουρντίζει.
— Είδισ τί έπαθις άπ' τήν τσιγγουνιά σου; "Αί, Επατούσε
τίς τώρα, νά καταλάβης!
— Πώς κι δέ δά τίς Επατώσου! Τήν Εέρσις τήν παροι-
μία; Κάθι έμπόδιου για καλό. Ού μπάρμης μου μι μιά προυνιά
άμπόλι πέρνει πρώιμουσιν παράν. Δά τίς άμπουλιάσου κι δά μα-
ζώνου προύνα. Μαί ακριβά είναι άπ' τά μήλα. Κι δέ γυρεύουν νέ
ραντίσματα, νέ καν τίπουτας. Τράβα κι' ισύ νά θγάλης πρου-
νιές άπ' τού θουνό. Μούγγι τήρα νά μη λαθέψις κι Επατώσεις
τίπουτας άγριουμηλιές κι τότι τί γέννητι στού χόλι σου.
Η ΝΑΝΑ Η ΜΑΡΙΓΙΑ

"Φωνή της Ναούσης" 23 Ιουνίου 1979

κό μνημείο.

Όταν άρχισαν να γράφονται τα ναουσαίικα μπο-
ρεί να μιλούνταν σε κάθε σπίτι, αλλά ακόμα δεν
υπήρχαν πουθενά σε γραπτή μορφή. Σήμερα,
πενήντα χρόνια μετά, σπάνια ακούσ πια την τοπι-
κή διάλεκτο, οι Σιακάδες όμως εξακολουθούν να
γράφονται. Είναι τα μοναδικά κείμενα, μαζί με
το "Τότι κι τώρα" του Ν. Σπάρτη που άρχισε να
δημοσιεύεται στη "ΝΙΑΟΥΣΤΑ" είκοσι πέντε
χρόνια αργότερα, που διασώζουν την ντοπιολα-
λιά και αποτελούν αυθεντικές πηγές για του
ερευνητές γλωσσολόγους.

Μέσα στους "Σιακάδες" διατήρησε ο συγγρα-
φέας τη σύνταξη, τα γραμματικά φαινόμενα και

τις λέξεις του τόπου που δεν χρησιμοποιούνται πια, δίδοντας έτσι την ευκαιρία σ' εμάς τους παλιότερους που έχουμε βιώματα γλωσσικά να μη ξεχνούμε και στους νεότερους να γνωρίζουν τη γλώσσα των παππούδων τους.

Ανέφερα πιο πάνω την προσφορά του Πέτρου Δεινόπουλου, μέσω των "Σιακάδων" στην τοπική λαογραφία. Τα κείμενα βεβαίως δεν έχουν αυτό το σκοπό, ωστόσο γίνονται τόσες αναφορές στο παρελθόν - καθημερινή ζωή, μαγειρική, ενδυμασία, κοινωνικές εκδηλώσεις, γιορτές, ασχολίες κ.ά. - που αν σταχυολογηθούν μπορούν να αποτελέσουν τη "Ναουσαίικη Λαογραφία".

Δεν μύριζιν πρασιές η πρασόπιτα

"*Ηρθιν ου αξάδαρφους ου Τζιώτζης απ' την Ανθήνα, πηλάλησαν όλου του σόι, να τουν καλονδιχτούν κι να τουν ακαλέσουν μι σουφράν. Κι αχίρησαν να τουν ροντούν:*

-Τι σι τρώγητι, τι φαγί αραθύμησις να στου φκιάσουμι;

Γκριβάδι μι κόκκινη σούπα γύριψιν, γκριβάδι έφαγιν στην αξαδέρφη του τηλέγκου, κι καταθαροπαύτηκιν. Πίτα γύριψιν κι όλοινοι γνοιόστηκαν να τουν φιλέψουν λουγιών τι λουγιών πίτις: Μι γλυκειά κουλουκύθα, μι κρουμυδι κι καϊμάν, σπανακόπιτα, τυρόπιτα. Μούγι πρασόπιτα δεν τουν έφκιασαν. Θυμιούνταν την πρασόπιτα που έφκιανιν η μάνα του. Έβαζιν ένα μισούρι ούρδα κι τα πράσα μι όλα τα πράσινα τα φύλλα να μην παγαίνει τίποντας στα σκουπίδια. Ένα μισούρι, γιουμάτου γκόννα ούρδα όχι τυριά και μπάτσιους κι άλλα τέτοια, έκουβιν κι τα πράσα ίσιαμι τις πράσινες τις νουρές, να μην παγαίνει τίποντα χαμένον, άλειφιν κι τα φύλλα μι λίγδα κι γένονταν μια πίτα για μιράκι, λιλίδι λιλίδι. Αυτά συλλουγιούνταν κι τουν έτριχαν τα σάλια.

Φτάνει καμμιάφρας στου σπίτι κάθουντι στου τραπέζι, αμά αντίς να έρθει του σινί με την πίτα, ήρθαν τα φιλιά, στα πιάτα. Βάζει μια δαγκουστιά στου στόμα την κλώθει, την γυρνάει, αμά δεν τουν φάνηκιν για πρασόπιτα.

-Φάι, Τζιώτζη, μι πράσα την εφκιασάμι. Δεν κατάλαβις;

-Δεν κατάλαβα, γιατί δε μυρίζει πρασιές.

-Εμ δεν μυρίζει, γιατί τώρα τα βράζουμι πρώτα τα πράσα, να φύγει η μυρουδιά μι του ζουμί. Αλλιώς δεν την τρων τα πιδιά! Έχουν κάτι μύτις, ου Θιός να σι φυλάγει. Ούτι λίγδα, ούτι τσιγαρίδες να μυρίσουν!" (7 Δεκεμβρίου 2002)

Αναλογιζόμενοι τα χιλιάδες θέματα που πέρασαν από την πένα του όλα αυτά τα χρόνια, υποκλινόμαστε μπροστά στο μέγεθος και την σπουδαιότητα του έργου του.

Στον φίλο Πέτρο

Μία αποφράδα ημέρα του Απριλίου η είδηση του χαμού σου συγκλόνισε τις ψυχές των φίλων και γνωστών σου.

Φίλε Πέτρο

Έφυγες και άφησες πίσω σου ένα πλήθος από φίλους σου όχι μόνο στη Νάουσα, αλλά και σε ολόκληρη τη χώρα.

Δεν μου αρέσουν τα παχιά λόγια για τον χαρακτήρα σου, γιατί όλος ο κόσμος ξέρει καλά ότι υπήρξες ένα καλός άνθρωπος, ένας δεδομένος φίλος, και ένα ενάρετος πολίτης. Αγάπησες τους φίλους σου και αυτοί ανταπέδωσαν την αγάπη σου.

Ας είναι ελαφρύ το χώμα που σε σκεπάζει. Στη μνήμη μας θα μένει ανεξίτηλα η αγάπη και η πραγματική σου καλοσύνη.

Καλό σου ταξίδι φίλε
Γιάννης Παπαδριανός
Καθηγητής

Δύο δηλωτικά εμμάρτυρα έγγραφα που αφορούν Ναουσαίους(1854)

Του Παύλου Πυρινού

Στην προσπάθειά μου να βρω αρχειακό υλικό και πληροφορίες για εκπαιδευτική δραστηριότητα στη Βέροια κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας, βρήκα στα αρχεία της Ιεράς Μητροπόλεως Βεροίας ένα κώδικα που περιέχει αξιόλογες πληροφορίες για παιδευτική δραστηριότητα στη Νάουσα, καθώς και δηλωτικά εμμάρτυρα έγγραφα που αφορούν σύσταση προικός, υιοθεσίες (με την ευρύτερη έννοια συμφωνίες κ.ά.).

Επειδή τα δηλωτικά εμμάρτυρα έγγραφα παρουσιάζουν ενδιαφέρον, θεώρησα σκόπιμο να τα δημοσιεύσω ως έχουν.

Α' Δηλωτικό εμμάρτυρο έγγραφο.

Ο Βεροίας και Ναούσης Θεόκλητος βεβαιοί

Δια του παρόντος δηλωτικού της οικείας μου προαιρέσεως και εμμάρτυρου εγγράφου δηλώνω ο υποφαινόμενος / Γιαννάκης Δημητρίου, ότι παρουσιασθείς ενώπιον του Σεβασμιωτάτου αγίου Βεροίας και των υποφαινόμενων αξιολόγων/ατόμων, ωμολόγησα ιδίοις μου χείλεσιν, ότι οικειοθελώς και αβιάστως παραλαμβάνω ως γαμβρόν μου τον Αποστόλην υιόν ντότζη Τζουνκαλά εις την γνησίαν μου θυγατέρα Μαρίαν επί συμφωνία να συζήσωμεν, με το να λογίζονται όλα τα πράγματά μου, όσα ο κύριος μοι εχαρίσατο, είτε κινητά, είτε ακίνητα μετά την τελευταίαν αναπνοήν/εμού και της συζύγου μου Αικατερίνης όλα τα κτήματα του ρηθέντος Αποστόλη του θεωρουμένουως γνησίου ημών τέ/κνου, και υποκειμένου να γηροκομήση εμένα και την σύζυγόν μου άχρι τελευταίας αναπνοής, και/να προικοδοτήσει και την πρόγονήν μου Ζωίτσαν με ομοίαν προίκα με την δοθείσαν εις την Μαρίαν αν δε τουναν/τίον ο ρηθείς Αποστόλης δυστροπήσας δυσαρεστηθεί να συζήσει μετ'εμού, ή μετά της συζύγου μου μετά τον θάνατόν/μου, να λαμβάνη την σύζυγόν του Μαρίαν μετά της προικός της

δοθείσης προς αυτήν παρ'εμού, και όσα πράγματα/ιδικά του έφερεν εις το σπιτικόν μου, και προς τούτοις δια λόγον μισθού του εκατό γρόσια τον χρόνον, και να/εκβαίνει εκ του οσπιτίου ως αλλότριος χωρίς καμμίαν εναντίωσιν. αν δε μετά τον θάνατόν μου η σύζυγός μου/Αικατερίνη δυσαρεστείται να συζήση μετά του Αποστόλου, να παίρνη την θυγατέρα της Ζωίτσαν με όσην προίκαν έλ/αβεν η Μαρία, με το να κατασκευασθή εκ της περιουσίας μου δια τον Αποστόλην, και προσέτι χίλια γρόσια παρ'αυτού/, και να απαίρηται εκ του οσπιτίου, και να μένη ο Αποστόλης ελεύθερος. όθεν επί τοιαύτη συμφωνία εγένετο το πα/ρόν δηλωτικόν της προαιρέσεώς μου έγγραφον τη επισήμη επιβαβαιώσει του Πανιερωτάτου αγίου Βεροίας, τη αξιο/πίστω μαρτυρία των υποφαινόμενων, τη εμή ιδιοχείρω υπογραφή, και εδόθη εις τον διαλήφθέντα Αποστόλην τον ήδη/ως τέκνον μου θεωρούμενον, προς πάσαν αυτού ησυχίαν και ασφάλειαν, και υποφαινομαι.1854: 28:Φεβρ. Νάουσα /.

Γιάννος Δημητρίου βεβαιώνω τα ως άνωθεν και κανείς από ιδικούς μου συγγενείς μήτε εκ της γυναικός μου θέλουν/νταβίση τα εδώ κτήματά μου θέλει κληρονομήσει η γνήσιά μου θυγατέρα μου Μαρία και Αποστόλης γαμβρός μου/

Ο οικονόμος και επίτροπος του αγίου Βεροίας Παπα-Κωσταντίνος μαρτυρώ Πρωτόπαπας παπαχρίστος εφημέριος της αυτής ενορίας του αγίου Γεωργίου μαρτυρώ. Παπα χρήστος εφημέριος της αυτής ενορίας μαρτυρώ.

Κ. Κανδελίδης μαρτυρώ

Χ"Χριστόδουλος Χ"Πετρίδης μαρτυρώ

Ιωάννης Γ. Σιμανίκας μαρτυρώ

380 Βερροΐας και Ναούσης Θεόκλητος Βεβαίοι.

Δια του παρόντος δηλωτικού της οικείας μου της δηλώσει αποφάσεως και εμμαρτύρου έγγραφου δηλοποιώ ο υποφαινόμενος/ Αποστόλης ντότζη Τζουκαλά, ότι τη συναινέσει του πατρός μου, των αδελφών μου και των συγγενών μου, παραστάς ενώπιον του σεβασμιωτάτου αγίου Βερροΐας παρόντων και των υποφαινόμενων αξιοπίστων ατόμων, ωμολόγησα ιδίοις μου χείλεσι γνώμη αυθαιρέτω και άνευ τινός βίας και δυναστείας, ότι σήμερα αποφασίζω να συζευχθώ μετά της θυγατρός του Γιαννάκη Δημητρίου Καπλάνη τούνομα Μαρίας, υποσχόμενος να γηροκομήσω αυτόν και την σύζυγόν του με όλα τα απαιτούμενα άχρι τελευταίας αναπνοής αμφοτέρων συζών μετ' αυτών ως άλλο γνήσιόν των τέκνον, και υποκείμενος να προικίσω μετά τον θάνατον αυτών και την προγονήν αυτών Ζωίτσαν κατὰ το σύνθηδες του τύπου μας, στέργων μετ' ευχαριστήσεως εις όλας τας παρ' ημών συμφωνίας τας διαλαμβανόμενας εν τῷ ἐπιστήμῳ ἐγγράφῳ μετὰ τῆς ἐπιβεβαιώσεως σεβασμιωτάτου αγίου Βερροΐας κυρίου κυρίου Θεόκλητου, και δαδέντι προς εἰ μετὰ του ρηθέντος Γιαννάκη, ημερολογουμένῳ ἀπὸ τοῦ ἔτους χιλιοσῶν οκτακοσιοσῶν πεντήκοσῶν τεταρτου της 16: του μηνὸς φεβρουαρίου ἔδιν ἔγένετο και τὸ παρὸν τῇ ἐπιστήμῳ ἐπιβεβαιώσει του Πανιερωτάτου αγίου Βερροΐας, τῇ ἐκτὶ ἰδιοχείρῳ ὑπογραφῇ, τῇ μαρτυρίᾳ των αξιοπίστων ατόμων, και ἔδωκε τῷ διαχειρδέντι Γιαννάκη προς πᾶσαν αὐτοῦ ἡσυχίαν και ἀσφάλειαν, και υποβαίνομαι.

1854: Μαρτίου: 2: Νάουσα. —

ἐγὼ ὁ Ἀποστόλης ὑπὸς Θεοδοτ. βεβαιώνω τὰ ἑξῆς.
 ὁ οἰκονόμος καὶ ἐπίτροπος τοῦ αγίου Βερροΐας ὁ Κωνσταντῖνος μαρτυρῶ.
 ὁ Κανδελίδης μαρτυρῶ.
 οὐδὲ πᾶσαι αἱ χρεῖς τῆς ἐκείνης καὶ ἑταίρας καὶ ἄλλοι Γεωργίου μαρτυρῶ.
 ὁ χρεῖς τῆς ἐκείνης καὶ ἑταίρας καὶ ἑταίρας μαρτυρῶ.
 ὁ χρεῖς τῆς ἐκείνης καὶ ἑταίρας μαρτυρῶ.
 ὁ χρεῖς τῆς ἐκείνης καὶ ἑταίρας μαρτυρῶ.

Β' Δηλωτικό εμμάρτυρο έγγραφο

Ο Βερροΐας και Ναούσης Θεόκλητος Βεβαίοι.
 Δια του παρόντος δηλωτικού της οικείας μου θελήσει αποφάσεως και εμμαρτύρου έγγραφου δηλοποιώ ο υποφαινόμενος/ Αποστόλης ντότζη Τζουκαλά, ότι τη συναινέσει του πατρός μου, των αδελφών μου και των συγγενών μου, παραστάς ενώπιον του σεβασμιωτάτου αγίου Βερροΐας παρόντων και των υποφαινόμενων αξιοπίστων

ατόμων, ωμολόγησα ιδίοις/ μου χείλεσι γνώμη αυθαιρέτω και άνευ τινός βίας και δυναστείας, ότι σήμερα αποφασίζω να συζευχθώ μετά της/ θυγατρός του Γιαννάκη Δημητρίου Καπλάνη τούνομα Μαρίας, υποσχόμενος να γηροκομήσω αυτόν και την σύζυγόν του με όλα τα απαιτούμενα άχρι τελευταίας αναπνοής αμφοτέρων συζών μετ' αυτών ως άλλο γνήσιόν των τέκνον και υποκείμενος να προικίσω μετά τον θάνατον αυτών και την προγονήν αυτών Ζωίτσαν κατὰ το σύνθηδες του τύπον μας, στέργων μετ' ευχαριστήσεως εις όλας τας παρ' ημών συμφωνίας τας διαλαμβανο/

Ὁ Βερροίας καὶ Ναούσης Θεόκλητος βεβαιώσι.

37

Διὰ τοῦ παρόντος δηλωτικῶς τῆς οἰκίας μου προαιρέτως καὶ ἡμαρτύρου ἐγγράφου δηλωσὶν ὁ υπογραφομένου
 Γιαννάκης Δημητρίου, ὅτι παρουσιασθεὶς ἔνδοξον τοῦ Σεβασμιωτάτου ἁγίου Βερροίας καὶ τῶν υπογραφομένων ἀξιοπύ-
 ατόμων, ὁμοχόγησα ἰδίους μου χεῖρας, ὅτι εὐκλειδῶς καὶ ἀδιάκως παραλαμβάνω ὡς γαμβρόν μου τὸν Ἀποστόλην
 ἔδωκεν τὴν τρυφεράν μου θυγατέρα Μαρίαν ἐπὶ συμφωνίᾳ, νὰ συζήσωμεν, μετὰ τὸ νὰ λογιζόμεθα ὅ-
 λα τὰ πράγματα μου, ὅσα ὁ κύριος μοὶ ἐχάριστο, εἴτε κινητὰ, εἴτε ἀκίνητα μετὰ τὴν τελευταίαν ἀναστροφήν
 ἐμοῦ καὶ τῆς συζύγου μου Αἰκατερίνης ὅλα κτήματα τοῦ ῥηθέντος Ἀποστόλη τοῦ θεωρουμένου ὡς γησίου ἡμῶν τέ-
 κνου, καὶ υποκειμένου νὰ γνησιονόμησιν ὡς γνήσιον τέκνον ἐμὴν καὶ τὴν συζύγον μου ἄχρι τελευταίας ἀναστροφῆς, καὶ
 νὰ προικοδοτήσῃ καὶ τὴν προγονὴν μου Χωϊτῆν μετὰ ὁμοίαν προίκα μετὰ τὴν δοθείσαν εἰς τὴν Μαρίαν· ἀντὶ τούτων
 τῶν ὀφθέντων Ἀποστόλης δυστροφίας δυσχερῆς νὰ συζητήσῃ μετ' ἐμοῦ, ἢ μετὰ τῆς συζύγου μου μετὰ τὸν θάνατόν
 μου, νὰ λαμβάνῃ τὴν σύζυγον τὴν Μαρίαν μετὰ τῆς προικὸς τῆς δοθείσης πρὸς αὐτὴν παρ' ἐμοῦ, καὶ ὅσα πράγματα
 ἰδικὰ τοῦ ἔσθω εἰς τὸ ὄψωτόν μου, καὶ πρὸς τούτοις διὰ λόγον μισθοῦ τοῦ ἑκάστου γρόσια τοῦ χρόνου, καὶ νὰ
 ἐκβαίῃ ἐκ τοῦ ὄψωτός μου ὡς ἀλλότριος χωρὶς καμμίαν ἐναντίωσιν· ἀντὶ μετὰ τὸν θάνατόν μου ἡ σύζυγός μου
 Αἰκατερίνα δυσχερῆται νὰ συζητήσῃ μετὰ τοῦ Ἀποστόλου, νὰ παίρῃ τὴν θυγατέρα τῆς Χωϊτῆς μετὰ ὅσων προίκα ἔχα-
 βεν ἡ Μαρία, μετὰ τὸ νὰ κατασκευασθῇ ἐκ τῆς περιουσίας μου διὰ τοῦ Ἀποστόλου, καὶ προσέτι χίλια γρόσια παρ' αὐτοῦ,
 καὶ νὰ ἀσφαλῇ ἐκ τοῦ ὄψωτός μου, καὶ νὰ μὴν ὁ Ἀπόστολος ἐχέῃ ἄλλους ὅθεν ἐπὶ τοιαύτῃ συμφωνίᾳ ἐγένετο τὸ πα-
 ρὸν δηλωτικὸν τῆς προαιρέσεώς μου ἐγγράφον τῇ ἰδιότητι ἐπιβεβαιώσῃ τοῦ Πανιερωτάτου ἁγίου Βερροίας, τῇ ἀξιο-
 σίῳ μαρτυρίᾳ τῶν υπογραφομένων, τῇ ἐμῇ ἰδιοχείρῳ υπογραφῇ, καὶ ἐδόθη εἰς τὸν διαλεγεινὸν Ἀποστόλην τὸν ἡδὺ δι-
 τῆνόν μου θεωρουμένον, πρὸς πᾶσαν αὐτοῦ ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν, καὶ υποβαίνομαι. 1854: 28: Φεβρ. Νάουσα.

Ἰωάννης Δημητρίος βεβαιῶντος δι' αὐτοῦ καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ μετὰ συγγενῶν καὶ ἀπὸ τῆς γυναίκος μου εἰς τὴν
 νύμφην καὶ εἰς τὴν ἀνδρά μου διὰ τὴν γνησιονόμησιν ἡ γνήσιον θυγατέρα μου Μαρία καὶ Ἀποστόλην γαμβρόν μου.

ὁ οἰκονόμος καὶ ὑποβόσκης Ἰωάννης Βερροίας πατὴρ Γεωργίου ἁγίου
 σφαιδωσθεὶς πατὴρ χρίστος ἐγγράφον διὰ τοῦ ἁγίου Γεωργίου μαρτυροῦ.
 ὁ οἰκονόμος καὶ ὑποβόσκης Ἰωάννης Βερροίας πατὴρ Γεωργίου μαρτυροῦ.

ἡ καυδοθήκη μου.

ἡ χρυσόδοχος καὶ ἡ περὶ τοῦ μαρτυροῦ.

ἡ τὴν ὁ συμφωνία μου.

μένας ἐν τῷ ἐπισήμῳ ἐγγράφῳ μετὰ τῆς ἐπιβε-
 βαιώσεως σεβασμιωτάτου ἁγίου Βερροίας κυ-
 ρίου κυρίου Θεοκλήτου, καὶ δοθέντι πρὸς ἐμὲ
 παρὰ τοῦ ῥηθέντος Γιαννάκη, ἡμερολογουμένου
 ἀπὸ τοῦ ἔτους χίλιοστου οκτακοσιοστοῦ πεντη-
 κοστοῦ τετάρτου τῆς 28: τοῦ μηνὸς Φεβρουα-
 ρίου. ὅθεν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν τῇ ἐπισήμῳ

ἐπιβεβαιώσῃ τοῦ Πανιερωτάτου ἁγίου Βερροίας,
 τῇ ἐμῇ ἰδιοχείρῳ υπογραφῇ, τῇ μαρτυρίᾳ τῶν
 ἀξιοπύστων/ ατόμων, καὶ ἐδόθη τοῖς διαλεγεινῶν
 Γιαννάκη πρὸς πᾶσαν αὐτοῦ ἡσυχίαν καὶ ἀσφά-
 λειαν, καὶ υποβαίνομαι.

1854: Μαρτίου: 2: Νάουσα.

Εγώ ο Αποστόλης υιός Θεοδόση βεβαιώνω τα άνωθεν.

Κ. Κανδελίδης μαρτυρώ.

Πρωτόπαπας Παπα.Χρήστος εφημέριος της ενορίας του Αγίου Γεωργίου μαρτυρώ.

Παπαχρήστος εφημέριος της αυτής ενορίας μαρτυρώ.

Χ'Χριστόδουλος Χ'Πετρίδης μαρτυρώ

Ιωάννης Γ. Σιμανίκας μαρτυρώ.

Περιεχόμενα 1ου Εγγράφου

Ο Γιαννάκης Δημητρίου Καπλάνης από τη Νάουσα, ενώπιον του Αρχιερέως και αξιοτίμων ατόμων, δέχτηκε ως γαμβρόν του τον Απόστολο υιόν Ντότση Τζουκαλά για την κόρην του Μαρίαν και συμφώνησαν να συζήσουν και να θεωρείται ως γνήσιον τέκνον του, με την υποχρέωση να γηροκομήσει αυτόν και την γυναίκα του Αικατερίνη.

Αν, παρ' ελπίδα ο γαμβρός μετανιώσει να συζήσει με τον πεθερό ή την πεθερά, μπορεί να πάρει την σύζυγο του (με την προίκα που του έδωσε) και να φύγει με μια χρηματική αποζημίωση.

Αν πάλι η σύζυγός μου Αικατερίνη δεν θέλει να ζήσει με τον γαμβρόν της, να πάρει την θυγατέραν της Ζωίτσα με όση προίκα πήρε η Μαρία και χίλια γρόσια και να φύγει από το σπίτι.

Για τη συμφωνία αυτή, δόθηκε το δηλωτικό εμμέταρτο έγγραφο, που υπογράφηκε από τον Αρχιερέα και τους αξιοτίμους πολίτες και "τη εμή ιδιοχείρως υπογραφή" στον Απόστολο, τον ήδη ως τέκνον μου θεωρούμενον "προς πάσαν αυτού ησυχίαν και ασφάλειαν".

Περιεχόμενα 2ου εγγράφου.

Ο Απόστολος Ντότση Τζουκαλάς, με τη συναίνεση του πατρός, των αδελφών και των συγγενών του, ομολόγησε ενώπιον του τότε μητροπολίτου Βεροίας Θεοκλήτου και των "αξιόπιστων ατόμων" ότι αποφάσισε να παντρευτεί την θυγατέρα του Γιαννάκη Δημητρίου Καπλάνη, Μαρία και να γηροκομήσει αυτόν και την σύζυγο του ως

άλλο γνήσιο τέκνον του, με την υποχρέωση, μετά τον θάνατο αυτών, να προικίσει την θυγατέρα του Ζωίτσα.

Ακόμη, βεβαίωσε ότι θα τηρήσει όλες τις συμφωνίες που έθεσε ο πεθερός του (Γιαννάκης) στο πρώτο του κείμενο (έγγραφο)

Παρατηρήσεις.

Στον κώδικα που ανάφερα παραπάνω, στις σελίδες 37 και 38 περιέχονται δύο προηγούμενα δηλωτικά εμμέταρτα έγγραφα που αφορούν γραπτή συμφωνία (πεθερού και γαμβρού)

Τα δύο αυτά έγγραφα παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα ήθη της Νάουσας στα μέσα του 19ου αιώνα, την αξιοπιστία των συμβαλλομένων, την εμπιστοσύνη του λαού στην εκκλησία και στον μητροπολίτη κ.ά.

Ακόμη, διαπιστώνεται ο ρόλος της εκκλησίας στη ζωή των υπόδουλων Ελλήνων, στα δύσκολα χρόνια της σκλαβιάς.

Ο εν λόγω κώδικας περιέχει πλήθος δηλωτικών εμμεταρτών εγγράφων (που αφορούν σύσταση προικός, συμφωνίες, υιοθεσίες κ. ά.) που μπορεί ο ειδικός ερευνητής να εξαγάγει πλήθος πληροφοριών που αφορούν τη ζωή των Ναουσαίων στα μέσα του 19ου αιώνα.

Παραπομπές.

1. Ο κώδικας αυτός, με τον τίτλο "Κώδιξ Μητροπόλεως Βεροίας και Ναούσης 1835-1844", έχει διαστάσεις 32,7x24,4.

Αποτελείται από 354 σελίδες Βλ. Γ.Χ. Χιονίδη, Ιστορία της Βεροίας, τόμος πρώτος, Βέροια 1960 σελ. 41. Βρίσκονται στο αρχείο της Ιεράς Μητροπόλεως Βεροίας.

2. Το δηλωτικό εμμέταρτο έγγραφο ήταν ένα είδος συμβολαίου (συμφωνία σύζευξης, υιοθεσίας, σύστασης προικός, δωρεάς, αγοραπωλησίας κ.ά, που συντάσσονταν ενώπιον του μητροπολίτου και αξιοπίστων ατόμων και υπεγράφετο απ' όλα τα συμβαλλόμενα άτομα, του μητροπολίτη και τα αξιοπίστα άτομα ως μάρτυρες)

Η κυρία Ζάννα και η μυρωδιά της κρεολίνης

Της Κατερίνας Λυσιμάχου

θυμάμαι την ερεθιστική μυρωδιά της κρεολίνης μέχρι και σήμερα. Και να φανταστεί κανείς πως έχουν περάσει από τότε σαράντα και κάτι χρόνια! Λες κι έχει τρυπώσει και κρυφτεί σε κάποιο μέρος της οσφρητικής περιοχής του μυαλού μου και δεν λέει να ξεκολλήσει. Μέχρι που έφτανα, κατεβαίνοντας την ξύλινη σκάλα, στην εξώπορτα τους, με έπνιγε η ερεθιστική μυρουδιά της. Ύστερα γι αρκετή ώρα μύριζα έντονα ολόκληρη, λες κι έπαιρνα τη μυρουδιά μαζί μου, μέχρι που ο καθαρός κρύος αέρας περνούσε από το παλτουδάκι και τα μαλλιά μου και την άρπαζε από την ύφανση και τις καλοπλεγμένες μακριές κοιτίδες μου... Έπειτα το ίδιο πάλι κάθε Δευτέρα, Τετάρτη και Παρασκευή που πήγαινα για το μάθημα των Γαλλικών στο σπίτι του κυρίου Θωμά και της κυρίας Ζάννας Κανδηλίδη.

Πριν αρχίσω να μαθαίνω Γαλλικά, απόφαση σημαντική για μένα, είχε προηγηθεί ολόκληρη συζήτηση για το πού θα έπρεπε να μαθητεύσω εφ' όσον στη μικρή επαρχιακή πόλη μας δεν υπήρχαν πολλές επιλογές. Μέχρι τότε δεν ήξερα πολλά πράγματα για το γέριζο ζευγάρι που θα με μούσε στη γλώσσα των "σαλονιών". Λίγες κουβέντες που ξέφυγαν της γιαγιάς μου, πριν ο πατέρας μου την αγριοκοιτάξει με σημασία, εξήψαν τη φαντασία μου που κάλπαζε ούτως ή άλλως... Μορφωμένος και ξεχωριστός άνθρωπος ο Θωμάς, χρόνια στην Αίγυπτο, χωρίς σύνταξη δυστυχώς σε μια ηλικία που θάπρεπε να έχει εγγόνια, έκανε κάποια μαθήματα Αγγλικών και Γαλλικών για βιοπορισμό. Ήρθε με τη γυναίκα του στην πατρώα του πόλη και

Η κεντρική αγορά της Νάουσας τη δεκαετία του '30

κατοικούσαν στο παλιό πατρικό του σπίτι. Δύσκολη φαίνεται η προσαρμογή τους και εκ των πραγμάτων δύσκολη κι η επικοινωνία με τους κατοίκους της πόλης. Η Ζάννα ήταν ξένη. Αλλά

τί ξένη; Κανείς δεν ήξερε να πει με σιγουριά. Εγγλέζα, Φραντσέζα, Γερμανίδα; Έβγαινε σπανιότατα έξω απ' το σπίτι τους. Ψηλή, αδύνατη, ασπρομάλλα, με φωτεινά γαλάζια μάτια, κάπως απεριποίητη μέσα σε φαρδιά, χαχόλικα ρούχα, ξεχώριζε πολύ από τις γυναίκες της ηλικίας της στην πόλη μας. Αυτές ήταν συνήθως ντυμένες οι περισσότερες με την πλούσια μεταξωτή εντόπια φορεσιά, με τραχηλιά λεπτοδουλεμένη και μαντήλι με μπιμπίλα στο καλοχτενισμένο κεφάλι τους. Αρχή της δεκαετίας του 60 κι η επαρχία ακολουθούσε με αργά βήματα τις ενδυματολογικές εξελίξεις, αφήνοντας τις μεσήλικες και τις νεότερες γυναίκες να ντύνονται ακολουθώντας το συρμό. Οι πιο ηλικιωμένες γυναίκες όμως θεωρούσαν ντροπή στα γεράματα ν' αλλάξουν τρόπο ένδυσης και ζωής. Έλεγαν χαρακτηριστικά: "παλιό άλογο δεν αλλάζει περπατησιά".

Δευτέρα απομεσήμερο, Οκτώβριος μήνας θυμάμαι, χτύπησα για πρώτη φορά την ξύλινη εξώπορτα του σπιτιού τους. Ήταν ένα παλιό δίπατο Μακεδονίτικο σπίτι με τα καφασωτά ψηλά παράθυρα πάνω απ' την πόρτα κλειστά. Μου άνοιξε ένας γλυκύτατος ασπρομάλλης κύριος που μου είπε πως ήταν ο κύριος Θωμάς και πως με περίμενε. Με περισσή ευγένεια μου έτεινε το χέρι για χειραψία κι έπειτα παραμέρισε να περάσω. Ήμουν λίγο φοβισμένη κι αρκετά σαστισμένη γιατί δεν είχα συνηθίσει σε τέτοια αβροφροσύνη. Οι μεγάλοι συνήθως δεν υπολόγιζαν τους μικρούς κι απαιτούσαν υπακοή και σεβασμό χωρίς αντιρρήσεις. Μάθημα πρώτο λοιπόν! Να είμαστε ευγενικοί και να σεβόμαστε όλους, ανεξάρτητα από θέση κι ηλικία!!

Ανεβαίνοντας την ξύλινη σκάλα με υποδέχτηκε μια διαπεραστική μυρωδιά φαρμακιάς. Αν κι άρχισε να με ενοχλεί στη μύτη και στο λαιμό, τα μάτια μου έμειναν έκθαμβα μ' αυτά τα θαυμαστά πράγματα που έβλεπα. Στον ένα τοίχο του υποφωτισμένου κεφαλόσκαλου ήταν στερεωμένες δυο περίεργες σιδερένιες λόγχες με φτερά σε σχήμα Χ.

Ένα πρόσωπο ξύλινο, άγριου Αφρικανού πολεμιστή, με αγριοκοίταζε πάνω απ' τις λόγχες.

Ανοίγοντας την τζαμένια πόρτα που οδηγούσε στο κυρίως σπίτι βρέθηκα σ' ένα μεγάλο δωμάτιο. Ούτε στ' όνειρα μου δεν είχα ποτέ φανταστεί ότι υπήρχαν τέτοια -κι αν δεν ήταν όνειρα που κάλπαζαν αυτά που είχα! Ξίφη, λόγχες, μάσκες από έβενο, φιδοτόμαρα που έπιαναν ολόκληρους τοίχους, αγάλματα ξύλινα μέχρι το μπόι μου παριστάνοντας γυναίκες Αφρικανές και πολεμιστές, ουρές παγωνιών απλωμένες σαν βεντάλιες, φτερά στρουθοκαμήλου άσπρα και φουντωτά, φτερά πολύχρωμα από παραδείσια πουλιά, βαλσαμωμένα ζώα και πουλιά, πάμπολλες φωτογραφίες, όλα βαλμένα σε γωνίες, τοίχους, βιτρίνες. Και παντού πλήθος βιβλία. Μεγάλα, μικρά, χρυσόδετα, δερματόδετα και με χάρτινο εξώφυλλο. Στη μέση του δωματίου ένα απλό τετράγωνο τραπέζι με τέσσαρες μπλε πάνινες πολυθρόνες. Μια ψηλή, αδύνατη, γαλανή γυναίκα με ένα χιονάτο πλούσιο κότσο, κρατούσε στο χέρι ένα φτερό απ' εκείνα που ξεσκονίζουν και ξεσκόνιζε ένα γύρω. Πρέπει τα μάτια μου να είχαν γίνει πελώρια, πιθανόν να είχε μείνει και το στόμα μου ανοιχτό απ' όλα τούτα τα θαυμαστά πράγματα, σαν τη μυθική σπηλιά του Αλή-μπά με τους θησαυρούς μού φάνηκε, ώστε ο κύριος Θωμάς βιάστηκε να με συστήσει στην ψυχρή θα έλεγα κυρία Ζάννα και να με οδηγήσει σαστισμένη καθώς ήμουν στο πιο μέσα δωμάτιο όπου θ' αρχίζαμε το πρώτο μας μάθημα.

Το δωμάτιο αυτό που απ' εκεί κι ύστερα θα ήταν ο χώρος των μαθημάτων μας, ήταν ηλιόλουστο κι "έβλεπε" μέσα από μεγάλα ξύλινα παράθυρα σε μια υπέροχη εσωτερική αυλή, κήπο καλύτερα, που δεν φαινόταν απ' το δρόμο. Κάτι σαν τα Ισπανικά ρόδα. Υπέροχα ανθισμένα τριαντάφυλλα με χρώματα που δεν είχα ξαναδεί στόλιζαν την αυλή. Ο κύριος Θωμάς είδε πως είχα στυλώσει το βλέμμα μου με θαυμασμό σ' ένα μεγάλο βαθύ κόκκινο τριαντάφυλλο και μου είπε σαν να επρόκειτο για συστάσεις με ένα πλάσμα που είχε ψυχή: "Είναι η Σοράγια μου. Την έχω φέρει απ' τη Γαλλία και την προσέχω σαν τα μάτια μου. Την έχω πολύ καιρό αλλά την αγαπώ και την προσέχω σαν να την απόκτησα χτες. Δες αυτήν την πορτοκαλιά αναρριχώμενη. Αυτή εί-

ναι η μαρκησία Μπομπαντούρ. Ανθίζει όλο το καλοκαίρι. Εκείνη η λευκή πιο πέρα είναι η Οφηλία μου κι εκείνη η ροζ δίπλα της η λαίδη Γκρέις. Απ' τα τελευταία μου αποκτήματα." Είχε τόσο τρυφερό και γλυκό βλέμμα μιλώντας για τα λουλούδια του. Είχαν όλα τ' όνομα τους και θαρρείς πως μίλούσε για τα παιδιά του. Δεν ήταν λοιπόν παράξενο που ο κήπος του θύμιζε Άνοιξη αν κι ήταν φθινόπωρο. Λένε πως τα λουλούδια καταλαβαίνουν όταν τ' αγαπάς και δίνουν πίσω τη θετική ενέργεια που τους δίνεις με την φροντίδα και την αγάπη σου. Μάθημα δεύτερο λοιπόν: Αγάπη σ' όλα τα πλάσματα της γης.

Ο κύριος Θωμάς δεν ήταν πραγματικός δάσκαλος με την έννοια να έχει πτυχίο δασκάλου. Είχε απλώς τελειώσει το Γαλλικό λύκειο στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου όπου τ' αδέρφια του έκαναν εμπόριο. Ήταν ο βενιαμίν της οικογένειας γι αυτό κι ο πιο μορφωμένος. Αλλ' αυτά είχαν γίνει στις αρχές του 20 αιώνα όταν αρκετοί Ναουσαίοι θριάμβευαν με το εμπορικό τους δαιμόνιο στις αγορές της Αλεξάνδρειας και του Καίρου. Το πρώτο μας μάθημα είχε μεγάλο ενδιαφέρον, παρ' όλα αυτά εγώ, μετά το έντονο σοκ που πέρασα μπαίνοντας σ' ένα σπίτι που θύμιζε σπίτι παραμυθιού, έριχνα κλεφτές ματιές γύρω μου, όταν ο δάσκαλος μου έσκυβε στο βιβλίο μας, μήπως ανακάλυπτα κι άλλα θάματα. Στο δωμάτιο αυτό υπήρχαν δυο τεράστιες φωτογραφίες σε κάδρα από σκαλισμένο ακριβό ξύλο αν και πολυκαιρισμένο. Μία γυναίκα με εντόπια γιορτινή φορεσιά, μεγάλης όμως ηλικίας με κοίταζε αυστηρά κι ένας άντρας με γλυκό πρόσωπο που θύμιζε το δάσκαλο μου, φορώντας ρούχα της εποχής της Τουρκοκρατίας με κοίταζε περιέργως σαν να με κορόιδευε. Κι εκεί που ήμουν στη μέση της αρχικής γνωριμίας μου με την συναρπαστική γαλλική γλώσσα, εμφανίστηκε αθόρυβα η κυρία Ζάννα από πίσω μου- είχα γυρισμένη την πλάτη μου στην πόρτα απ' όπου είχαμε μπει. Ρίγησα στη σκέψη πως μπορεί να με παρακολουθούσε που έριχνα κλεφτές ματιές γεμάτες περιέργεια στο δωμάτιο. Παράξενο, αλλ' αυτή η γυναίκα, μου προκαλούσε αναστάτωση, σ' αντίθεση με το δάσκαλο μου που απέπνεε καλοσύνη

και προσήνεια. Πέρασε δίπλα μας, χωρίς να μιλήσει και κατευθύνθηκε λοξά απέναντι μου. Άνοιξε μια πόρτα που δεν είχα προσέξει προηγουμένως, αν κι ήταν μπροστά στα μάτια μου σχεδόν, γεγονός που δείχνει πως προσέχουμε ό,τι μας ενδιαφέρει μόνο και τη διάβηκε. Πρόλαβα να δω ένα διπλό κρεβάτι με μπρούντζινη κεφαλίδα κι η πόρτα έκλεισε αμέσως. Περιέργοι θόρυβοι ακούστηκαν αμέσως μετά, κάτι σαν γρυλίσματα κι ύστερα σιωπή. Κοίταξα το δάσκαλο μου ερωτηματικά, αυτός όμως έκανε πως δεν συνέβηκε τίποτα και συνέχισε το μάθημα μέχρι που σε λίγο τέλειωσε η ώρα μας. Έφυγα χαιρτώντας, αφού πέρασα πάλι απ' το περίφημο σαλόνι τους με τα απίθανα πράγματα, κατέβηκα τη σκάλα με τις σιδερένιες λόγχες και το αυστηρό πρόσωπο του πολεμιστή και βρέθηκα στο δρόμο μυρίζοντας ολόκληρη κρεολίνη λες και με είχε διαποτίσει ως το μεδούλι των κοκάλων μου...

Ένα ολόκληρο χειμώνα τα μαθήματα συνεχίζονταν Δευτέρα, Τετάρτη και Παρασκευή ανελλιπώς. Ο κύριος Θωμάς ήταν πάντοτε φιλικός και χαμογελαστός, η κυρία Ζάννα απόμακρη. Περνούσε σαν φάντασμα σιωπηλό τότε -τότε αλλά τις περισσότερες φορές ούτε που την συναντούσα. Εγώ, με την περιέργεια να με βασανίζει- είχα χίλια αναπάντητα ερωτηματικά για την ιστορία του ζευγαριού- σταύρωνα τη γιαγιά μου να μου πει αυτά που ήξερε. Ήμουν σίγουρη πως ήξερε πολλά και πέθαινε να τα μοιραστεί μαζί μου, αλλά δεν τολμούσε, μια κι ο πατέρας μου της το είχε απαγορεύσει ρητά. Κι η απαγόρευση του ήταν για το σπίτι μας νόμος. Είναι δυνατό όμως να κρατήσεις για πάντα τα νερά ενός χειμάρρου; Κάποτε θα ξεχειλίζουν. Αφορμή χρειαζόταν κι αυτή δόθηκε κατά τον πιο παράξενο τρόπο, ένα βραδάκι που μια γειτόνισσα του δασκάλου μου ήρθε να επισκεφθεί τη γιαγιά μου. Αντάλλαζαν τα συνηθισμένα κοινωνικά νέα. Ποιος αρρώστησε, ποιος πέθανε, ποιος παντρεύτηκε, τι προξενιές ήταν στο δρόμο... Κι ύστερα η κυρά Καλλιόπη είπε ξαφνικά: "Όπου νάνα, ιθα τελειώσει κι η υιοθεσία του Σταύρου. Φαίνεται πως συμφώνησε τελικά και η Ζάννα.. Βλέπεις, πρέπει να πάνε μαζί με το Θωμά στη Βέροια για να γίνουν

επίσημα τα χαρτιά. Έτσι τους συμβούλεψε ο δικηγόρος. Αν παντρευτεί πρώτα ο Σταύρος, θάναυ δύσκολα ν' αλλάξουν το επίθετο και της γυναίκας του ύστερα στα χαρτιά του γάμου. Μπλέκεται το πράγμα". Εγώ στεκόμουν εκείνη τη στιγμή μπροστά στην επισκέπτρια, κρατώντας το δίσκο με τα κεράσματα που είχε ετοιμάσει η μητέρα μου στην κουζίνα όπου έφτιαχνε το βραδινό φαγητό μας. Είχε γλυκό βύσσινο και καφεδάκι που μοσχομύριζε να κεραστούν με τη γιαγιά μου. Αυτά που άκουσα με πέτρωσαν στη θέση μου. Συνήθως τ' αυτιά μου άκουγαν αλλά ο νους μου πήγαινε σε δικούς του περιπάτους ... Συνήθως αυτά που έλεγαν οι επισκέπτες δεν με αφορούσαν καθόλου, θεωρούσα την υποχρέωση μου να φέρνω τα κεράσματα αγκαρεία σκέτη γιατί η προσοχή των επισκεπτών επικεντρώνονταν ενοχλητικά σε μένα. Έτσι με μισό αυτί άκουγα τα "παινέματα" του τύπου, "καλέ πόσο μεγάλωσε, ίδια ή γιαγιά της γίνεται "και μ' έπιασε μια περίεργη ανατριχίλα, γιατί δεν μπορούσα να φανταστώ πώς ένα κορίτσι έντεκα χρονών έμοιαζε με μια γριά, "και τι καλή μαθήτρια που είναι" απαντούσε η περήφανη γιαγιά ... Άλλοτε πάλι, οι ευχές που με έφερναν σε αμηχανία και μερικές φορές σε απόγνωση ήταν του τύπου "άντε και νυφούλα" ή "και με ένα καλό τυχερό" και τα παρόμοια που σαφώς δεν ήταν στα ενδιαφέροντα ενός παιδιού ακόμα .. Μάζενα λοιπόν το δίσκο σιωπηλά κι έφευγα νοιώθοντας πως τελειώνα ένα ακόμη καταναγκαστικό έργο.

Τώρα όμως το πράγμα διέφερε. Μιλούσαν χωρίς άλλο για το δάσκαλο μου και τη γυναίκα του και λέγανε πράγματα που άγγιζαν τον κόσμο τους που μοιραζόμουνα κατά κάποιο τρόπο τρεις φορές την εβδομάδα κι ύστερα μπορούσα να ονειρευόμαι... Αφρική, Ασία, Αμερική...

Άφησα το δίσκο στο τραπέζακι και στρογγυλόκαθισα. Η γιαγιά μου, μια τετραπέρατη γυναίκα, έπιασε αμέσως το μήνυμα που εξέπεμψα. Μια και της απαγορευόταν να πει λέξη σε μένα για τους δασκάλους μου, άρχισε να απευθύνεται στην κυρά Καλλιόπη. Έτσι δεν πατούσε την υποσχηση στον πατέρα μου-απαγόρευση καλύτερα- αλλά μου έδινε και τις πληροφορίες που μήνες

τώρα αναζητούσα... Έμεινα σιωπηλή κι άκουγα. "θα κάνουν άραγε εις πώληση το σπίτι στο Σταύρο; Γιατί τα χωράφια ούτως ή άλλως του τα έφαγαν τ' αδέρφια και τ' ανίψια του. Ξέρεις Καλλιόπη το οικόπεδο που χτίστηκε ο κινηματογράφος στην πλατεία πως ήταν δικό του; Όταν ήταν στην Αφρική ο Θωμάς, έβαλαν υπογραφή δήθεν με πληρεξούσιο και ο νέος ιδιοκτήτης έκτισε γρήγορα τον κινηματογράφο και τα μαγαζιά. Άντε τώρα να βγάλει άκρη ο Θωμάς σαν γύρισε μετά από χρόνια πίσω. Τελειωμένα πράγματα. Κι αυτή η καημένη η Ζάννα ... Ήταν λέει θυγατέρα λόρδου και κοίταξε πώς κατάντη σε... Φρόντισε και την πεθερά της στο τέλος κι ας δεν ήθελε η γριά ούτε να τη βλέπει μπροστά της. Δε θυμάσαι που πουλούσε αυγά στη γειτονιά για να ζήσουν; Άκουσες να βγάλει μιλιάρη; Καλά που άρχισε ο Θωμάς να κάνει μαθήματα. Τώρα που γεράσανε είναι το πρόβλημα. Ο Σταύρος είναι πολύ καλό παιδί κι η αρραβωνιαστικιά του καλό κορίτσι. Ελπίζω να τους γηροκομήσουν με αγάπη". Δε χάνει κανένα ο θεός "υπερθεμάτισε η κυρά Καλλιόπη, μετά από το αναπάντεχο κατεβατό της γιαγιάς μου κι άρχισε να λέει για τα πεθερικά της που δεν την ήθελαν για νύφη αλλ' αυτή - μάρτυς ο θεός - τους γηροκόμησε και δεν βαρυγκόμησε ούτε μια φορά... Η συζήτηση για το θέμα που μ' ενδιέφερε, όπως φαίνεται, είχε εξαντληθεί. Μάζεψα το δίσκο με τα άδεια φλιτζάνια και πιατάκια του γλυκού και πήγα για τα διαβάσματα μου. Αυτή βέβαια ήταν η επίσημη δικαιολογία. Στην πραγματικότητα ήθελα να σκεφτώ αυτά που μόλις είχα ακούσει.

Την επομένη μέρα πήγα, επίτηδες τρία τέταρτα της ώρας νωρίτερα, στο μάθημα μου. Ήξερα πως ο κύριος Θωμάς είχε άλλο μαθητή εκείνη την ώρα. Μου "άνοιξε η κυρία Ζάννα και με πέρασε στην κουζίνα να περιμένω. Δεν έδειξε να ενοχλείται ή να παραξενεύεται που είχα έρθει νωρίτερα απ' ότι συνήθως. Είχε βγάλει μια άσπρη φραντζόλα ψωμιού, έκοψε δυο φέτες, τα βουτύρωσε και μου πρόσφερε τη μια. Αρνήθηκα ευγενικά. Από δειλία, από ντροπή; Δεν θα ήξερα να πω. Ίσως γιατί αυτή η διαδικασία του ψωμιού με εμπόδιζε απ' αυτά που ήθελα να ρωτήσω - ήταν

κι ο λόγος που πήγα τόσο νωρίς- αλλ' η γλώσσα μου ήταν σαν δεμένος κόμπος. Εκεί όμως που ξεροκατάπινα αυτά που ήθελα από μήνες να ρωτήσω, ξαφνικά έχασα τον έλεγχο κι οι ερωτήσεις μου πετάχτηκαν σαν πως πετάγονται οι πέτρες απ' ένα ηφαίστειο που μόλις έχει εκραγεί κι εξακολουθεί να είναι γεμάτο από σεισμική ενεργητικότητα. Έτσι ακριβώς άγαρμπα ,σαν πέτρες.

" Κυρία Ζάννα από πού είστε, πώς βρεθήκατε εδώ, πως γνωρίσατε τον κύριο Θωμά;" Με κοίταξε με τα γαλάζια της μάτια ψυχρά και μου αντέστρεψε την ερώτηση. "Ποιος σ' έβαλε να με ρωτήσεις;" Έγινε κατακόκκινη σαν παπαρούνα . Κατάλαβα αμέσως το μέγεθος της αδιακρισίας μου και ντράπηκα αφάνταστα. " Κανένας , τ' ορκίζομαι στην τιμή μου" απάντησα σχεδόν με δάκρυα στα μάτια. Με κοίταξε σκεπτική . Φαίνεται πως της έκανε εντύπωση η δήλωση μου και ξαφνικά χαμογέλασε. Δάγκωσε ένα κομμάτι απ' τη βουτυρωμένη της φέτα και μασουλώντας της μου είπε αργά: " Στην Αγγλία όταν σε ρωτάει κανείς στο δρόμο από πού έρχεσαι , απαντάμε αόριστα ,δεν έρχομαι , πηγαίνω , που σημαίνει απλούστατα πως δεν είναι ευγενικό να κάνουμε ερωτήσεις που μπορεί να φέρουν τον άλλο σε δύσκολη θέση. Έτσι δεν κάνουμε ποτέ προσωπικές ερωτήσεις . Ας πούμε ό,τι έχει σχέση με προσωπικά θέματα, τη θρησκεία, την πατρίδα, τα πολιτικά πιστεύω . Αν τώρα σου απαντούσα σ' ό,τι με ρώτησες θα σου έδινά το θάρρος να με ρωτήσεις πιο προσωπικές ερωτήσεις που εγώ δεν θα ήθελα να σου πω και θα στενοχωριόμουνά πολύ. θα βρισκόμασταν λοιπόν σε πολύ δύσκολη θέση κι οι δυο μας".

Δεν ήξερα πού να κρυφτώ απ' τη ντροπή μου. Εκεί στο σπίτι του δασκάλου μου έμαθα με τον καλύτερο τρόπο το τρίτο και πιο σπουδαίο μάθημα μου : Να μην είμαι αδιάκριτη. Να συγκρατώ την περιέργεια μου όταν πρόκειται για τη ζωή κάποιου άλλου. Και κυρίως να μην υποτιμώ κανέναν.

Η κυρία Ζάννα δεν ήταν καθόλου η "ξενόφερτη", η απορριγμένη κοινωνικά, που φαντάστηκα πως ήταν. Με θαυμάσια Ελληνικά αν και με ξενική

προφορά με έβαζε με πολύ ωραίο τρόπο στη θέση μου , όπως φαντάζομαι είχε κάνει πολλές φορές στο παρελθόν με πολλούς άλλους που προσπάθησαν χωρίς ντροπή, από νοσηρή[;] περιέργεια να μπουν απρόσκλητοι στον προσωπικό της κόσμο. Δεν ήμουν όμως παρά ένα παιδί ακόμα κι εκείνη κατάλαβε γρήγορα πως είχα πληγωθεί, γιατί η περιέργεια μου είχε στοιχεία μάθησης , φαντασίας και βέβαια μεγάλου βαθμού αθωότητας.

Απόσωσε το βουτυρωμένο ψωμί και με ρώτησε αν ήθελα τσάι. Αρνήθηκα και πάλι μονδιασμένα. Έμοιαζα με δαρμένο σκυλί το λιγότερο. Εκείνη γέμισε μια κούπα τσάι από το τσαγιερό που είχε κουκουλωμένο με μια θήκη υφασμάτινη για να κρατιέται ζεστό, κάτι σαν μικρό παπλωματάκι. Η σιωπή είχε μπει ανάμεσα μας σαν πυκνή ομίχλη που εμποδίζει να βλέπεις τον άλλο αν κι εκείνο το απόγευμα ήταν γεμάτο ήλιο που παιχνιδιζε ανάμεσα στις τριανταφυλλίες. Η κυρία Ζάννα κοιτώντας αφηρημένα απ' το παράθυρο άρχισε να μιλά σαν να μιλούσε στον εαυτό της.

" Έζησα πολλά χρόνια στην Αφρική και στην Ασία αν και γεννήθηκα στην Αγγλία. Ο πατέρας μου ήταν ονομαστός εξερευνητής και φυσιολόγος. Η αδερφή μου κι εγώ σπουδάσαμε στα καλύτερα σχολεία πριν πάμε κοντά του ακολουθώντας τον τρόπο που επέλεξε να ζήσει. Ένα καλοκαίρι βρεθήκαμε στην Ινδία. Μένουμε στο σπίτι κάτι φίλων μας. Ήταν ο καιρός των μουσώνων κι έβρεχε συνέχεια. Δεν υπήρχε τρόπος να διασκεδάσουμε, με τη βροχή που έπεφτε ασταμάτητα. Εγώ νέο κορίτσι τότε , θα ήμουν είκοσι χρονών, γεμάτη ανησυχίες, ζήτησα απ' τη γυναίκα του φίλου μας να πάμε σ' ένα Ινδό γκουρού που είχα ακούσει ότι ήταν σοφός και προέλεγε το μέλλον. Η φίλη μου η Τζάνις ήταν επτά χρόνια μεγαλύτερη μου και για να διασκεδάσουμε, πριν μπούμε στη σπηλιά του γέρον, έβγαλε τη βέρα της προφανώς για να δοκιμάσει την μαντική του ικανότητα.

Τον βρήκαμε να κάθεται στο βάθος της σπηλιάς του πάνω στο χώμα σε στάση λωτού. Απίστευτα αδύνατος με μακριά άσπρα γένια και μαλλιά και για ρούχο είχε ένα πανί που σκέπαζε τη λεκάνη

του και ήταν δεμένο στη μέση. Μας δέχτηκε με καλοσύνη κι άρχισε να μιλά σε μένα λέγοντας μου απίθανα πράγματα. Μου είπε πως όλη μου η ζωή θα ήταν μια περιπλάνηση μέχρι ν' ανταμώσω ένα άντρα που θα είναι από μακρινό μέρος κι από κει κι ύστερα θ' άρχιζα το επώδυνο μονοπάτι της ζωής που θα με πίκραινε αλλά και θα με δίδασκε συγχρόνως. Μου είπε ακόμη πως θα αποκτούσα παιδιά σε πολύ μεγάλη ηλικία κι όταν θα γινόταν αυτό, θα έπρεπε να ετοιμαστώ ν' αφήσω τη γήινη υπόστασή μου.

Τώρα ξέρω πως ο γκουρού μιλούσε αλληγορικά αλλά τότε όλα αυτά μου φάνηκαν το λιγότερο απίστευτα και τρελά. Δεν ήμουν παρά μόνο ένα κορίτσι είκοσι χρόνων κι έτσι δεν έκρυψα το κοροϊδευτικό χαμόγελο μου. Πίστεψα αμέσως πως ήταν το λιγότερο απατεώνας αν όχι μεγάλος ψεύτης ή παραμυθάς. Θα ήθελα πολύ να τον κοροϊδέσω κατάφατσα με τον σαρκασμό της Εγγλέζικης υπεροψίας της φυλής μου, το χιούμορ που σκοτώνει, αλλά η φίλη μου αδημονώντας να μάθει τι είχε να πει για το δικό της μέλλον με τράβηξε πίσω. Περίμενε, περίμενε αλλ' ο γκουρού δεν άνοιγε το στόμα του. Σκέφτηκε πως μπορεί να είχε παρεξηγηθεί με τη στάση μου και τον ρώτησε - Εμένα δεν θα μου πεις το μέλλον μου; Ο γέρο δάσκαλος γύρισε αργά, την κοίταξε λυπημένα και της είπε απλά: -Εσύ δεν έχεις μέλλον.

Φύγαμε εκνευρισμένες κι αμήχανες. Εγώ γιατί υπέθεσα πως τον θύμωσα με τη συμπεριφορά μου κι είπε ό,τι είπε στη φίλη μου. Εκείνη ήταν σοκαρισμένη με την απάντησή του, θυμωμένη γιατί θεώρησε πως την υποτίμησε κι αποκαρδιωμένη γιατί δεν άκουσε όλα αυτά τα μπλα-μπλα που ήθελε ν' ακούσει και που λένε αυτοί που προλέγουν το μέλλον. Δεν θα το πιστέψεις αλλά την άλλη μέρα, η φίλη μου σκοτώθηκε από ένα στρατιωτικό τζιπ που έτρεχε σαν τρελό γιατί χάλασαν τα φρένα του. Στεκόταν τρομαγμένη στον τοίχο του σπιτιού όπου ήρθε κι έπεσε το τζιπ με όλη του την ταχύτητα. Όσοι ήταν μπροστά στο δυστύχημα έλεγαν πως μπορούσε να ξεφύγει. Αλλά λες κι είχε μαρμαρώσει βλέποντας το να έρχεται κατά πάνω της. Πέθανε ακαριαία.

Όλα αυτά με επηρέασαν αφάνταστα και για καιρό είχα στο νου μου συνεχώς τη φίλη μου, το γκουρού και τις προφητείες του. Η νιότη όμως είναι ένα πολύ δυνατό και μαγικό φίλτρο και τα πέρατα της γης έτοιμα για εξερευνήσεις. Άφησα την Ινδία και τις άσχημες αναμνήσεις μου, ακολουθώντας τον πατέρα μου. Ταξίδεψα, γνώρισα κόσμο, ξέχασα... Πήρα μέρος σε σαφάρι, σε πορείες στη ζούγκλα, επισκέφτηκα καταρράχτες και τόπους ανέγγιχτους απ' τον πολιτισμό μας. Ήπια τσάι με πρίγκηπες και βασιλιάδες, έπαιξα χαρτιά με λόρδους και μαρκησίους, χόρευα, ερωτεύτηκα, έζησα... Ύστερα γνώρισα το Θωμά κι αυτό ήταν. Ήμουν μεγαλύτερη του πέντε χρόνια αλλά τίποτε δεν μας εμπόδισε να ερωτευτούμε τρελά. Παντρευτήκαμε κόντρα στη θέληση των δικών μου και των δικών του, κόντρα στους τόσο διαφορετικούς μας κόσμους. Φύγαμε απ' όλους μακριά για να μη μας δυσκολεύουν τη ζωή. Αγόρασα μια μεγάλη φυτεία στο Βελγικό Κογκό. Ο Θωμάς πήρε και μια Εγγλέζικη αντιπροσωπεία εργαλείων και ζούσαμε ήσυχα κι ευτυχισμένα. Είχαμε τρία υπέροχα σκυλιά που τ' αγαπούσαμε σαν παιδιά μας... " Η Ζάννα έμεινε για λίγο χωρίς να μιλάει αναπολώντας προφανώς την ωραία εκείνη εποχή. Ξαφνικά συννέφιασε. "Μέχρι που έγινε η επανάσταση των μαύρων, μέχρι που χρειάστηκε να φύγουμε βιαστικά. Πριν μας πετσοκόψουν όπως έκαναν σε πολλά αγροκτήματα. Ο Θωμάς σαν Έλληνας που ήταν κι αγαπητός στον κόσμο δεν είχε φόβο αλλά εγώ ήμουν Εγγλέζα κι έκανα παρέα με όλους τους Βέλγους και τους Ολλανδούς της αποικίας. Εκείνο το βράδυ της φυγής χρειάστηκε να κάνουμε ευθανασία στα σκυλιά μας. Δεν μπορούσαμε δυστυχώς να τα πάρουμε μαζί μας". -Τι είναι ευθανασία; Τόλμησα να ρωτήσω, διακόπτοντας την. Πρώτη φορά άκουγα τη λέξη και δεν καταλάβαινα. Γύρισε με κοίταξε παραξευμεμένη. Λες και με ανακάλυπτε τότε, μετά από τόση ώρα που μιλούσε λες στον εαυτό της. "Συνήθως ο αφέντης των ζώων τα πυροβολεί στο κεφάλι, όπως κάνουν στ' άλογα που σπάνε τα πόδια τους για να μην τυραννίζονται. Ο Θωμάς δεν μπορούσε όμως να το κάνει και φωνάξαμε γιατρό να τους κάνει ένεση."

Η αλήθεια ήταν πως δεν την καταλάβαινα καθόλου. Γιατί έπρεπε να τα σκοτώσουν και δεν τ' αφήναν ελεύθερα; Αφού δεν είχαν σπασμένα πόδια, ούτε ήταν άρρωστα. Της το είπα διακόποντας την για δεύτερη φορά. " Γιατί ήταν σαν παιδιά μας , ήταν σαν να τ' αφήναμε να τα πετσοκόψουν οι μαύροι. Έτσι που ήταν μεγαλωμένα δεν μπορούσαν να επιβιώσουν." Μου απάντησε ήσυχα. " Κρατούσα το κεφάλι τους στην αγκαλιά μου μέχρι να ενεργήσει το φάρμακο και σβήσουν. Λες και το ήξεραν και με κοίταζαν στα μάτια. Ορκίστηκα πως αυτό δεν θα γινόταν ξανά με κανένα ζώο που θα είχα... Τα θάψαμε στον κήπο και φύγαμε μόνο με δυο βαλίτσες αφήνοντας όλα μας τα πλούτη στο Κογκό . Πάλι καλά που προφτάσαμε γιατί πολλοί μας φίλοι δεν τα κατάφεραν ."

Σ' αυτό το σημείο αντιλήφθηκα τον κύριο Θωμά , που ποιος ξέρει από πόση ώρα στεκόταν ακουμπώντας στο παραπέτο της πόρτας πίσω μου, με σκυφτούς τους ώμους-προφανώς ο μαθητής του είχε φύγει- ακούγοντας τη Ζάννα περιλυπησέν. Ένοιωσα κάπως σαν ένας μικρός ενδιαμέσος , σαν το κλειδί που άνοιξε την πόρτα των αναμνήσεων τους. Ένας καταλύτης σε μια χημική αντίδραση που μόλις είχε αρχίσει. Συγχρόνως όμως και ο παρείσακτος τρίτος. Ήταν βέβαια σίγουρο πως εκείνο το απόγευμα δεν θα κάναμε το μάθημα μας.

Πολύ σύντομα θα έμπαινε ανάμεσα τους ένας μεγάλος υιοθετημένος γιος που θα έφερνε μαζί του μια νέα γυναίκα και -όπως ήλπιζαν- μελλοντικά κουτσούβελα. Θ' άλλαζαν αμετάκλητα πολλά πράγματα. Όλα. Αυτό γιατί η Ζάννα πια χρειαζόταν βοήθεια, είχε γεράσει πολύ . Ο Θωμάς που κι αυτός είχε γεράσει προσπαθούσε να βρει λύση στο πρόβλημα τους.

Μια τέτοια υιοθεσία ήταν μια υιοθεσία με αμοιβαία οφέλη. Ο Σταύρος θα έπαιρνε το όνομα τους , θα τους κληρονομούσε σαν ερχόταν η ώρα τους και σε αντάλλαγμα θα τους γηροκομούσε. Ήταν μια καθαρή συμφωνία . Πώς όμως θα ήταν από εδώ και πέρα, αυτός ο ιδιαίτερος κόσμος της Ζάννας και του Θωμά; Πώς θα διαμορφωνόταν

το σπίτι με τα τόσα ενθύμια απ' όλο τον κόσμο; Και τα "εγγόνια" που θα έρχονταν θα έπαιρναν τα πολύτιμα φτερά που είχαν έρθει από τις μακρινές ηπείρους και θα στόλιζαν τα κεφαλάκια τους όταν θα ντύνονταν ινδιάνοι στα καρναβάλια; Ένοιωσα ρίγος για τον εύθραυστο κόσμο του ζευγαριού που βρισκόταν σε κίνδυνο ...

Η κυρία Ζάννα είχε πιάσει για τα καλά το κουβάρι των αναμνήσεων της και το ξετύλιγε αργά. Ένα κομμάτι απ' τη διήγηση της το έχασα γιατί είχα ξεφύγει σε δικούς μου λογισμούς. "Καταλήξαμε στη Μαγαδασκάρη. Ένα νησί μοναδικό. Εκεί χάσαμε το δεύτερο παιδί μας . Απέβαλλα στον έκτο μήνα. Το πρώτο το χάσαμε δυο μέρες μετά που φτάσαμε στην Αίγυπτο απ' το Κογκό. Απ' την ταλαιπωρία και τη θλίψη. Η λύπη μας ήταν μεγάλη. Δεν ριζώσαμε ούτε εκεί. Περιπλανηθήκαμε στην Αφρική. Ζαίρ, Ροδεσία, Κένυα, πίσω πάλι στην Αίγυπτο. Πήγαμε για πέντε χρόνια στη Μαλαισία κι ύστερα ξανά στην Αφρική. Μέχρι που ο Θωμάς έπεσε του θανατά από μαalaria. Πήγαμε ξανά στην Αίγυπτο , στην Αλεξάνδρεια . Εκεί έμαθε , στην ανάρρωση του επάνω, πως η πατρική περιουσία του στην πατρίδα ξεπουλιόταν . Κάποιοι επιτήδριοι με πληρεξούσια πουλούσαν κομμάτι, κομμάτι, χτήματα κι οικοπέδα. Έμαθε και για τη μάνα του που γριά κι ανήμπορη είχε κακά γεράματα . Δεν ξέρω αν τον έπιασε ο νόστος , μια λέξη που εγώ ποτέ δεν κατάλαβα γιατί είμαι πολίτης του κόσμου. Μπορεί όμως η αρρώστια του να τον έκανε να σκεφτεί το γυρισμό. Είν' αλήθεια πως οι γιατροί τον συμβούλεψαν να πάει σε μέρη πιο ψυχρά. Εγώ όμως μέσα μου πιστεύω πως οι Έλληνες είναι σαν τον αρχαίο Οδυσσέα, θέλουν να γυρίζουν πίσω στην Ιθάκη τους...

Δεν θα σου πω τι βρήκαμε πίσω. Τι περάσαμε μ' όλο αυτό τον κόσμο γύρω μας που μας έπνιγε με την περιέργεια του. Την πεθερά μου που μας σταύρωνε πολλές φορές τη μέρα . Τη λύπη και την απογοήτευση που βρήκαμε την περιουσία του Θωμά σχεδόν όλη πουλημένη. Χωρίς κανένα άνθρωπο που να μας καταλαβαίνει και να μοιραζόμαστε την καθημερινότητα μας . Έρημοι ήμασταν . Εμείς και τα παιδιά μας..."

Σηκώθηκα απότομα απ' την καρέκλα μου. Τέτοια ήταν η κατάπληξη μου. "Έχετε παιδιά;" Τραύλισα μπερδεμένη.

Η Ζάννα σηκώθηκε αποφασιστικά και με πήρε απ' το χέρι. "Έλα να σου τα δείξω" είπε και προχώρησε. Ο Θωμάς μπήκε μπροστά προσπαθώντας να την εμποδίσει. Δεν μίλησε κανείς τους αλλά κοιτάχτηκαν έντονα στα μάτια. Τι είπαν μ' αυτή τη ματιά δεν ξέρω. Ήταν ένας κώδικας που μόνο οι δυο τους μοιράζονταν. Μετά από ένα ατέλειωτο λεπτό, σιωπηλά συναινέσε εκείνος και μάλιστα άνοιξε την πόρτα του σαλονιού για να περάσουμε. Διασχίσαμε το σαλόνι με τα θάματα του κόσμου, περάσαμε στο λιακωτό που κάναμε τα μαθήματα μας κι ύστερα κατευθυνθήκαμε στην πόρτα του υπνοδωματίου τους. Το πέρασα με φόβο. Μας υποδέχτηκαν γρυλίσματα σαν εκείνα που άκουσα στο πρώτο μας μάθημα. Εκεί στο βάθος του δωματίου, στη θέση που παλιότερα θα πρέπει να ήταν κάποια χτιστή ντουλάπα, πίσω από σιδερένια κάγκελα με κοίταζαν ... δυο γορίλλες αρκετά εύσωμοι. Μόλις με είδαν άρχισαν να γρυλίζουν απειλητικά και να τραντάζουν τα σιδερά αλλ' ο Θωμάς πήγε κοντά τους και τους μίλησε τρυφερά. Αυτοί έστριψαν την πλάτη τους κι εκείνος άρχισε ένα περίεργο χάδι. Με τα δάχτυλα του πίεζε την πλάτη τους κι εκείνοι γρυλίζαν ευχαριστημένα κι έστριβαν κι απ' την άλλη μεριά.

Αυτό που έβλεπα μπροστά μου ήταν σίγουρα η μεγαλύτερη έκπληξη που θα μπορούσε να μου συμβεί. Καλά τα διάφορα ενθύμια απ' όλα τα μέρη της γης, καλή και η ιστορία της ζωής τους, καλή και η πρόβλεψη του γκουρού. Τι θέλανε όμως οι γορίλλες εκεί μέσα; Στο υπνοδωμάτιο του ζεύγους; Είχα μείνει κατάπληκτη. Μα ήταν δυνατόν; Να κοιμούνται στο ίδιο δωμάτιο με τα ζώα; Και να τα θεωρούν παιδιά τους; Άραγε ως πού έφταναν λοιπόν τα μυστήρια αυτού του σπιτιού; Και ξαφνικά όλα ξεκαθάρισαν. Να γιατί όχι απλώς μύριζε αλλά βρωμούσε - τώρα μπορούσα να το πω καθαρά - κρεολίνη το σπίτι. Για την απολύμανση των γοριλών φυσικά, γιατί άλλο; Να γιατί η Ζάννα αντιδρούσε τόσο στην υιοθεσία του Σταύρου. Ποιος λογικός άνθρωπος θα ήθελε

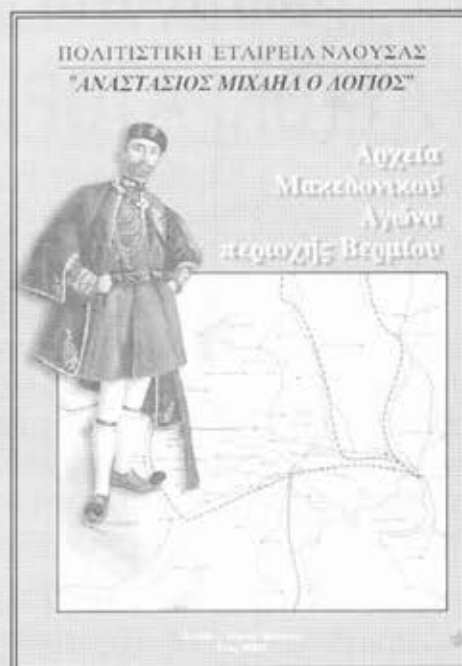
εκτός απ' τους γέροντες ν' αναλάβει και δυο γορίλλες; Τώρα καταλάβαινα όμως και το μεγάλο δίλημμα και το αδιέξοδο των γέροντων δασκάλων μου.

- "Τι θ' απογίνουν οι γορίλλες άραγε;" Έκανα ερώτηση φωναχτά τη σκέψη που με ταλάνιζε. "Είναι πολύ γέρικοι πια." Μου απήντησε αμέσως η Ζάννα. Λες και το είχε σκεφτεί εδώ και καιρό κι είχε έτοιμη την απάντησή της. "Είχαμε και τη μητέρα τους αλλά πέθανε μερικά χρόνια πριν." Δεν τόλμησα να ρωτήσω πού τη θάψανε - μάλλον στον κήπο. " Αυτή είναι η Μπιζού κι αυτός ο Γκόα. Ο Γκόα είναι λίγο ατίθασος γι' αυτό του βάζουμε αλυσίδα όταν ανοίγουμε το κλουβί. Τα φέραμε από την Αφρική εδώ και πολλά χρόνια." - "Καλά και ζούνε στο κλουβί τόσο καιρό;" Ρώτησα απορώνας. " Τα βγάζουμε δυο φορές τη μέρα κυρίως όταν καθαρίζουμε τα κλουβιά τους. Παλιότερα τα βγάζαμε στον κήπο αλλά χαλούσαν τις τριανταφυλλιές του Θωμά." Με κοίταξε με απόγνωση - πρέπει να ήταν δική της επιλογή να φέρουν τους γορίλλες εδώ κι όχι του δασκάλου μου. Λες κι απαντούσε σ' αυτό που σκεφτόμουννα και είπε. "Τι άλλο να έκανα; Τα έσωσα τελευταία στιγμή απ' τα χέρια κυνηγού, θα ήταν τώρα βαλσαμωμένα, πεταγμένα σε κάποια αποθήκη μετά τόσα χρόνια. Εγώ όμως τα έχω σαν παιδιά μου." Αναφύονταν όμως το ερώτημα: Τι θα γινόταν όταν ερχόταν στο σπίτι ο Σταύρος; Η γυναίκα του; Αν δεν πέθαιναν οι γορίλλες ως τότε δηλαδή...

Τα Γαλλικά με τον κύριο Θωμά δεν ευδοκίμησαν για δεύτερη χρονιά. Ο ίδιος αρρώστησε το καλοκαίρι και σταμάτησε τα μαθήματα. Εγώ βρήκα καινούργια ενδιαφέροντα. Άνοιξε εξ' άλλου το πρώτο φροντιστήριο Αγγλικών στη μικρή μας πόλη που μοίραζε πάστες κοκ σ' όσους ήταν καλοί στα διαγωνίσματα της εβδομάδας, σοβαρότατο κίνητρο είν' αλήθεια μια και πάστες τρώγαμε μόνο σε μεγάλες γιορτές. Τα καινούργια μου ενδιαφέροντα και η είσοδος μου στο γυμνάσιο μου έδωσαν ένα σωρό καινούργια θέματα για απασχόληση. Λίγο ή πολύ δεν ενδιαφέρθηκα να μάθω τι απόγινε με την υιοθεσία του Σταύρου. Δεν υπήρχαν εξάλλου μυστήρια άλυτα για μένα

πλέον... Κι η νιότη είναι βιαστική, είναι αχόρταγη, ψάχνει για καινούργια θέματα, για καινούργια μυστήρια... Μετά από χρόνια έμαθα εκ των υστέρων πως η κυρία Ζάννα είχε πεθάνει λίγο μετά την υιοθεσία - για δες που ο γκουρού της είχε προμαντέψει σωστά το μέλλον της... Την έθαψαν στο νεκροταφείο μας αν και υπήρξαν μερικοί που μουρμούρισαν ότι δεν το δικαιούνταν μια και δεν ήταν Ορθόδοξη λέει. Ο κύριος Θωμάς όμως έφερε ολόκληρο επίσκοπο στην κηδεία να την τιμήσει. Αυτήν την κόρη ενός διακεκριμένου Άγγλου φυσιοδίφη κι εξερευνητή. Αυτήν που γύρισε τον κόσμο όλο κι έπινε τσάι με λόρδους και πρίγκιπες την εποχή που οι δικές μας γυναίκες δεν έβγαιναν ούτε έξω απ' το κατώφλι τους σχεδόν κι ούτε μπορούσαν να φανταστούν άλλο κόσμο εκτός απ' αυτόν της γειτονιάς τους...

Ο Θωμάς αν και φιλάσθενος έζησε αρκετά χρόνια και χάρηκε εγγόνια απ' τα θετά του παιδιά. Ευτυχώς δεν ζούσε όταν δόθηκε γι' αντιπαροχή το σπίτι τους. Δεν ξέρω τι απέγιναν τα γοριλάκια, οι τριανταφυλλιές και τα ενθύμια απ' όλο τον κόσμο που κοσμούσαν το σαλόνι τους. Οι σιδερένιες λόγγες, οι ξύλινες μάσκες, τα ξύλινα αγάλματα, τα φιδοτόμαρα και τα περίφημα φτερά απ' τα παραδείσια πουλιά και τις στρουθοκαμήλους... Όλα αυτά δηλαδή που μ' έκαναν να ονειρεύομαι όταν ήμουν μόλις έντεκα χρονών...

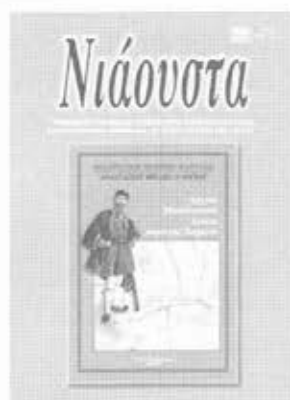

"...Η βαριά παρακαταθήκη που μας κληροδότησαν όλοι εκείνοι που αγωνίστηκαν για την εκπλήρωση των μεγάλων ιδανικών της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας επιτάσσει τη διεκδίκηση από μέρος μας της δικαίωσης της ιστορικής μνήμης του έθνους μας. Και αυτή την ανάγκη έρχεται να καλύψει το συγκεκριμένο βιβλίο..."

Κώστας Φωτιάδης
Καθηγητής της Ιστορίας
του Νεώτερου Ελληνισμού

ΔΙΑΘΕΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ:

- Πολιτιστική εταιρεία Νάουσας (Δημοτική βιβλιοθήκη) τηλ. (23320)24102
- Σαμαρά Λευκή τηλ. (23320)22575

**Μια συνδρομή της
"ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ"
είναι το καλύτερο δώρο
για τους φίλους μας**

800 χρόνια από την ίδρυσή της Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑΣ

Του Βλάση Αγτζίδη

Διδάκτωρ της Ιστορίας του ΑΠΘ

Η άνοιξη του 1204 μ.χ. υπήρξε μοιραία για τον ελληνισμό. Στις 13 Απριλίου οι Σταυροφόροι είχαν εκπορθήσει την Κωνσταντινούπολη και είχαν καταλύσει την ελληνική Αυτοκρατορία του Βυζαντίου. Διέλυσαν έτσι τον κεντρικό ιστό του μοναδικού χριστιανικού κράτους της Ανατολής, που θα μπορούσε να αποτελέσει ουσιαστικό εμπόδιο στο επεκτατικό ισλάμ, αραβικό και τουρκικό. Η πράξη αυτή της καθολικής Δύσης θα υψώσει εφεξής αξεπέραστο τοίχος μεταξύ της δυτικής και ανατολικής χριστιανοσύνης και θα διευκολύνει την επικράτηση των Τούρκων μουσουλμάνων.

Μετά την κατάληψη της Πόλης, οι Έλληνες θα ιδρύσουν τρία κράτη με κέντρα τη Νίκαια της Βιθυνίας, την Ήπειρο και την Τραπεζούντα του Πόντου, και θα αρχίσουν τις προσπάθειες για την ανακατάληψη της πρωτεύουσας. Μακροβιότερο από τα τρία αυτά κράτη υπήρξε η Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας. Ιδρυτές της υπήρξαν τα αδέλφια Αλέξιος και Δαβίδ Κομνηνός, εγγόνια του Ανδρόνικου Α', ιδρυτή της βυζαντινής αυτοκρατορικής δυναστείας των Κομνηνών.

Turk-le-sh-tir-e-me-dik-ler-im-iz-den-mi-sin-iz?

Όλο αυτό, που αποτελεί μια λέξη-παράδειγμα της "συγκολλητικής" τουρκικής γλώσσας, σημαίνει: "Είστε από εκείνους που δεν μπορέσαμε να εκτουρκίσουμε;"

ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΟΙ: Μια ενδιαφέρουσα συνάντηση

Η ελληνοτουρκική αντιπαράθεση και οι μορφές που κατά καιρούς έχει λάβει, αποτελεί τη βασική αντίθεση στην περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης από τις αρχές του 19ου αιώνα. Όμως αποτελεί διαπίστωση, ότι στους περισσότερους αναλυτές, αλλά και σ' όσους ενδιαφέρονται για τα θέματα αυτά, έχει χαθεί η συναίσθηση του ιστορικού βάθους του προβλήματος. Δεν είναι γνωστές οι αρχικές αιτίες δημιουργίας του και οι ποικίλες μορφές που πήρε, από το δεύτερο π.χ. αιώνα όταν έγινε η πρώτη συνάντηση, έως σήμερα. Για να καλύψουμε λοιπόν το ιστορικό κενό, θα περιπλανηθούμε με το άρθρο αυτό στην πολύ ενδιαφέρουσα ελληνοτουρκική συνάντηση.

Μέχρι σήμερα δεν έχει προσδιοριστεί με ακρίβεια ο χρόνος εμφάνισης των Τούρκων στο προσκήνιο της ιστορίας. Γενέθλιος χώρος των πρώ-

των τουρκικών ομάδων είναι η ανατολική περιοχή της ευρασιατικής ζώνης, στα δάση της Σιβηρίας. Πιθανότατα, η πρώτη περιοχή που εμφανίστηκαν οι Τούρκοι να είναι η Ματζουρία. Κατά την πρώτη χιλιετία π.χ. άρχισε οι εξάπλωσή τους στην Άνω Ασία για να μετατραπούν από ανθρώπους των δασών σε ανθρώπους της στέπας. Ένα από τα πρώτα ονόματα με τα οποία εμφανίζονται είναι Χιόνγκ-νου. Οι Χιόνγκ-νου, οι οποίοι αποτελούσαν τους βάρβαρους που πολιορκούσαν την Κίνα από το Βορρά, φαίνεται ότι περιλάμβαναν στους κόλπους τους και αρκετές άλλες φυλές. Στην προέλασή τους προς τα δυτικά συγκρούονται με τους Γιουέ-τσε, τους οποίους διώχνουν από το Κανσού μεταξύ 177 και 165 π.χ. Οι Γιουέ-τσε, οι οποίοι πιθανόν να ταυτίζονται με τους Τοχάρους, εκδιώκονται και εξαναγκάζονται σε

μετανάστευση. Έτσι έχουμε την πρώτη μεγάλη ιστορική μετανάστευση ενός λαού.

Βακτριανή: Η πρώτη συνάντηση Ελλήνων και Τούρκων

Οι Γιουνέ-τσε, οι οποίοι εκδιώχθηκαν από τους Χιόνγκ-νου φτάνουν στη Φεργκανά του σημερινού Ουζμπεκιστάν, στη συνέχεια στη Σογδιανή και καταλήγουν στη Βακτριανή, όπου καταστρέφουν το διάσημο ελληνικό βασίλειο που ίδρυσαν οι επίγονοι του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Αυτή ήταν και η πρώτη επώδυνη συνέπεια επί του ελληνικού κόσμου, του γεγονότος της ύπαρξης των τουρκικών ομάδων.

Ο χώρος του Αλτάϊ θα μετατραπεί σε βάση για την εξόρμηση των τουρκόφωνων ομάδων, οι οποίες βεβαίως ανήκουν στην κίτρινη φυλή. Βαθμιαία καταλαμβάνουν το χώρο του Τουρκεστάν εκδιώκοντας “ινδοευρωπαϊκές” ομάδες που ήταν εγκατεστημένες εκεί. Η συνάντηση με τον πολιτισμένο κόσμο αρχίζει στη Σογδιανή και στη Σαμαρκάνδη, όπου καταστρέφουν στην αρχή το μεγάλο ιρανικό πολιτισμό που είχε δημιουργηθεί και εκτουρκίζουν στη συνέχεια το χώρο. Αυτές οι πρωταρχικές ιστορικές συνθήκες διαμόρφωσαν αυτό που αργότερα χαρακτηρίστηκε ως “τουρκικός χαρακτήρας”. Όλες οι τουρκικές ομάδες που πέρασαν από την ιστορία διακρίνονταν για τα ίδια πράγματα. Ο Jean-Paul Roux, γράφοντας από μια φιλική, έως και υμνητική σκοπιά, το βιβλίο “Histoire des Turcs. Deux mille ans du Pasifique a la Mediteranee” (Fayard, 1984), επισημαίνει με ένα ποιητικό τρόπο: “Η περιπέτεια (της περιπλάνησης στην ιστορία των Τούρκων) είναι φτιαγμένη από καλπασμούς αλόγων, από βιασμούς κοριτσιών, από πόλεις που καίγονται, από κρανία που σχηματίζουν ολόκληρα βουνά. Είναι φτιαγμένη από βία και αίμα. ...Για το Ισλάμ, οι Τούρκοι υπήρξαν στην αρχή η ρομφαία του, αλλά αργότερα η ασπίδα. Μισθοφόροι εδώ, αρχηγοί μισθοφόρων εκεί, χτυπιούνται. Οι αντίπαλοί τους; Όλος ο κόσμος. Όλοι οι λαοί με τη σειρά, από τους πιο κοντινούς, ως τους πιο μακρινούς. Όσο για τους άμεσους γείτονές τους;

Τους θεωρούν πάντοτε κληρονομικούς εχθρούς! Υπάρχουν, βέβαια, και κάποιες ειρηνικές περιόδους, ευεργετικές και υπέροχες, αλλά αυτό συμβαίνει συνήθως ανάμεσα σε δυο σφαγές. Οι Τούρκοι έχουν ιμπεριαλιστικές τάσεις να καταχτούν, να κυριαρχούν...”

Η πλέον φημισμένη τουρκική ομάδα, υπήρξε αυτή των Ούνων. Οι Ούνοι με αρχηγό τον Αττίλα, τη Μάστιγα του Θεού, όπως αποκλήθηκε, σπέρνουν τον όλεθρο στην Ευρώπη. Ο ελληνικός κόσμος δε γλύτωσε από τη Μάστιγα. Τα χρόνια 444-447 μ.χ. οι Ούννοι μετατρέπουν τη Μακεδονία και τη Θράκη σε έρημη περιοχή. Μετά το θάνατο του Αττίλα ο γιος του θα επιχειρήσει μια αποτυχημένη εκστρατεία κατά των Ελλήνων του Βυζαντίου.

Εκατό χρόνια αργότερα θα εμφανιστεί για πρώτη φορά το όνομα “Τούρκος”. Ένας ιδιαίτερος κλάδος των Χιόνγκ-νου ήταν οι Του-κνέ, όπως τους αναφέρουν οι Κινέζοι. Κάτω από τη λέξη “του-κνέ” κρύβεται η λέξη “τουρούκ”, δηλαδή “τούρκος”. Οι εξάπλωση των Τουρούκ δυτικά, αρχίζει με τη χρησιμοποίησή τους ως μισθοφόρων από τους Ιρανούς. Αντίστοιχες υπηρεσίες προσφέρουν και στους Έλληνες και έτσι βαθμιαία διεισδύουν στον ελληνικό κόσμο. Η πρώτη “ελληνοτουρκική προσέγγιση” έγινε το 567 μ.χ. Βασίστηκε στις κοινές φιλοδοξίες των Τουρούκ και των Ελλήνων, που ανταγωνίζονταν τους Ιρανούς. Η συμμαχία Ελλήνων και Τουρούκ επιτρέπει στους δεύτερους να επιτεθούν στο Ιράν και να καταλάβουν το Τοχαρεστάν.

Από κει και πέρα, οι Έλληνες θα έρχονται ολοένα και συχνότερα σε επαφή με διάφορες τουρκικές ομάδες. Οι Χαζάροι, οι Ογούζοι, οι Πετσενέγκοι, οι Κιπτσάτκοι, οι Τάταροι, οι Σελτζούκοι και τέλος οι Οθωμανοί θα έχουν ολοένα και ευρύτερη παρουσία στη γεωγραφική περιφέρεια που καλύπτει ο ελληνικός κόσμος.

Η κυριαρχία των Τούρκων

Οι Τούρκοι εμφανίστηκαν στο χώρο της ευρύτερης Μέσης Ανατολής, κυρίως ως μισθοφόροι

των Ιρανών. Η τεράστια πολιτική ισχύς που απέκτησαν κατά τον 9ο αιώνα, συνοδεύτηκε από τον εξισλαμισμό τους. Η σύγκρουση του Ιράν με το Τουράν θα χαρακτηρίσει εκείνη την περίοδο. Οι Ιρανοί τους αντιμετώπιζαν ως “κίτρινο κίνδυνο”. Το 1055 οι Τούρκοι κατέλαβαν τη Βαγδάτη, την έδρα του Χαλιφάτου και πρωτεύουσα του μουσουλμανικού κόσμου και ανακηρύχθηκαν πολεμιστές του Ισλάμ. Εφεξής θα συγκρούονται οι δύο μεγάλες θρησκείες, ο Χριστιανισμός και το Ισλάμ, με εκπροσώπους δύο έθνη, τους Έλληνες και τους Τούρκους. Ο δρόμος των Τούρκων για τη διεκδίκηση του ελληνικού κόσμου είχε ανοίξει.

Το 1071 τα ελληνικά στρατεύματα νικήθηκαν στο Ματζικέρτ. Ο Άλπ Αρσλάν συνέλαβε αιχμάλωτο τον Ρωμανό Δ' Διογένη. Το μεγαλύτερο μέρος της Μικράς Ασίας, ειδικά το έρημο υψίπεδο, σύντομα περιήλθε στα χέρια των Τούρκων. Οι κήρυκες του Ισλάμ, οι γαζήδες (ghazi), και οι νέοι προσήλυτοι θα έχουν ως στόχο την επικράτεια των απίστων. Η νέα θρησκεία του Ισλάμ ευνοεί την επικράτηση των ολιγάριθμων τουρκικών ομάδων πάνω σε αλλογενείς πληθυσμούς. Σ' αυτό συντελούν και άλλοι παράγοντες όπως η πολυδιάσπαση των Ελλήνων σε ανταγωνιζόμενα κρατίδια, η προσφορά στρατιωτικών υπηρεσιών από βυζαντινούς στρατηγούς σε Τούρκους, η συγκεντρωτική πολιτική των Βυζαντινών αυτοκρατόρων, καθώς και η διαφθορά της κεντρικής εξουσίας. Τάσεις αποδοχής των νέων κυρίαρχων εμφανίζουν και οι μονοφυσιτικοί πληθυσμοί της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, όπως οι Αρμένιοι και οι Ασύριοι.

Το 1081 ιδρύθηκε το Βασίλειο του Ρούμ στη Νίκαια της Βιθυνίας και τρία χρόνια αργότερα στο Ικόνιο. Το όνομα του πρώτου τουρκικού βασιλείου στη Μικρά Ασία σήμαινε ότι η χώρα κατοικούνταν από Έλληνες. Επιπλέον οι Σελτζούκοι, τη μεγαλύτερη διοικητική περιφέρεια του κράτους τους στη δυτική Ανατολία, την ονόμαζαν Βιλαγέτ-ι Γιουνανί, δηλαδή “Ελληνική Επαρχία”, ή “Ελλάδα”.

Το 13ο αιώνα, ο τουρκικός πληθυσμός αντιπροσώπευε το 10% του συνολικού πληθυσμού της

Μικράς Ασίας. Η αύξηση του τουρκικού ποσοστού στη συνέχεια ήταν αποτέλεσμα των μαζικών εξισλαμισμών. Ο σύγχρονος ιστορικός της μεσαιωνικής Μικράς Ασίας Claude Cahen στο βιβλίο του “Pre-ottoman Turkey” (Λονδίνο, 1968), εκτιμά ότι ο συνολικός πληθυσμός των Τούρκων που εισέβαλαν στον ελληνικό χώρο ήταν διακόσιες έως τριακόσιες χιλιάδες. Ο ντόπιος πληθυσμός, ελληνικός στο μεγαλύτερο μέρος του, ανερχόταν σε οκτώ, περίπου, εκατομμύρια.

Το μοιραίο έτος για τους Έλληνες, υπήρξε το 1204 μ.χ., όταν οι σταυροφόροι κατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη. Η παράλληλη εμφάνιση των Μογγόλων του Τσέγγις Χαν ανατολικά, που συντρίβει τα τουρκικά βασίλεια, απομακρύνει την ημερομηνία της τελικής ήττας. Οι Οθωμανοί εισβάλλουν στον ελληνικό χώρο για να αποφύγουν την μογγολική προέλαση. Πρώτος χώρος εγκατάστασής τους ήταν κοντά στο σημερινό Ερζεχίρ, στα Βυζαντινοσελτζουκικά σύνορα.

Η Μικρά Ασία έγινε έδαφος άσκησης της προσηλυτιστικής πολιτικής των μουσουλμάνων ιεροκηρύκων. Από τον 14ο αιώνα συναντιούνται Έλληνες στους χώρους της νέας θρησκείας. Ο κορυφαίος μουσουλμάνος διανοούμενος και ιδρυτής του τάγματος των δερβίσιδων Τζελαλεδίν Ρουμί, γράφει ποιήματα στη δημόδη ελληνική γλώσσα της Καππαδοκίας, ενώ χρησιμοποιεί ελληνικές λέξεις για να εκφράσει ιδέες και συναισθήματα. Δημιουργεί επίσης την “μονή του Πλάτωνα”. Τα μελωδικά κείμενα των δερβίσιδων αποτελούν προσαρμογή των βυζαντινών μελωδιών στις νέες ανάγκες. Ο Ρουμί δεν εκτιμούσε καθόλου τους Τούρκους και μάλλον αυτό συνέβαινε και στην υπόλοιπη μουσουλμανική διανόηση εκείνης της εποχής. Έγραφε: “Για την οικοδόμηση πρέπει να προσλαμβάνονται Έλληνες εργάτες και για την κατεδάφιση Τούρκοι. Γιατί η δόμηση του κόσμου είναι ιδιότητα των Ελλήνων, ενώ η καταστροφή και το γκρέμισμα έχει ανατεθεί στους Τούρκους.” Αυτή η αντιμετώπιση, ειδικά του Μεβλανά Ρουμί, ο οποίος χαρακτηριζόταν και από ανεξίθρησκο λόγο, οδήγησε σημαντική μερίδα του χριστιανικού πληθυσμού, μαζί με τους ιερείς του, να ασπαστεί το ισλαμικό δόγμα.

Η οθωμανική εποχή

Παράλληλα χάνεται τελείως η συναίσθηση του “ανήκειν” στην τουρκική ομάδα και κυριαρχεί το “ανήκειν” στο κυρίαρχο θρησκευτικό δόγμα. Έτσι, τα τουρκικά πολιτιστικά χαρακτηριστικά αρχίζουν να θεωρούνται υποδεέστερα, ενώ “Τούρκος” σημαίνει αποκλειστικά το μουσουλμάνο. Δημιουργήθηκε και αντίστοιχο ρήμα για να δηλώσω τον εξισλαμισμό, τη μεταστροφή προς το μουσουλμανικό δόγμα: “τουρκεύω”. Έτσι λοιπόν, όσοι Έλληνες χριστιανοί εξισλαμίζονταν, τούρκευαν, ενσωματώνονταν κατευθείαν στην κυρίαρχη κοινωνική ομάδα. Κατ’ αρχάς απαλάσσονταν από την καταβολή του κεφαλικού φόρου που βάραινε τους “άπιστους”. Αντιθέτως, όσοι παρέμεναν πιστοί στην πατρογονική θρησκεία αντιμετώπιζονταν ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας και υφίσταντο πλήθος διακρίσεων.

Το 1453 οι Οθωμανοί καταλαμβάνουν την Κωνσταντινούπολη, θέτοντας συμβολικά τέλος στον ελληνικό χριστιανικό κόσμο. Το 1458 κατελήφθη η Αθήνα, το 1461 κατελύθη το τελευταίο ελληνικό κράτος, η Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας και το 1475 το τελευταίο ελεύθερο ελληνικό έδαφος στην Ανατολική Κριμαία. Αργότερα εισήλθαν στο νέο οθωμανικό κόσμο οι ελληνικές περιοχές που βρισκόνταν υπό την ενετική κυριαρχία, όπως για παράδειγμα η Κρήτη. Ο Άραβας περιηγητής Ίμπν Μπατούτα, ένας από τους σημαντικότερους του Μεσαίωνα ονομάζει “Αλ Τουρκίγιε” την Ανατολία, εξηγώντας όμως παράλληλα ότι είναι η “χώρα των Ρουμί”, δηλαδή η χώρα των Ρωμιών, των Ελλήνων

Έτσι, ο Οθωμανός καλύπτουν τον παλιό ελληνικό κόσμο. Η επικράτηση των μουσουλμάνων στο χώρο της οθωμανικής αυτοκρατορίας, διαμορφώνει εντελώς νέες συνθήκες. Η προσηλυτιστική δράση των μουσουλμάνων ιεραποστόλων ευνοείται από την εξουσία εφ’ όσον ο εξισλαμισμός των γηγενών πληθυσμών μεγαλώνει την κοινωνική βάση των νέων κυρίαρχων. Το Κοράνι και η νομοθεσία που βασίζεται πάνω σ’ αυτό, εισάγει ένα νέο διαχωρισμό των εθνών: οι πιστοί και οι

άπιστοι. Όσοι εξισλαμίζονται εντάσσονται αυτόματα στο κυρίαρχο έθνος. Το φαινόμενο των εξισλαμισμών είχε πάρει ιδιαίτερη έκταση και στον βαλκανικό κορμό της Ελλάδας. Στην κεντρική και δυτική Μακεδονία οι εξισλαμισμένοι Έλληνες έμειναν γνωστοί με το όνομα “Βαλαάδες”, από την μόνη τουρκική λέξη που γνώριζαν. Στην Ηπειρο αλλά και στην Πελοπόννησο συναντούμε πολλούς Έλληνες μουσουλμάνους. Κορυφαίο πρόσωπο, που συμβολίζει το ρόλο των εξισλαμισμένων Ελλήνων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, είναι ο μέγας αρχιτέκτονας Σινάν, ο οποίος δημιούργησε το σύμβολο της οθωμανικής Κωνσταντινούπολης, το Μπλε Τζαμί.

Η ιθύνουσα τάξη της Αυτοκρατορίας, διακρινόταν για το “μουσουλμανικό σνομπισμό” της σε σχέση με τους αυθεντικούς Τούρκους. Ένα από τα αποτελέσματα αυτής της διάθεσης, ήταν να είναι η οθωμανική γλώσσα πολύ απομακρυσμένη από τη γλώσσα που μιλούσαν οι τουρκόφωνες ομάδες του πληθυσμού, με βασικό χαρακτηριστικό της το πλήθος αραβοπερσικών λέξεων και δομών. Κατά την οθωμανική περίοδο υπήρχε περιφρόνηση της λέξης “Τούρκος”, με αποτέλεσμα κατά τον 19ο αιώνα να σημαίνει το “χωριάτη”, τον “άξεστο”.

Η μοίρα των Ελλήνων

Εάν προσπαθήσουμε να κατατάξουμε τους Έλληνες κατά την οθωμανική περίοδο, θα διακρίνουμε δύο μεγάλες κατηγορίες: τους χριστιανούς και τους μουσουλμάνους. Όσοι εξισλαμίστηκαν, ενσωματώθηκαν στο κοινωνικό μόρφωμα που στην εποχή του εθνικισμού ονομάστηκε “τουρκικό έθνος” αποκτώντας μια πλαστή τουρκική εθνική ταυτότητα, όπως και οι υπόλοιπες μουσουλμανικές εθνότητες. Οι ιστορικές συνθήκες δεν επέτρεψαν στο μέρος αυτό των Ελλήνων -το οποίο είχε εμφανιστεί σε κάθε μέρος του ελληνικού κόσμου- να εκφραστεί πολιτικά. Το μέγεθός του δεν ήταν ευκαταφρόνητο. Για παράδειγμα, η πλειονότητα των Ελλήνων του μικρασιατικού υψίπεδου είχε εξισλαμιστεί, στην Κρήτη κατά το πρώτο τέταρτο του 19ου αιώνα οι χριστιανοί

ήταν λίγο, μόνο, περισσότεροι από τους μουσουλμάνους, ενώ στον Πόντο, πριν τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, με βάση τους υπολογισμούς του Πατριαρχείου οι μουσουλμάνοι και κρυπτοχριστιανοί Έλληνες ανέρχονταν στο ένα τρίτο του αριθμού των χριστιανών Ελλήνων. Στην Κύπρο, οι εξισλαμισμένοι πρέπει να ανέρχονταν επίσης στο ένα τέταρτο του ορθόδοξου πληθυσμού κ.λπ.

Σήμερα, στη σύγχρονη τουρκική κοινωνία, παραμένουν ακόμα ορατές τέσσερις ελληνόφωνες μουσουλμανικές ομάδες: κρητική, ποντιακή, μακεδονική και κυπριακή.

Οι χριστιανοί Έλληνες είχαν άλλη πορεία. Το Πατριαρχείο και ο κλήρος υπήρξαν θεσμοί απαραίτητοι και χρήσιμοι για την Αυτοκρατορία. Έτσι ενισχύθηκαν και εφωδιάστηκαν με πλήθος προνομίων. Σημαντικό γεγονός υπήρξε η ελληνική κυριαρχία επί των άλλων ορθόδοξων, μέσω της υποχρεωτικής τους ένταξης στο μιλέτ των Ρωμίων. Η μικρή ομάδα των Φαναριωτών, κατάφερε να γίνει απαραίτητη στην οθωμανική διοίκηση και να χρησιμοποιηθεί ανάλογα. Κορυφαία στιγμή του ρόλου της ήταν η ανάληψη της διοίκησης των παραδουνάβιων ηγεμονιών. Ο λαός, όμως υπέφερε από την αυθαιρεσία της μουσουλμανικής διοίκησης και την αβάστακτη φορολογία. Εξάλλου, η επίσημη πολιτική ευνοούσε πάντα τον εξισλαμισμό.

Η οθωμανική κατάκτηση ήταν αιτία μεγάλης εξόδου προς τη Δύση και τη Ρωσία, όπου δημιουργήθηκαν σημαντικές ελληνικές παροικίες, από την Άλωση της Πόλης και εντεύθεν. Οι παροικίες αυτές, όπου κατοικούσε η ελληνική διανόηση αλλά και η νεαρή ελληνική επιχειρηματική τάξη, υπήρξαν οι χώροι όπου οι νέες ιδέες του ευρωπαϊκού διαφωτισμού οδήγησαν στη διατύπωση του αιτήματος για αποτίναξη της οθωμανικής κυριαρχίας. Η τάση αυτή πήρε στις αρχές του 19ου αιώνα, τη μορφή ενός μεγάλου επαναστατικού κινήματος του συνόλου των Ελλήνων, με αποτέλεσμα κατέληξε στη δημιουργία ενός μικρού κράτους στο Νότο της βαλκανικής χερσονήσου, το οποίο περιλάμβανε τα πλέον απομακρυσμένα και υποβαθμισμένα εδάφη του ελληνικού κόσμου.

Εθνικισμός και εθνικές εκκαθαρίσεις

Ένας σημαντικός παράγοντας που εμπόδισε την πραγματοποίηση μεταρρυθμίσεων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και απόδοσης ίσων δικαιωμάτων σ' όλους τους πολίτες, ανεξαρτήτως θρησκείας, ήταν ο νεαρός τουρκικός εθνικισμός. Με την εμφάνισή του απόκτησε θετική σήμανση ο όρος "Τούρκος". Οι Οθωμανοί αξιωματικοί που είχαν βρεθεί στη Γαλλία, ερμήνευσαν κατά το δοκούν τις αξίες του διαφωτισμού, παράγοντας μια από τις πλέον φρικιαστικές μορφές εθνικισμού.

Ο τουρκικός εθνικισμός, με κέντρο δράσης του την οθωμανική Θεσσαλονίκη, αποφάσισε το 1911 την επίλυση του εθνικού προβλήματος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τη φυσική εξόντωση των γηγενών χριστιανικών εθνικοτήτων. Τελικά, ο στόχος επετεύχθη! Οι γηγενείς χριστιανικές εθνότητες της Ανατολίας, οι Έλληνες και οι Αρμένιοι, εξοντώθηκαν ή εκδιώχθηκαν. Ο πολυεθνικός μουσουλμανικός χώρος παρέμεινε ο μόνος αδιαφιλονίκητος κυρίαρχος. Στη συνέχεια, οι εθνικιστές προσπάθησαν να μετατρέψουν το χώρο αυτό σε εθνικό τουρκικό και να αντικαταστήσουν τη μουσουλμανική πίστη με την τουρκική εθνική ταυτότητα. Προσπάθησαν με βίαιο τρόπο να μετατρέψουν τους μουσουλμάνους, με τις ποικίλες εθνοτικές προελεύσεις, σε Τούρκους πολίτες που πιστεύουν ότι ο γενέθλιος χώρος τους βρίσκεται κάπου στην Κεντρική Ασία. Αυτό ακριβώς το εγχείρημα, δημιούργησε στην Τουρκία το σύγχρονο διχασμό και το μεγάλο υπαρκτικό και πολιτικό της πρόβλημα.

Με αφορμή την ημέρα μνήμης για τη γενοκτονία του ποντιακού ελληνισμού

ΜΙΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ

ΓΙΑ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ

του Ι. Α. Χατζηχαρίση

Το Νοέμβριο του 1973, όταν συνέβησαν τα γεγονότα του Πολυτεχνείου, έτυχε να βρίσκομαι στην Αθήνα, για μια σαρανταήμερη εκπαίδευση, που οργάνωσε η Υπηρεσία Ερευνών του Υπουργείου Γεωργίας, για όλο το ερευνητικό προσωπικό, που υπηρετούσε στις ερευνητικές μονάδες της.

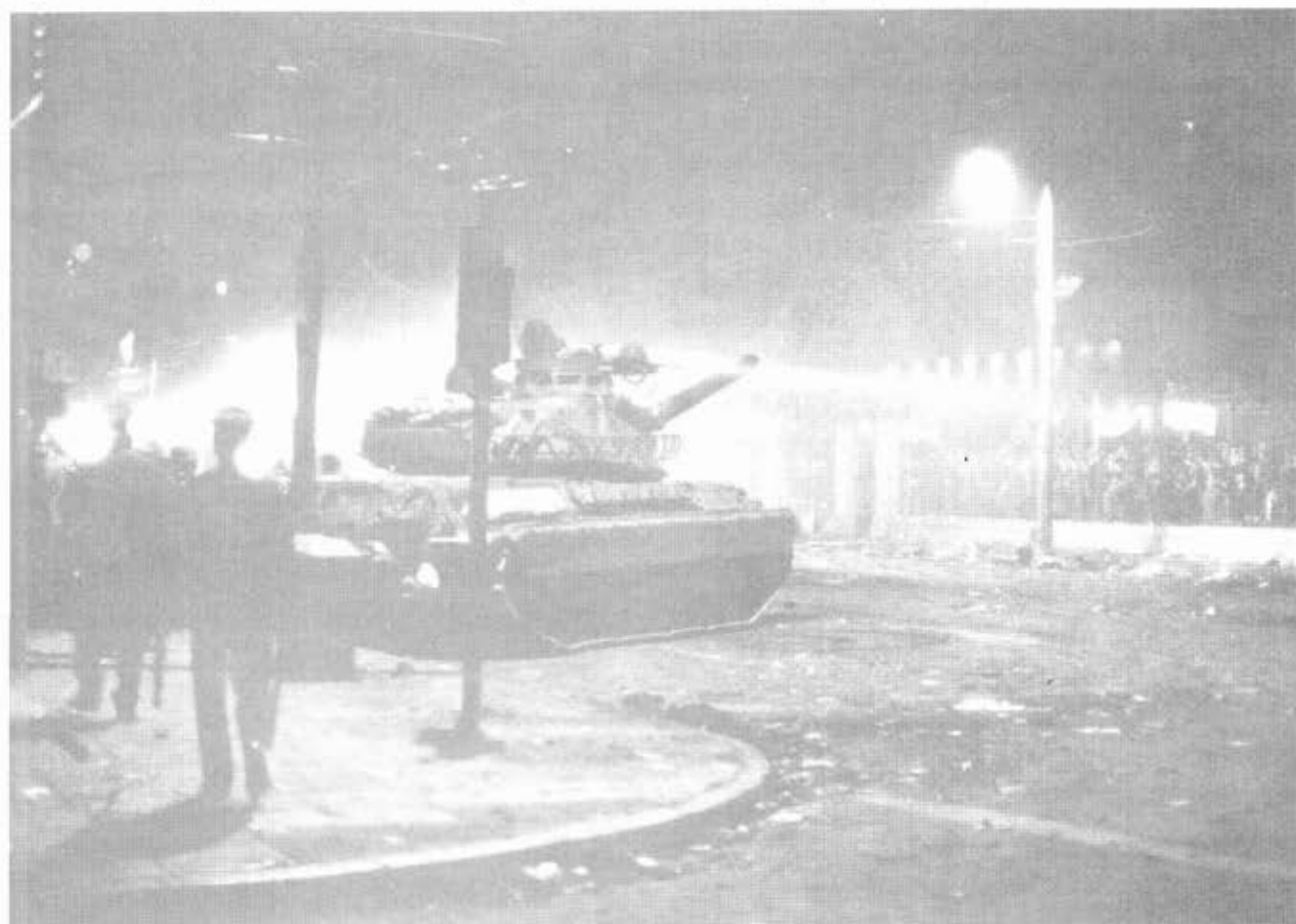
Οι συγκυρίες το έφεραν έτσι, ώστε να βρίσκομαι δίπλα στο Πολυτεχνείο, όλο σχεδόν το εικοσιτετράωρο και να παρακολουθήσω από πολύ κοντά, τα όσα διαδραματίστηκαν την εβδομάδα της εξέγερσης, από 12 έως 17 Νοεμβρίου.

Η εκπαίδευση γινόταν στο ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ., που βρισκόταν επί της οδού Πατησίων, κοντά στην Ομόνοια και λίγο πιο κει από το Πολυτεχνείο και

διέμενα στην ταράτσα ενός νεοκλασικού μεγάρου, "που βρισκόταν επί της πλατείας Κάνιγγος, απέναντι από το Υπουργείο Εμπορίου.

Το μέγαρο στο οποίο διέμενα, ήταν κληροδότημα στο Δήμο της γενέτειράς μου, (Βελβεντό Κοζάνης), από τον συγχωριανό ευεργέτη, Ν. Παπαναστασίου, με ενοικιαζόμενα γραφεία. Στην ταράτσα του όμως είχε κτιστεί ένα οίκημα, για τη διαμονή του διαχειριστή, το οποίο διέθετε και ένα ξεχωριστό δωμάτιο για τη φιλοξενία συγχωριανών μου, που ταξίδευαν στην Αθήνα και δεν είχαν τη δυνατότητα να πληρώσουν ξενοδοχείο για την παραμονή τους.

Νεοδιορισμένος υπάλληλος τότε και με μικρό

μισθό, δεν μπορούσα να αντιμετωπίσω τα έξοδα παραμονής σε ξενοδοχείο, που η Υπηρεσία δεν θα μου τα κατέβαλε και επωφελήθηκα της ευκαιρίας να φιλοξενηθώ δωρεάν σ' αυτό.

Διαχειριστής του μεγάρου ήταν ο γνωστός και αγαπητός σε όλους στο χωριό μου Τάκης Κάνες, που ασκούσε ταυτόχρονα και τα καθήκοντα του θυρωρού και ήταν διορισμένος από τον Δήμο Βελβεντού.

Το θυρωρείο ήταν κέντρο διερχομένων όλων των συγχωριανών μου που διέμεναν στην Αθήνα και περνούσαν από κει για να συναντηθούν, να μάθουν νέα από το χωριό, να ανταλλάξουν απόψεις και να αποφασίσουν κοινές δράσεις. Το θεωρούσαν σαν ένα κομμάτι της ιδιαίτερης πατρίδας, μέσα στην καρδιά της Αθήνας.

Είχα ακόμη την ευκαιρία να συζητώ τα γεγονότα και να σχολιάζω τις καθημερινές εξελίξεις, με τους συναδέλφους μου, αφού στην εκπαίδευση αυτή συμμετείχαμε σαράντα περίπου ερευνητές από όλη την Ελλάδα.

Οι προσωπικές μου εμπειρίες, η συμμετοχή μου μέσα από τη μάζα του πλήθους, που πλαισίωνε τους έγκλειστους του Πολυτεχνείου, οι συζητήσεις με τους συναδέλφους και η περιέργεια μου, με βοήθησαν να δω τα γεγονότα με τη δική μου ματιά και να τα αισθανθώ με τη δική μου καρδιά.

Τις μαρτυρίες αυτές τολμώ να καταθέσω στο κείμενο αυτό, πιστεύοντας ότι έχουν να προσθέσουν κάτι ακόμη στα όσα γράφτηκαν, ειπώθηκαν ή ακούστηκαν.

Στις αρχές της εβδομάδας του Πολυτεχνείου, Κυριακή ή Δευτέρα, δεν θυμάμαι ακριβώς, αργά τη νύχτα και ενώ κοιμόμουν, ξύπνησα απότομα από μεγάλη φασαρία και δυνατούς απροσδιόριστους θορύβους, που έρχονταν από την πλατεία Κάνιγγος. Πετάχτηκα από το κρεβάτι και βγήκα τρέχοντας από το δωμάτιο στην ταράτσα, πλησίασα στο προστατευτικό τοίχιο, όπου βρισκόταν ήδη ο διαχειριστής με τη γυναίκα του και κοίταξα κάτω να δω τι συνέβαινε.

Μια διμοιρία ένστολων διατεταγμένη σε δυάδες και κρατώντας γκλοπς, βάδιζε αργά στο πεζοδρόμιο, φωνασκώντας και χτυπώντας με τα γκλοπς, τα κατεβασμένα στόρια των καταστημά-

των, τους σκεπασμένους πάγκους των μικροπωλητών, τους κάδους απορριμμάτων και όποια άλλα αντικείμενα ή κατασκευές μπορούσαν να προκαλέσουν δυνατό θόρυβο.

Οι στολές που φορούσαν ήταν γκριζες και αποτελούνταν από μπερέ, χιτώνιο, πουκάμισο ανοιχτότερου χρώματος, γραβάτα σκούρη και παντελόνι, μαζεμένο κάτω από το γόνατο, μέσα σε ψηλές μαύρες μπότες.

- Ποιοι είναι αυτοί Τάκη και τι κάνουν; Ρώτησα τον διαχειριστή δίπλα μου, που κοιτούσε αμίλητος.

- Τα καθάρματα, θέλουν να μας τρομάξουν πάλι! Μου απάντησε και έφυγε βιαστικά για το δωμάτιο του μαζί με τη γυναίκα του, χωρίς να πει τίποτε άλλο.

Δεν κατάλαβα τί ήθελε να πει και γιατί απέφυγε να μου δώσει περισσότερες πληροφορίες. Σχημάτισα την εντύπωση ότι φοβόταν, ήταν περίοδος χούντας και ο Τάκης ήταν γνωστός για τα αριστερά του φρονήματα.

Σε λίγο, η διμοιρία χάθηκε στην οδό Ακαδημίας και σιγά - σιγά έσβησαν και οι εσκεμμένοι θόρυβοι που προκαλούσε στο πέραςμα της και πήγα και εγώ στο κρεβάτι, να συνεχίσω τον ύπνο μου, μένοντας με την απορία.

Από την επόμενη ημέρα, μετά το νυχτερινό αυτό επεισόδιο, άρχισε να παρατηρείται μια ασυνήθιστη κίνηση στα κτήρια του Πολυτεχνείου, που συνεχιζόταν ακόμη και αργά τη νύχτα, όπως έδειχναν τα φωτισμένα παράθυρα πολλών αιθουσών, που δεν δικαιολογούνταν, αν και στον αύλιο χώρο δεν ήταν τόσο εμφανής, στον ανυποψίαστο περαστικό δινόταν η εντύπωση ότι κάτι συνέβαινε.

Η εντύπωση αυτή επιτεινόταν και από τους πολλούς "χασομέρηδες", που στέκονταν σιωπηλοί και αδικαιολόγητα, μόνοι ή σε ομάδες των δύο ή τριών ατόμων, σε όλες σχεδόν τις σκοτεινές γωνιές, των οδών και των στενών, που βρίσκονταν γύρω από το Πολυτεχνείο.

Ένα απόγευμα, στα μέσα της εβδομάδας, αν θυμάμαι καλά, ήρθε βιαστικά στο δωμάτιο μου ο διαχειριστής, αναστατωμένος και μου είπε να τρέξω δίπλα, στο σπίτι του και να ακούσω έναν

σταθμό στο ραδιόφωνο του.

Έτρεξα δίπλα και άκουσα μια γυναικεία φωνή να λέει:

"Εδώ Πολυτεχνείο! Εδώ Πολυτεχνείο! Σας ομιλούν οι ελεύθεροι..." και η μετάδοση διακόπηκε. Ο αποφασιστικός τόνος της φωνής, τα λόγια και η απότομη διακοπή της μετάδοσης, με αναστάτωσαν.

Μου θύμισαν τα διαγγέλματα της δικτατορίας, την 21η Απριλίου του 1967 και των μετέπειτα κινημάτων.

- Τι συμβαίνει; τον ρώτησα, ποιος σταθμός είναι αυτός και τι είναι αυτά που λέει;

- Δεν ξέρω, μου απάντησε, εδώ και ώρα προσπαθεί να κάνει εκπομπή, αλλά συνεχώς διακόπτεται. Κάτι συμβαίνει στο Πολυτεχνείο. Φαίνεται πως ξεσηκώθηκαν οι φοιτητές...

Δεν περίμενα να ακούσω περισσότερα, ντύθηκα γρήγορα και έτρεξα στο Πολυτεχνείο, να δω από κοντά τι συνέβαινε. Σε όλη τη διαδρομή, έρχονταν άθελα στο νου μου, τα τραγικά γεγονότα που συνέβησαν στη Νομική, τον Φεβρουάριο και σφιγγόταν η ψυχή μου.

Όταν πλησίασα στο Πολυτεχνείο, δεν είδα τίποτα το ιδιαίτερο με την πρώτη ματιά. Η ροή του κόσμου και των αυτοκινήτων, στην οδό Πατησίων, ήταν η συνηθισμένη. Τα λίγα πηγαδάκια όμως στα πεζοδρόμια και η νευρική ορισμένων ατόμων, μέσα και έξω από το Πολυτεχνείο, που μου είχαν δημιουργήσει την εντύπωση της αυξημένης κινητικότητας αυτών των ημερών στην περιοχή, πρόδιδαν ότι κάτι συνέβαινε.

Πλησίασα ένα πηγαδάκι αγνώστων και ρώτησα να μάθω τι συνέβαινε. Κανένας δεν ήταν σε θέση να μου δώσει μια σωστή πληροφορία. Οι περισσότεροι είχαν ακούσει κάτι στο ραδιόφωνο και ήρθαν να μάθουν. Άλλοι ήταν περαστικοί, διαισθάνθηκαν πως κάτι συνέβαινε και στάθηκαν να δουν και να ακούσουν. Πολλοί έφευγαν βιαστικοί, φοβούμενοι μήπως θα είχαν άσχημα μπλεξίματα.

Γύρισα όλα σχεδόν τα πηγαδάκια, που σχημάτιζαν απλοί πολίτες, γιατί υπήρχαν και πηγαδάκια, που φαίνονταν από μακριά, ότι τα σχημάτιζαν άνθρωποι της χούντας, από το ύφος τους,

αλλά σε όλα υπήρχε η ίδια σύγχυση. Σε όλα όμως, πανιόταν η εντύπωση, ότι ετοιμάζονταν να ξεσηκωθούν οι φοιτητές, για να ρίξουν τη χούντα, με ορμητήριο το Πολυτεχνείο.

Με ποια μορφή αγώνα θα το επιδίωκαν αυτό, κανένας δεν ήταν σε θέση να απαντήσει. Ο καθένας είχε και μια δική του εκδοχή και υπέθετε ακόμη και τα πιο απίθανα.

Πολλοί έλεγαν ότι έπεσε ο Παπαδόπουλος και ετοιμαζόταν η διάδοχος κατάσταση, Γι' αυτό ξεσηκώνονταν οι φοιτητές. Άλλοι, ότι άκουσαν σε ξένους ραδιοφωνικούς σταθμούς, πως από πίσω κρύβονταν πολιτικοί και άλλοι ότι η Αμερική αποφάσισε να ρίξει τη χούντα και ήθελε να δημιουργήσει προσχήματα.

Κάθισα μέχρι αργά. Μέχρι που άρχισαν να διαλύονται τα πηγαδάκια και να περιορίζεται η κίνηση μέσα και έξω από το Πολυτεχνείο και τα φώτα να σβήνουν ένα - ένα στις περισσότερες αίθουσες αυτού.

Την άλλη ημέρα το πρωί και σε ένα από τα πρώτα διαλείμματα των ωριαίων μαθημάτων της εκπαίδευσής μας, ακούστηκαν φωνές διαδηλωτών στην Πατησίων και κατεβήκαμε όλοι τρέχοντας στο δρόμο, να δούμε τι συνέβαινε. Το θέαμα που αντικρίσαμε ήταν από τα σπάνια για τα χρόνια εκείνα.

Μια μεγάλη ομάδα φοιτητών ερχόταν από το Πολυτεχνείο προς την Ομόνοια, σε οργανωμένη πορεία, εκφωνώντας ρυθμικά, το γνωστό σε όλους μετέπειτα σύνθημα:

"Ψωμί, παιδεία, ελευθερία! ψωμί, παιδεία, ελευθερία!".

Κοιταχτήκαμε όλοι οι συνάδελφοι και χωρίς να πούμε λέξη, στρέψαμε τα βλέμματα προς την πορεία, με συγκίνηση, να παρακολουθήσουμε το θέαμα. Οι περισσότεροι θυμηθήκαμε τις δικές μας διαδηλώσεις, την ταραγμένη προχουντική περίοδο, όταν ήμασταν και εμείς φοιτητές.

Η πορεία προχώρησε, μέχρι τα μέσα περίπου της διαδρομής, από το Πολυτεχνείο ως την Ομόνοια και οι φοιτητές επέστρεψαν οργανωμένα και πάλι στο Πολυτεχνείο.

Η πορεία επαναλήφθηκε μετά από λίγες ώρες, κατά τον ίδιο τρόπο, μόνο που ετούτη τη φορά οι

διαδηλωτές κρατούσαν και πλακάτ, που ανέγραφαν τα ίδια συνθήματα με αυτά που εκφωνούσαν.

Εντύπωση μας έκανε, που δεν επενέβαινε η αστυνομία ή ο στρατός, να διαλύσουν τις πορείες. Ούτε κινήσεις οργανωμένων αστυνομικών δυνάμεων δεν είδαμε στην περιοχή. Η αδράνεια αυτή μας προξένησε πολλά ερωτηματικά, γιατί δεν ήταν η συνηθισμένη τακτική της χούντας, γνωρίζοντας τι είχε συμβεί στις διαδηλώσεις που έγιναν, μετά το μνημόσυνο του θανάτου του Γεωργίου Παπανδρέου και λίγες ημέρες πριν, στη δίκη των συλληφθέντων διαδηλωτών.

Το απόγευμα στο σπίτι, έπιασα στο ραδιόφωνο το σταθμό του Πολυτεχνείου, που άρχισε πια να εκπέμπει, το γνωστό σε όλους, ολιγόλεπτο, επαναλαμβανόμενο πρόγραμμα των πρώτων ημερών, που περιελάμβανε μηνύματα, με τα οποία καλούσε τον κόσμο να ξεσηκωθεί.

"Εδώ Πολυτεχνείο! Εδώ Πολυτεχνείο! Λαέ της Αθήνας, δείξε τη δύναμη σου, κατέβα στο δρόμο. Καλούμε όλες τις αντιδικτατορικές - αντιστασιακές δυνάμεις να αγωνιστούν μαζί μας. Ή τώρα ή ποτέ!"

Το βράδυ, που ξαναπήγα στο Πολυτεχνείο, ο κόσμος ήταν περισσότερος, μέσα και έξω από αυτό, τα πηγαδάκια επίσης περισσότερα και πολυπληθέστερα και οι συζητήσεις ζωηρότερες.

Το κλίμα ήταν διαφορετικό. Άρχισε να κυριαρχεί ευφορία και ενθουσιασμός, σε αντίθεση με το σκεπτικισμό και τη συνωμοτικότητα που χαρακτήριζαν το κλίμα της προηγούμενης βραδιάς.

Την επόμενη ημέρα επαναλήφθηκαν οι πορείες της προηγούμενης προς την Ομόνοια. Κάθε νέα πορεία όμως, είχε περισσότερο κόσμο, περισσότερα πλακάτ, περισσότερα συνθήματα και μεγαλύτερο ενθουσιασμό. Στις διαδηλώσεις έβλεπες τώρα να συμμετέχουν, εκτός από ομάδες φοιτητών και άλλες ομάδες νέων, οργανωμένες στοιχειωδώς ή μη, διάσπαρτες μέσα στις φοιτητικές. Οι αποστάσεις που διάνυναν κατά μήκος της Πατησίων, ήταν κάθε φορά και μεγαλύτερες. Έφθασαν μέχρι την Ομόνοια και σιγά - σιγά άρχισαν να ανηφορίζουν και επί της Πανεπιστημίου.

Η αστυνομία επενέβαινε ευγενικά και μόνο για

να κρατήσει ανοιχτό το ένα ρεύμα κυκλοφορίας για τα οχήματα.

Κάποια στιγμή, που μια ομάδα συναδέλφων είχαμε σχηματίσει ένα πηγαδάκι στο πεζοδρόμιο, απέναντι από το ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ. και συζητούσαμε μεγαλοφώνως, σχολιάζοντας τα γεγονότα, μας πλησίασε ένας ένστολος αστυνομικός και μας προέτρεψε χαμογελαστά, να μη στεκόμαστε εκεί αλλά να πάμε στο Πολυτεχνείο.

Κοιταχτήκαμε όλοι μεταξύ μας με απορία.

"Τι σημαίνει πάλι ετούτο;", αναρωτήθηκα μεγαλοφώνως.

Δεν το σχολιάσαμε. Προτιμήσαμε να διαλύσουμε το πηγαδάκι.

Την ίδια ημέρα, σε κάποια στιγμή, είδαμε και τα πρώτα αστικά λεωφορεία, που έρχονταν από το Πολυτεχνείο προς την Ομόνοια, να φέρουν πάνω τους χειρόγραφες αφίσες, με τα συνθήματα που εκφωνούνταν στις πορείες.

Η πρωτοτυπία του τρόπου έκφρασης με εντυπώσισε και μόλις ευκαιρήσα, πήγα στο Πολυτεχνείο να δω από κοντά την όλη διαδικασία.

Οργανωμένα συνεργεία νεαρών, στημένα έξω από το Πολυτεχνείο, κολλούσαν τις αφίσες, στα πλαϊνά των λεωφορείων, που έκαναν στάση να αποβιβάσουν ή να επιβιβάσουν επιβάτες. Αργότερα, οι οδηγοί των λεωφορείων τους περίμεναν να τελειώσουν αδιαμαρτύρητα και τους έδιναν την ευκαιρία να κολλήσουν σε όλες τις πλευρές, ακόμη και στο μπροστινό μέρος. Πολύ αργότερα και όταν η κυκλοφορία το επέτρεπε, σταματούσαν και διερχόμενα λεωφορεία, ενώ σε πολλές περιπτώσεις, τα σταματούσαν οι ίδιοι οι οδηγοί και καλούσαν τα συνεργεία να κολλήσουν αφίσες.

Η όλη διαδικασία γινόταν βιαστικά μεν αλλά χωρίς κανέναν φόβο και χωρίς να παρεμβαίνουν τα όργανα της τάξης, που παρακολουθούσαν διακριτικά από μακριά, μέσα σε πλήθος περαστικών, που σέκονταν να δουν ή περιέργων, που άρχισαν να μαζεύονται δειλά - δειλά έξω από το Πολυτεχνείο.

Οι διαδηλώσεις στην Πατησίων, η ανάρτηση αφισών στα λεωφορεία και οι εκπομπές του ραδιοφωνικού σταθμού, από τη μια μεριά, που μετέφε-

ραν τα μηνύματα σε όλες τις γωνιές της Αθήνας, κατάφεραν να ανεβάσουν το ηθικό του λαού. Η αδράνεια της αστυνομίας, από την άλλη μεριά, που επέτρεψε να ξεθαρρέψει ο κόσμος και να βγει στους δρόμους, καθώς και οι φήμες που κυκλοφορούσαν από στόμα σε στόμα, ξεσήκωσαν όλη την Αθήνα και ιδιαίτερα τη νεολαία.

Όλοι, παντού και όλες τις ώρες της ημέρας, συζητούσαν για τους φοιτητές στο Πολυτεχνείο, ευελπιστώντας στην πτώση της χούντας.

Ανήσυχoi νέοι οργανωμένοι ή μη, άρχισαν να μπαίνουν ομαδικά στο Πολυτεχνείο, για να συμμετάσχουν στην κατάληψη και να συμπαραταχθούν με τους φοιτητές.

Απλοί άνθρωποι όλων των ηλικιών και από όλες τις γωνιές της Αθήνας, άρχισαν να μαζεύονται έξω από το Πολυτεχνείο, για να συμπαρασταθούν στον αγώνα των φοιτητών και να τονώσουν το ηθικό τους.

Το απόγευμα της ίδιας ημέρας, το πλήθος των νέων είχε κατακλύσει ολόκληρο τον αύλιο χώρο του Πολυτεχνείου και άρχισε να φωνάζει συνθήματα, πίσω από τα κάγκελα.

Το πλήθος των απλών ανθρώπων είχε γίνει αμέτρητο και είχε καταλάβει όλο σχεδόν το πλάτος της Πατησίων μπροστά από το Πολυτεχνείο και την αρχή των παράπλευρων δρόμων και άρχισε να εκδηλώνει φανερά την συμπαράσταση του προς τους φοιτητές, επαναλαμβάνοντας τα ίδια συνθήματα ή τραγουδώντας απαγορευμένα τραγούδια.

Οι φοιτητές αναγκάστηκαν να κλείσουν όλες τις πύλες και δεν επέτρεπαν να μπει πια κανείς.

Πολλοί απλοί άνθρωποι άρχισαν να κουβαλούν τρόφιμα, γλυκά, αναψυκτικά ή άλλα είδη πρώτης ανάγκης και να τροφοδοτούν τους έγκλειστους φοιτητές, για να βοηθήσουν στην κάλυψη των βιοτικών καθημερινών τους αναγκών.

Αργά το βράδυ η κοσμοσυρροή άρχισε να αραιώνει και τις, μεταμεσονύκτιες ώρες, ελάχιστοι ήταν αυτοί που περιφέρονταν έξω από το Πολυτεχνείο. Οι έγκλειστοι του Πολυτεχνείου ήταν πια μόνοι, να περιμένουν την επόμενη ημέρα.

Την επόμενη ημέρα, την Παρασκευή της 16ης Νοεμβρίου, ο κόσμος άρχισε να εισρέει έξω από

το Πολυτεχνείο, από το πρωί και το πλήθος να διογκώνεται ώρα με την ώρα, καθώς προχωρούσε η ημέρα.

Οι εκδηλώσεις αγωνιστικής συμπαράστασης και υλικής βοήθειας του κόσμου προς τους έγκλειστους, άρχισε να παίρνει μαζικό χαρακτήρα και ο ενθουσιασμός να μεταδίδεται από τον ένα στον άλλο, σαν παλιρροιακό κύμα. Τα πρόσωπα όλων ήταν αλλιώτικα, τα μάτια έλαμπαν, οι φωνές γίνονταν όλο και πιο ζωηρές και το κλίμα έδειχνε να διαμορφώνεται εκρηκτικό.

Τον περισσότερο χρόνο εκείνης της ημέρας τον πέρασα έξω από το Πολυτεχνείο συζητώντας με τον κόσμο, συμμετέχοντας στις εκδηλώσεις και παρακολουθώντας τις εξελίξεις.

Το απόγευμα, το πλήθος είχε δημιουργήσει το αδιαχώρητο και ήταν αδύνατο να πλησιάσω στο Πολυτεχνείο.

Κάποια στιγμή και ενώ το σκοτάδι της νύχτας είχε τυλίξει ολόκληρη την πόλη, καθώς συζητούσαμε αμέριμνοι σε ένα πιγαδάκι, που είχαμε ανοίξει ορισμένοι συνάδελφοι μέσα στο πλήθος, ακούστηκαν από μακριά πυροβολισμοί στρατιωτικών όπλων και υπόκωφοι κρότοι από εκρήξεις βλημάτων και βομβών.

Δημιουργήθηκε μεγάλη αναταραχή.

Το πλήθος σίγησε μέσα σε λίγα λεπτά και ο φόβος διαδέχθηκε τον ενθουσιασμό.

Όλοι αρχίσαμε να αναρωτιόμαστε τι να συνέβαινε. Μετά όμως το πρώτο ξάφνιασμα, από τον θόρυβο των εκρήξεων, η οσμή των δακρυγόνων και τα δάκρυα, που άρχισαν να αναβλύζουν από τα μάτια, έκαναν στον καθένα να συνειδητοποιήσει τι ακριβώς συνέβαινε.

Άγνωστες δυνάμεις επιτίθονταν με άσφαιρα πυρά και δακρυγόνα, για να διαλύσουν το πλήθος. Ο φόβος μεταβλήθηκε σε πανικό και όλος ο κόσμος άρχισε να τρέχει προς κάθε κατεύθυνση, σπρώχνοντας και σπρωχνόμενος, για να απομακρυνθεί από το χώρο του Πολυτεχνείου, όσο πιο γρήγορα γινόταν, αφήνοντας μόνους τους έγκλειστους φοιτητές μέσα σ' αυτό.

Το ίδιο κάναμε και εμείς. Μόλις που προλάβουμε να ανταλλάξουμε λίγες κουβέντες, που ήταν τελείως απαραίτητες για τη στιγμή εκείνη.

- Παιδιά, μας επιτίθενται, με άγριες διαθέσεις, πρέπει να φύγουμε!

- Από ποια μεριά βρε παιδιά, μήπως μπορεί να δει κανείς;

- Από κει νομίζω! Είπε ο πιο ψηλός της παρέας και έδειξε με το χέρι του την κατεύθυνση.

Στρέψαμε τα βλέμματα προς την κατεύθυνση που έδειξε και είδαμε να σέρνονται στο δρόμο, ανάμεσα από τα κτίρια και πάνω από τα κεφάλια των ανθρώπων, που βρίσκονταν σ' εκείνη την πλευρά, πηχτά σύννεφα από τους καπνούς των δακρυγόνων.

Πήραμε την αντίθετη κατεύθυνση και απομακρυνθήκαμε, με όση ταχύτητα μας επέτρεπε η μετακίνηση της μάζας του πλήθους, που σαν ανθρώπινο κοπάδι ξεχύνονταν προς την ίδια κατεύθυνση μ' εμάς, καταδιωκόμενο από τους καπνούς των δακρυγόνων και τους κρότους των εκρήξεων. Τα μάτια μας έτσουζαν, τα δάκρυα κυλούσαν ασταμάτητα και η αναπνοή μας έκαιγε τα σωθικά.

Χωρίς να το καταλάβουμε, σε κάποια στιγμή σκορπιστήκαμε και όταν έφτασα σε απόσταση ασφαλείας, δεν μπόρεσα να βρω κανέναν άλλο της παρέας, όσο και αν έψαξα στους γύρω δρόμους. Όλη η περιοχή ήταν έρημη, ακόμη και η Ομόνοια. Ο καθένας είχε τραβήξει το δρόμο του, όπως και όλος ο άλλος κόσμος που ήταν στο Πολυτεχνείο.

Με βαριά καρδιά πήρα το δρόμο, για το μεγάλο που έμενα στην πλατεία Κάνιγγος, ακούγοντας από μακριά τις ερπύστριες των τανκς, τις εκρήξεις των δακρυγόνων και μυρίζοντας την οσμή τους.

Όταν έφτασα και μπήκα μέσα, βρήκα στην είσοδο και πολλούς άλλους συγχωριανούς μου, νεαρούς κυρίως στην ηλικία, που είχαν καταφύγει εκεί και συνέχεια έρχονταν κι άλλοι.

Στην πλατεία Κάνιγγος, εκτός από τον κόσμο που έτρεχε να φύγει, έβλεπες και αστυνομικούς να παίζουν θέσεις, σε επίκαιρα σημεία και ιδιαίτερα γύρω από το Υπουργείο Εμπορίου και την είσοδο του στενού, δίπλα από το Υπουργείο, της οδού Τζωρτζ, αν θυμάμαι καλά το όνομα, που οδηγούσε κατευθείαν σε μια πλαϊνή πόρτα του

Πολυτεχνείου.

Πιάσαμε την κουβέντα για τα συμβάντα και πέρασε η ώρα χωρίς να το καταλάβουμε. Ο καθένας είχε κάτι να πει ή να σχολιάσει.

Κάποια στιγμή ήρθε ο διαχειριστής και μας είπε ότι άκουσε στο ραδιόφωνο, πως κηρύχθηκε στρατιωτικός νόμος και απαγορεύτηκε η κυκλοφορία.

Τότε ήταν που θορυβηθήκαμε όλοι και συνειδητοποιήσαμε την πραγματική κατάσταση. Αποφασίσαμε να μείνουμε όλοι μαζί εκεί, να βγάλουμε τη νύχτα ξάγρυπνοι και το πρωί να βλέπαμε τι θα κάναμε.

Ζήτησα να ανέβω στο σπίτι του διαχειριστή, για να ακούσω τι μετέδιδε το ραδιόφωνο. Οι περισσότεροι ήρθαν μαζί μου. Έμειναν όμως και μερικοί στην είσοδο, να φυλάγουν την πόρτα, για την περίπτωση που κάποιος συγχωριανός μας θα

ερχόταν καθυστερημένα ή κάποιος άγνωστος θα ζητούσε καταφύγιο και θα έπρεπε να την ανοίξουν.

Οι κρατικοί σταθμοί του ραδιοφώνου, μιλούσαν για την αναίμακτη καταστολή της εξέγερσης στο Πολυτεχνείο, τις αποφάσεις της χούντας για την αντιμετώπιση της έκρυθμης κατάστασης που είχε δημιουργηθεί, την αναγκαιότητα επιβολής του στρατιωτικού νόμου και μετέδιδαν συνεχώς το διάγγελμα του διορισμένου Πρωθυπουργού Σπύρου Μαρκεζίνη, που κατέληγε με την αυστηρή προειδοποίηση:

"Ο εχθρός δεν θα περάσει!"

Αυτά που άκουγα με εξόργισαν και πρότεινα να κλείσουμε το ραδιόφωνο. Κάποιος όμως αντιπρότεινε να το γυρίσουμε στο σταθμό του Πολυτεχνείου, για να δούμε αν εκπέμπει ακόμα. Το γυρίσαμε και συγκλονιστήκαμε από αυτά που ακούσαμε να μεταδίδει.

Περιέγραφε με δραματικό τρόπο την κατάσταση που επικρατούσε μέσα στο Πολυτεχνείο: Πως πολιορκούνταν από τανκς. Πως ένα τανκ είχε γκρεμίσει την κεντρική πύλη και μπήκε στον αύλιο χώρο. Πως εισέβαλαν στο Πολυτεχνείο στρατιωτικές δυνάμεις. Πως δέχονταν επίθεση με δακρυγόνα. Πως καταδιώκονταν οι φοιτητές μέσα στις αίθουσες για να εγκαταλείψουν τα

κτίρια. Πως είχαν τραυματίες. Πως είχαν άμεση ανάγκη από γιατρούς και φάρμακα και απηύθυνε αγωνιώδεις εκκλήσεις για βοήθεια και συμπαράσταση.

Όλοι, σιωπηλοί και με κομμένη την ανάσα, παρακολουθούσαμε τη μετάδοση, μέχρι που απηύθυνε το τελευταίο μήνυμα και σιώπησε.

Ήμουν αναστατωμένος. Προσπαθούσα να φανταστώ τι γινόταν μέσα στα κτίρια, φέρνοντας στη μνήμη μου εικόνες από ανάλογες καταστάσεις, που είχα ζήσει στα δικά μου φοιτητικά χρόνια και αισθανόμουν ιερή αγανάκτηση και οργή.

Βγήκα στην ταράτσα, να πάρω λίγο αέρα και μαζί μου βγήκαν και όλοι οι υπόλοιποι.

Από την πλατεία Κάνιγγος ακούγονταν βογκητά, άγριες φωνές, τρεχαλητά και απροσδιόριστοι θόρυβοι, που μου προξένησαν την περιέργεια και θέλησα να δω τι συνέβαινε.

Πλησίασα στην άκρη της ταράτσας, έσκυψα πάνω από το προστατευτικό τοίχιο και κοίταξα κάτω. Το θέαμα που αντίκρισα με κοκάλωσε στη θέση μου.

Νεαρά παιδιά έτρεχαν στην πλατεία και ομάδες αστυνομικών τα κυνηγούσαν και τα χτυπούσαν αλύπητα με τα γκλοπς, σε όποιο σημείο του σώματος έβρισκαν.

Στην έξοδο της οδού Τζωρτζ προς την πλατεία Κάνιγγος, οι αστυνομικοί είχαν παραταχθεί δεξιά και αριστερά του δρόμου και χτυπούσαν άγρια, ο ένας μετά τον άλλο, όλα τα παιδιά που έρχονταν τρέχοντας από το Πολυτεχνείο και ήταν αναγκασμένα να περάσουν ανάμεσα τους.

Ένα παιδί δεν άντεξε και στα χτυπήματα του τελευταίου αστυνομικού σωριάστηκε μπρούμυτα στο δρόμο. Οι αστυνομικοί αντί να σταματήσουν, συνέχισαν να το χτυπούν, ακόμη και πεσμένο.

Αγανάκτησα και φώναξα αυθόρμητα, με όλη τη δύναμη των πνευμόνων μου:

- Μη βρε, θα το σκοτώσετε!

Οι αστυνομικοί δεν με άκουσαν, με άκουσε όμως ένας ένοικος του ρετιρέ της παραδιπλανής οικοδομής, βγήκε στο μπαλκόνι και απευθυνόμενος σε μας, φώναξε με άγρια φωνή:

- Φύγετε από κει πάνω, ρε αλήτες!

Ο διαχειριστής, που ήταν μαζί μας, πειράχτηκε και τον απάντησε, στον ίδιο τόνο:

- Εδώ είναι το σπίτι μας, ρε! Από το σπίτι μας, θα μας πεις να φύγουμε;

- Τώρα θα σας δείξω εγώ! Ανταπάντησε εκείνος και μπήκε φουριόζος στο σπίτι του.

Δεν έδωσα σημασία στο περιστατικό, αγωνιούσα για την τύχη του παιδιού, που ήταν πεσμένο στο δρόμο. Ευτυχώς σε λίγο ανασηκώθηκε στα τέσσερα, ανόρθωσε το κορμί του, με μεγάλη προσπάθεια, κάτω από τα συνεχή χτυπήματα των αστυνομικών και σκυφτό και παραπατώντας, κατάφερε να απομακρυνθεί τρέχοντας και να ξεφύγει.

- Μπράβο παλικάρι μου! Φώναξα ανακουφισμένος.

Αφοσιωμένος στα όσα διαδραματίζονταν στην πλατεία Κάνιγγος, δεν είχα επαφή με το χώρο της ταράτσας γύρω μου και σε κάποια στιγμή ξαφνιάστηκα, όπως και όλοι οι άλλοι νεαροί συγχωριανοί μου, που ήμασταν μαζί, ακούγοντας μια βάρβαρη φωνή, δίπλα μας, να μας διατάζει με άγριο τόνο:

- Ψηλά τα χέρια! Ελάτε προς τα δω, όλοι σας και ήσυχα!

Ανασήκωσα το κορμί από το τοίχιο της ταράτσας και γύρισα να δω, ποιος μας διέταζε. Έμεινα άφωνος, αντικρίζοντας μια ομάδα από πέντε - έξι, ίσως και περισσότερους, δεν θυμάμαι καλά, ένστολους αστυνομικούς, που είχαν πάρει θέσεις γύρω μας, πάνω στην ταράτσα. Ο ένας από αυτούς έφραζε την είσοδο του κλιμακοστάσιου της οικοδομής, για να μη μπορέσουμε να διαφύγουμε από κει.

Είχαν ανέβει στην ταράτσα της διπλανής οικοδομής, που ήταν ακατοίκητη και έναν όροφο χαμηλότερη από αυτήν που βρισκόμασταν εμείς. Έβαλαν μια φορητή, οικιακή, ξυλόσκαλα και ανέβηκαν στη δική μας, χωρίς να τους πάρουμε είδηση.

Πριν προλάβουμε να συνειδητοποιήσουμε τι συνέβαινε, μας έβαλαν στη μέση και άρχισαν να μας χτυπούν με τα γκλοπς, με όση δύναμη διέθεταν, σε όλα τα μέλη του σώματος: Στο κεφάλι, τους ώμους, την πλάτη, τα πλευρά, τα χέρια, τη μέση,

τους γλουτούς, τους μηρούς, ακόμη και στις κνήμες των ποδιών, όπου έβρισκαν.

Σαν κοπάδι ζώων, μας οδήγησαν με χτυπήματα, προς το μέρος της ταράτσας που είχαν ακουμπήσει την ξυλόσκαλα και μας υποχρέωσαν να κατέβουμε ένας - ένας από κει, στην ταράτσα της διπλανής οικοδομής, συνεχίζοντας να μας χτυπούν αλύπητα.

Όταν ήρθε η σειρά μου να κατέβω από την ξυλόσκαλα, γύρισα για να πάρω την κατάλληλη θέση και το βλέμμα μου διασταυρώθηκε τυχαία, με το βλέμμα του αστυνομικού, που βρισκόταν στην κορυφή της σκάλας, πάνω ακριβώς στη στιγμή, που είχε σηκωμένο το γκλοπ να το κατεβάσει πάνω μου. Ήταν τόσο παγωμένο και εξέπεμπε τέτοιο μίσος, που δεν μπόρεσα να το ξεχάσω μια ολόκληρη ζωή. Ακόμη και τώρα, που γράφω αυτές τις αναμνήσεις, το βλέπω να προβάλλει μπροστά μου, να με κοιτάζει και παγώνει.

Τον κοίταξα κατάματα κι εγώ, με ένα ανάλογο βλέμμα και όλως παραδόξως, κατέβασε αργά το γκλοπ, χωρίς να το καταφέρει επάνω μου, σαν να τον αφόπλισα. Με παρέλαβε όμως, καθώς κατέβαινα, όπως και όλους τους άλλους, ένας άλλος αστυνομικός, που ήταν στη βάση της σκάλας και μόλις έφθασα στο ύψος του πεδίου βολής του γκλοπ που κρατούσε στο χέρι του.

Ένα από τα παιδιά, βλέποντας τι συνέβαινε στη σκάλα, για να την αποφύγει, πήδηξε από τη μια ταράτσα στην άλλη, χωρίς να σκεφτεί τον κίνδυνο. Ευτυχώς, δεν έπαθε τίποτε και ξαφνιάζοντας τους αστυνομικούς, όρμησε προς την είσοδο του κλιμακοστάσιου της ακατοίκητης οικοδομής. Τον ακολουθήσαμε κι εμείς και κατεβήκαμε τρέχοντας τις σκάλες, αφήνοντας τους αστυνομικούς στην ταράτσα.

Βγήκαμε στην πλατεία Κάνιγγος, όπου συνεχίζονταν ακόμη οι βιαιότητες των αστυνομικών και μας έπιασε όλους πανικός. Δεν θα μπορούσαμε να αντέξουμε και άλλο ξύλο. Εμένα τουλάχιστον, με πονούσε ήδη όλο το κορμί και η ψυχολογική μου κατάσταση βρισκόταν στα όρια της απελπισίας.

Ευτυχώς, ο διαχειριστής είχε φύγει από την ταράτσα, προτού εισβάλουν οι αστυνομικοί. Είδε τι έγινε και κατέβηκε γρήγορα στην είσοδο, περι-

μένοντας με την πόρτα μισάνοιχτη. Μόλις μας είδε να βγαίνουμε στο πεζοδρόμιο, από την πόρτα της διπλανής οικοδομής, μας φώναξε. Τρέξαμε κατά κει, άνοιξε διάπλατα την πόρτα, μπήκαμε γρήγορα - γρήγορα όλοι μέσα και την έκλεισε και πάλι. Σωθήκαμε!

Μόλις μπήκαμε, άρχισε να ωρύεται κατά του γείτονα του, που μας απείλησε όταν ήμασταν στην ταράτσα.

- Το καθίκι! Ο χουντικός! Ο φασίστας! Αυτός ειδοποίησε την αστυνομία να μπουκάρει στο σπίτι μου, τον ξέρω καλά εγώ, αλλά θα μου το πληρώσει, θα δει τι θα πάθει από μένα! Του χρωστάω κι άλλα! Το καθίκι!

Εμείς είχαμε το δικό μας πρόβλημα και δεν δώσαμε σημασία στα λόγια του. Το κορμί μας πονούσε αφόρητα σε όλα τα μέλη και όταν συνήλθαμε κάπως, ξεγυμνωθήκαμε από τη μέση και πάνω, να εξετάσουμε τις κακώσεις του καθενός. Τα κορμιά όλων ήταν γεμάτα μελανιές. Σε μερικούς υπήρχαν και αιματώματα και πρηξίματα. Ευτυχώς, δεν ανακαλύψαμε σε κανέναν σπασίματα.

Περιοιηθήκαμε όπως - όπως και με τα μέσα που διαθέταμε, τις χειρότερες κακώσεις και αρχίσαμε να μετράμε ο ένας τις μελανιές του άλλου, για να διαπιστώσουμε ποιος έφαγε το περισσότερο ξύλο, όταν ένας υπόκωφος, δυνατός γδούπος ακούστηκε στην εξώπορτα, σαν να έπεσε ένα βαρύ αντικείμενο πάνω της.

Η καρδιά μας άρχισε και πάλι να χτυπά άτακτα. Ολονών το μυαλό μας πήγε στην αστυνομία, η οποία πιθανόν να μας θεωρούσε οργανωμένη ομάδα και ψάχνοντας να μας βρει στην Κάνιγγος, αφού της ξεφύγαμε, ανακάλυψε ότι ήμασταν στην είσοδο της συγκεκριμένης οικοδομής, πίσω από την κλειστή εξώπορτα της.

Περιμέναμε για λίγο σιωπηλοί και μη ακούγοντας άλλους ύποπτους θορύβους, αποφασίσαμε να την ανοίξουμε με προσοχή, για να δούμε τι συμβαίνει. Την μισανοίξαμε και αντικρίσαμε σωριασμένο μπροστά της, έναν νεαρό να κείτεται αναίσθητος. Τον σύραμε γρήγορα - γρήγορα μέσα και τον ξαπλώσαμε πάνω στο μπάγκο του θυρωρείου. Με μαλάξεις, μασάζ και εντριβές που του κάναμε, συνήλθε. Άνοιξε τα μάτια και

μας κοίταξε όλους έναν - έναν με απορία. Ανασηκώθηκε και κάθισε στο μπάγκο.

- Πως αισθάνεσαι; τον ρώτησα, είσαι καλά; Δεν πήρα απάντηση, ανησύχησα και συνέχισα:

- Μήπως χρειάζεσαι γιατρό; να ειδοποιήσουμε ασθενοφόρο, να σε πάει σε κάποιο Νοσοκομείο; Ακούγοντας την πρόταση μου, πήδηξε από το μπάγκο, στάθηκε στα πόδια του, περιέφερε ανήσυχτα το βλέμμα του ολόγυρα και μου απάντησε με ταραχή και ένα περίεργο βλέμμα, σαν θηρίο κλεισμένο στο κλουβί που έψαχνε διέξοδο να δραπετεύσει.

- Όχι, όχι! Δεν χρειάζεται, καλά είμαι!

Βλέποντας την αντίδραση του, σκέφτηκα ότι θα φοβόταν να πάει στο Νοσοκομείο, για ευνόητους λόγους και ότι θα έπρεπε να είχε τραβήξει πάρα πολλά. Για να τον καθησυχάσω, του είπα:

- Ηρέμησε και μην ανησυχείς, δεν πρόκειται να κάνουμε κάτι, που δεν θα το ήθελες εσύ. Εδώ είμαστε όλοι φίλοι και ομοιοπαθείς. Κάθισε μαζί μας, να περάσει η νύχτα.

Πήγε σε μια γωνιά και κάθισε σε ένα σκαλί μόνος του.

Εγώ δεν τον ενόχλησα άλλο, τον άφησα στην ησυχία του. Οι άλλοι όμως, από περιέργεια να μάθουν κάτι γι' αυτόν, όλο και ασχολούνταν μαζί του και τον ρωτούσαν να τους πει: πως τον λέγανε; από πού ήταν; αν ήταν φοιτητής; αν ήταν μέσα στο Πολυτεχνείο και τι είχε συμβεί μέχρι τη στιγμή που έπεσε αναίσθητος στην εξώπορτα.

Εκείνος όμως έμενε βουβός και δεν απαντούσε σε καμιά ερώτηση, κλεισμένος ερημητικά στον εαυτό του.

Μετά από ώρα, αφού ησύχασε η πλατεία Κάνιγγος και άδειασε από αστυνομικούς και πολίτες, ο νεαρός, εντελώς ξαφνικά, σηκώθηκε από τη θέση του, πήγε στην εξώπορτα, την άνοιξε και έφυγε, τραβώντας την με δύναμη πίσω του, να κλείσει μόνη της, χωρίς να πει ούτε αντίο.

Αργά και δύσκολα κύλησε το υπόλοιπο της νύχτας, πίσω από την εξώπορτα του μεγάρου, πάνω στα κρύα, μαρμάρινα σκαλιά της εισόδου, άλλοτε σιωπώντας κι άλλοτε συζητώντας, κυρίως για τις προσωπικές εμπειρίες και τα συναισθήματα του καθενός, πάνω στην ταράτσα, κατά την εισβολή

των αστυνομικών. Μια εμπειρία που δεν θα τη ξεχνούσαμε ποτέ και κανέναν από εμάς.

Κανενός τα μάτια δεν έκλεισαν από νύστα, ούτε για μια στιγμή, αν και μας πονούσε όλο σχεδόν το κορμί. Ακόμη και όταν ησύχασε τελείως η πλατεία Κάνιγγος και απλώθηκε ολόγυρα νεκρική σιωπή. Συνέβησαν τόσα πολλά, εκείνο το βράδυ της Παρασκευής, που μας κρατούσαν όλους σε συνεχή υπερδιέγερση.

Ξημέρωσε το Σάββατο της 17ης Νοεμβρίου και άρχισε δειλά - δειλά η κίνηση στην πλατεία. Οι συγχωριανοί μου έφυγαν ένας - ένας για τα σπίτια τους. Ο διαχειριστής είχε πάει από ώρα για ύπνο και έμεινα μόνος. Αντί όμως να πάω κι εγώ για ύπνο, προτίμησα να πάω στο Πολυτεχνείο να δω τι συνέβαινε εκεί, με το πρώτο φως της ημέρας.

Όλοι οι δρόμοι γύρω από το Πολυτεχνείο ήταν έρημοι και plansιόταν ακόμη στην ατμόσφαιρα η μυρωδιά των δακρυγόνων και του μπαρουτιού. Τα συνεργεία του Δήμου είχαν πιάσει δουλειά από τη νύχτα ακόμη και καθάριζαν τους δρόμους από τα πάσης φύσεως αντικείμενα και σκουπίδια, που πέταξαν, εγκατέλειψαν ή έχασαν οι άνθρωποι, φεύγοντας κυνηγημένοι.

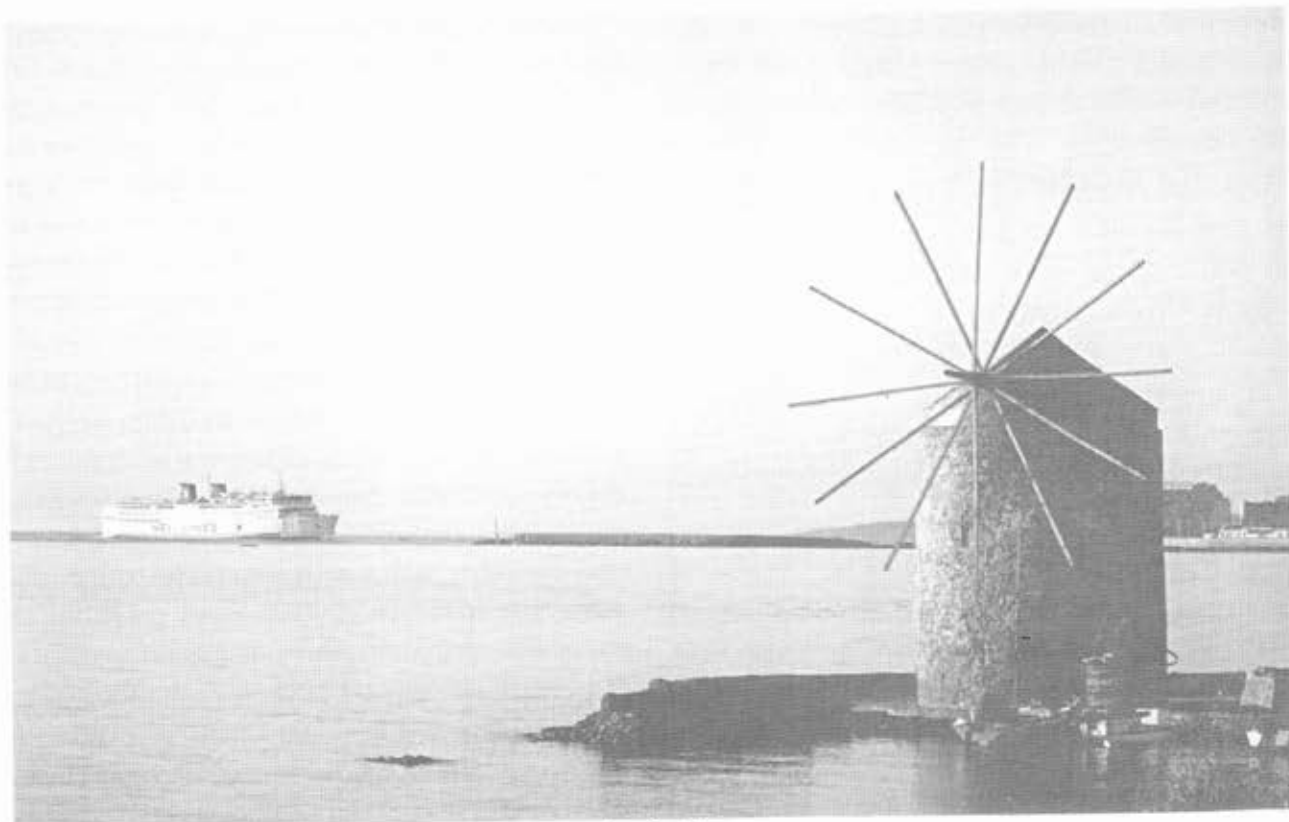
Πέρασα ανενόχλητος ανάμεσα από τα συνεργεία καθαριότητας και κατευθύνθηκα προς την κεντρική πύλη. Στον ασφαλοτάπητα της οδού Πατησίων, διακρίνονταν ακόμη ολοζώντανα τα αποτυπώματα, που είχαν αφήσει οι ερπύστριες των τανκς τις πρώτες μεταμεσονύκτιες ώρες.

Πλησιάζοντας στην πύλη, διαπίστωσα ότι αυτή φυλαγόταν από αστυνομικούς, όπως και όλος ο περίγυρος του Πολυτεχνείου, που δεν επέτρεπαν σε κανένα να πλησιάσει. Μπόρεσα όμως να δω, την γκρεμισμένη από τα τανκς καγκελόπορτα, που σηματοδοτούσε το γκρέμισμα των προσδοκιών του αγώνα των φοιτητών του Πολυτεχνείου.

Ήταν εκεί και πολλοί δημοσιογράφοι, που περιφέρονταν, παρατηρούσαν και τραβούσαν φωτογραφίες από μακριά.

ΧΙΟΣ: το νησί του Ομήρου και της μαστίχας

Του Γιάννη Καρατσιώλη

Ανεμόμυλοι

Α. Συνάντηση παλιών προσκόπων.

Μετέχοντας στην 55η συνάντηση πτυχιούχων Διακριτικού Δάσους, (ετήσια συνάντηση του Σώματος Ελλήνων Προσκόπων) που έγινε φέτος στο κατασκηνωτικό κέντρο των προσκόπων (Μάναγρας (στη Χίο μαζί με τους κ. Κώστα Ταμπακόπουλο και Σπύρο Τελίδη (νυν και πρώην περιφερειακούς Εφόρους προσκόπων Ημαθίας αντίστοιχα) είχαμε την ευκαιρία να περιηγηθούμε το ακριτικό μας νησί.

Η συνάντηση έγινε στις 20 και 21 Σεπτεμβρίου με μεγάλη συμμετοχή από όλη την χώρα και καλή οργάνωση παρά τις δυσκολίες λόγω του αριθμού των περίπου 250 συμμετεχόντων (μεταξύ τους και 25 περίπου Κύπριοι παλιοί πρόσκοποι και

αγωνιστές της ΕΟΚΑ).

Την συνάντηση χαιρέτισαν εκπρόσωποι των τοπικών αρχών, ενώ παρέστη και ο Γενικός Έφορος Προσκόπων κ. Ισίδωρος Κανέτης από την Αθήνα. Στην πανηγυρική αρχιερατική λειτουργία που έγινε στον μικρό κατασκηνωτικό ναό του Μάναγρου (Β.Δ. ακτή του νησιού κοντά στην Βολισό) προέστη ο Μητροπολίτης Χίου, Ψαρών και Οινουσών κ. Διονύσιος, που σε εμπνευσμένο χαιρετισμό του μεταξύ άλλων τόνισε “ την ευεργετική για την νεολαία αγωγή που πραγματοποιεί με επιτυχία ο προσκοπισμός σε μια εποχή που ο πρακτικός και θεωρητικός υλισμός, ο ανθρωποκεντρικός ουμανισμός (με τον άθεο υπαρκτισμό) και ο θρησκευτικός συγκρητισμός έγιναν

καθημερινή τροφή της νεολαίας μας”.

Β. Ιστορικές αντιστοιχίες με την Βέροια και Νάουσα.

Η πόλη της Χίου (όπως και η Βέροια) είναι πάνω από 3000 χρόνια κτισμένη στην ίδια θέση και με το ίδιο όνομα. Πατρίδα του Ομήρου, μεγάλο εμπορικό και πνευματικό κέντρο της Ιωνίας (κτισμένη ακριβώς γι' αυτό απέναντι από τις μικρασιατικές ακτές όπως και οι αντίστοιχες πόλεις των άλλων ελληνικών νησιών, Μυτιλήνη, Σάμος, Κως, Ρόδος κλπ) έπαλξη της Ορθοδοξίας (έχει πάνω από 50 τοπικούς αγίους και περί τα 30 μοναστήρια)

Το 1822 στη Χίο (όπως και στη Νάουσα) κηρύχθηκε επανάσταση κατά των Τούρκων και επακολούθησε ή άγρια καταστολή της κατά τον Ιούλιο του ίδιου έτους (όπως έγινε νωρίτερα και στη Νάουσα) με την παγκοσμίως γνωστή σφαγή της Χίου, όπου από τους 117.000 Έλληνες, 43.000 φονεύονται, 52.000 αιχμαλωτίζονται και 21.000 εξορίζονται και παραμένουν στο νησί 900! Σχετικά έγραψε ο Β. Ουγκώ και ζωγράφισε ο Ντελακρουά.

Ακόμη (άλλη μια ιστορική αντιστοιχία με μας) απελευθερώνεται λίγες μέρες αργότερα από τις ημαθιώτικες πόλεις, δηλαδή στις 11 Νοεμβρίου 1912. Είχε επίσης προνομακή μεταχείριση (όπως και η Νάουσα) κατά την τουρκοκρατία λόγω της παραγωγής μαστίχας και της ναυτιλίας της.

Προσέφερε μεγάλες υπηρεσίες στον απελευθερωτικό αγώνα του 1821 (όπως και τα Ψαρά, Σπέτσες και Ύδρα) εξ αιτίας του μεγάλου εμπορικού της στόλου που και σήμερα ακόμη (μέσω των εφοπλιστών της) πανελληνίως και παγκοσμίως κυριαρχεί (Λιβανός, Χανδρής, Λαιμός κ.ά.) με τα ναυτιλιακά της γραφεία στο Λονδίνο και τις εξοχικές τους κατοικίες στις Οινούσες.

Μεστά

Γ. Γεωμορφολογία-παραγωγή.

Η γεωμορφολογία του νησιού είναι αντίστοιχη με τα απέναντι παράλια της Μ. Ασίας (χερσόνησος Ερυθραίας, ακρωτήριο Καράμπουρουν) ενισχύοντας την άποψη περί καταβύθισης του Αιγαίου. Αποτελεί ιδιαίτερο νομό με πρωτεύουσα την Χίο (25.00 περίπου κάτοικοι) και κυριότερες κωμοπόλεις το Βροντάδα (ενωμένο σχεδόν με την Χίο), Βολισσό (στα Β.Δ.) Καρδάμυλα (Β.Α.) Πυργί στα νότια, όπου και τα περίφημα Μαστιχωχώρια.

Είναι ορεινό νησί, πετρώδες με λίγα δάση από πεύκο κυρίως και μικρή γεωργική έκταση γύρω από την πρωτεύουσα του νομού όπου είναι τα ονομαστά περιβόλια του Κάμπου με εσπεριδοειδή. Υπάρχουν αμπέλια, ελιές και κηπευτικά όχι σε μεγάλες παραγωγές και συστηματικές εκμεταλλεύσεις. Στη νότια Χίο είναι και τα 21 χωριά

που παράγουν την διεθνώς ονομαστή μαστίχη της Χίου (ενδημεί ένα είδος σχοίνου που μόνο εκεί βρίσκει τις κατάλληλες συνθήκες να ευδοκιμεί) χωρίς εντατική γεωργική εκμετάλλευση (αρδεύσεις, λίπανση κλπ.)

Έχουν την Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου, που φροντίζει για την εμπορική τυποποίηση και εκμετάλλευση-προώθηση του προϊόντος, όπως επίσης και τον Αγροτικό Συνεταιρισμό Εσπεριδοκαλλιεργητών με εργοστάσιο μεταποίησης (χυμοί, αναψυκτικά) που το είχε πρωτοϊδρύσει ο Χανδρής.

Στον νομό Χίου ανήκουν και τα νησιωτικά συμπλέγματα των Ψαρών (ηρωικό νησί κατά την επανάσταση με σημαντική συμβολή σε πλοία αλλά και με πλήρη καταστροφή το 1824 από τους Τούρκους, όπως και η γειτονική Χίος) στα Β.Δ. προς την ηπειρωτική Ελλάδα (Ψαρά με 500 κατοίκους και Αντίψαρα, Κάτος ακατοίκητα) καθώς και το σύμπλεγμα των Οινουσών στα Β.Α. προς την Τουρκία (Εγνούσα με ναυτική σχολή και σπίτια εφοπλιστών και 500 περίπου κατοίκους, Πασσάς, Βάτος, Ποντικονήσι ακατοίκητα).

Παραδοσιακή διακόσμηση στο Πυργί.

Δ. Πολιτιστική κίνηση-Τουρισμός

Η ίδρυση τμημάτων Πανεπιστημίου του Αιγαίου (κυρίως οικονομικών και ναυτιλιακών σπουδών) τόνωσε περισσότερο την ήδη αρκετά ανεπτυγμένη πολιτιστική και πνευματική κίνηση της Χίου.

Η βιβλιοθήκη (Κοραΐς) που επισκεφθήκαμε είναι από τις πιο σημαντικές βιβλιοθήκες στην περιφερειακή Ελλάδα με εμπνευστή και θεμελιωτή τον Αδαμάντιο Κοραή και με βασικό πυρήνα βιβλία και χειρόγραφα του ίδιου, ενώ ανακαινίστηκε από την οικογένεια Αργέντη το 1949 και το 1978 και εμπλουτίστηκε από μεγάλο αριθμό Χίων λογίων. Πρωτολειτούργησε το 1792 και έχει πάνω από 150.000 τόμους βιβλίων με σημαντικής παλαιότητας και σπάνιες εκδόσεις.

Υπάρχει δημοτική πινακοθήκη με μόνιμη έκθεση, το Ομήρειο πνευματικό κέντρο, αρχαιολογι-

κό μουσείο σύγχρονης κατασκευής το είδαμε παρά την απεργία των εκτάκτων του ΥΠΠΟ) και ετοιμάζεται και άλλο στην Βολισσό (όλη η Χίος είναι διάσπαρτη από αρχαιότητες), δύο βυζαντινά μουσεία (ένα στο κάστρο Ιουστινιάνι στην παραλία και το δεύτερο σε οθωμανικό τέμενος-Τζαμί Μετζιτιέ), ναυτικό μουσείο.

Ολόκληρα όμως μουσεία είναι και τα καastroχώρια της νότιας Χίου (Πυργί, Μεστά κλπ.) με την ιδιάζουσα αρχιτεκτονική καθώς και τα χωριά Αυγώνυμα και κυρίως ο Αγάβατος με καastroειδή κατασκευή στην κεντρική Χίο και προς το Αιγαίο πέλαγος.

Τον επισκέπτη ελκύουν οι πολλές και καθαρές παραλίες σε όλη την περίμετρο του νησιού και τα ονομαστά μοναστήρια (Νέα Μονή, Άγιος Μηνάς, Μονή Μυρσινιδίου κ.ά.) που ενισχύουν και

τον θρησκευτικό μοναστηριακό τουρισμό.

Βέβαια όλων αυτών γίναμε κοινωνοί αφού παρατείναμε την παραμονή μας για μια εβδομάδα μετά την λήξη της πανελλήνιας συνάντησης που προαναφέραμε και επισκεπτόμενοι βραδινές ώρες τα καλά εστιατόρια και ταβερνάκια της παραλίας, η οποία σφύζει από νεολαία λόγω του πανεπιστημίου, του τουρισμού και του στρατού που υπάρχει για τους γνωστούς λόγους αλλά λιγοστεύει (όπως μας είπαν οι εντόπιοι) πάλι για τους γνωστούς λόγους από εμάς, χωρίς να γίνεται το ίδιο από τους απέναντι.

Τα ξενοδοχεία είναι αρκετά και σε καλή κατάσταση, ενώ η συγκοινωνιακή εξυπηρέτηση τόσο με τα οχηματαγωγά από Πειραιά και Θεσσαλονίκη, όσο και αεροπορικώς με καθημερινές πτήσεις από Αθήνα και δυο φορές την εβδομάδα από την Θεσσαλονίκη πτήσεις τσάρτερς διεξάγονται με πολλές ευρωπαϊκές πόλεις. Το αεροδρόμιο σχετικά μικρό.

Ε. και μερικά για τους απέναντι.

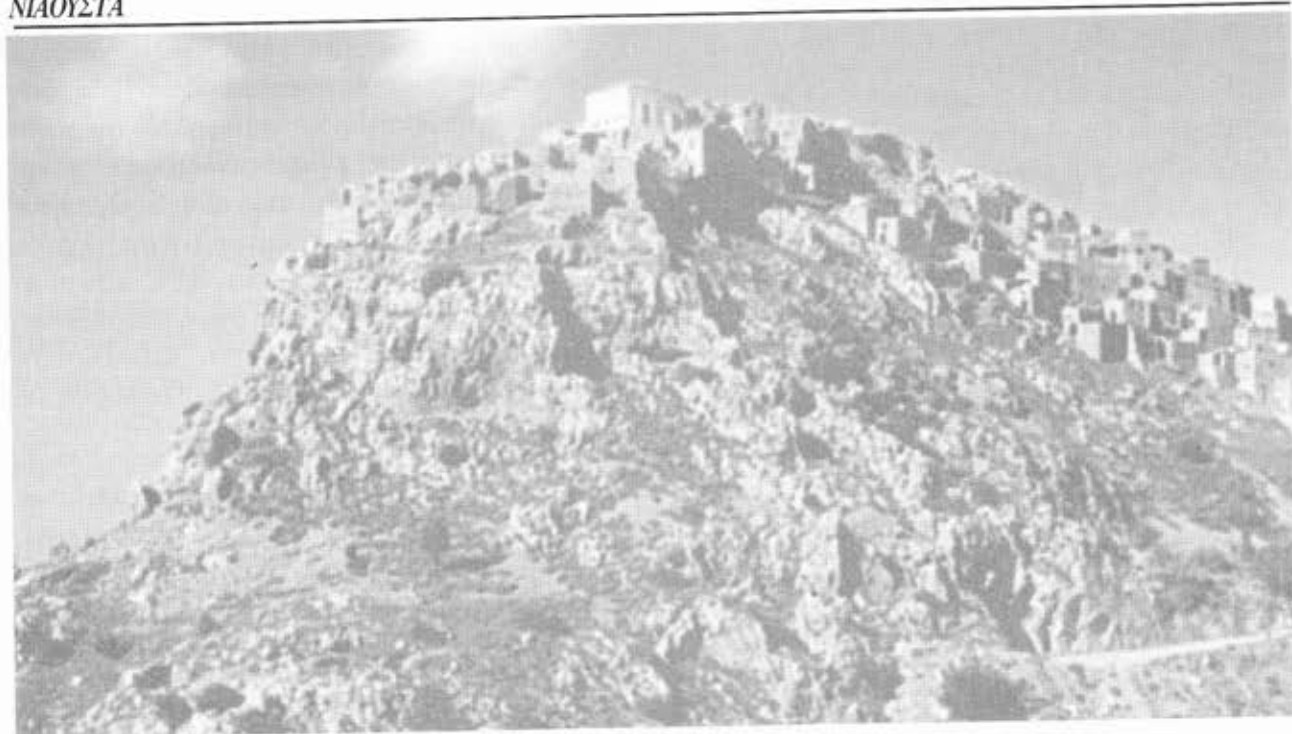
Ευρισκόμενοι μόλις 9 ναυτικά μίλια από τις απέναντι ακτές της Ιωνίας και τώρα τουρκικές αισθάνθηκα την ανάγκη, με μερικούς (περίπου 15) συνέδρους να τις επισκεφθώ. Ήμουν μόνος από την ημαθιώτικη αποστολή που περάσαμε με ελληνικό πλοiάριο στην πόλη του Τσεσμέ (Βρύση στα ελληνικά Κρήνη εξ ου και η Ν. Κρήνη με πρόσφυγες Έλληνες από εκεί στη Θεσσαλονίκη) ίσου περίπου πληθυσμού με τη Χίο αλλά με σύγχρονες ξενοδοχειακές μονάδες ξένων ως επί το πλείστον επιχειρήσεων.

Οι θάλασσες και εκεί είναι υπέροχες αλλά συνδυαζόμενες με τις φθηνές τιμές των παρεχομένων υπηρεσιών προσελκύουν πολλούς ξένους τουρίστες.

Έχοντας πολλά χρόνια να επισκεφθώ την Τουρκία είδα μια αξιόλογη πρόοδο τόσο στην γεωργία (μεγάλα θερμοκήπια και αρδευτικά σύγχρονα συστήματα), όσο και στον τουρισμό με αξιόλογους δρόμους. Ενδεικτικά ο δρόμος από το Τσεσμέ μέχρι τη Σμύρνη περίπου 100χλμ. διανύθηκε από το λεωφορείο σε μια ώρα, αφού ήταν με τρεις

Καταράκτης

Ανάβατος

λωρίδες κυκλοφορίας εκατέρωθεν.

Τα κίνητρα που παρέχονται από την Τουρκία στους ξένους επενδυτές είναι δελεαστικά. Παραχώρηση δωρεάν οικοπεδικής έκτασης, φορολογικές ατέλειες και φθηνά ημερομίσθια λόγοι για τους οποίους ανέπτυξε τελευταία σοβαρή βιομηχανία τόσο ελαφρά όσο και βαριά (αυτοκινήτων, γεωργικών μηχανών κλπ.)

Βέβαια το γεγονός των φθηνών ημερομισθίων καθηλώνει στη φτώχεια τον πολύ κόσμο προς όφελος των λίγων ευνοουμένων αλλά φαίνεται να ελπίζουν στο μέλλον και στην σύνδεσή τους με την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Προς το παρόν βιώνουν ένα ημιστρατιωτικό καθεστώς με ελάχιστες ελευθερίες και επεκτατικές βλέψεις προς την Ελλάδα.

Στο δρόμο για την Σμύρνη είναι το Αλάτσατι (τα ελληνικά Αλάτσατα) στη βάση της χερσονήσου Καραμπουρσίν (εξ ου και το μικρό και μεγάλο Καραμπουρνάκι στον κόλπο της Θεσσαλονίκης από τους μικρασιάτες πρόσφυγες) αφού η ομώνυμη πόλη είναι στα βόρεια του κόλπου της Σμύρνης (Ιζμίρ κορφετζί). Ύστερα ο δρόμος Τσεσμέ-Σμύρνης περνάει από τα Ουρλά (τα ελληνικά

Βουρλά όπου το σπίτι του νομπελίστα ποιητή μας Γ. Σεφέρη).

Η Σμύρνη είναι τώρα μια σύγχρονη μεγαλούπολη των 3,5 εκατομμυρίων κατοίκων. Άριστα εξοπλισμένη με στρατόπεδα προς την πλευρά του Αιγαίου, Νατοϊκό αρχηγείο και μεγάλο Ναύσταθμο. Προσελκύει και αυτή αρκετούς ξένους αλλά και Έλληνες τουρίστες λόγω της σχετικά φθηνής αγοράς της.

Δεν υπάρχουν τώρα Έλληνες (μόνο περί τους 100 εμπορευόμενοι ή διπλωμάτες), δεν υπάρχουν ελληνικές εκκλησίες, τα λίγα εναπομείναντα αρχοντικά των Ελλήνων καταρρέουν. Στο μέρος της Αγ. Φωτεινής είναι τώρα ένας πίδακας (σιντριβάνι) και στην ιστορική Ευαγγελική Σχολή στεγάζεται τώρα ένα τουρκικό γυμνάσιο. Το Κορδελιό εξακολουθεί να είναι η ομορφότερη και αριστοκρατικότερη συνοικία, σε αντίθεση με το υποβαθμισμένο Ν. Κορδελιό της Δυτικής Θεσσαλονίκης.

Γιάννη Δ. Μοσχόπουλου

"Η Καμπανία στα βυζαντινά χρόνια"

Του Γιάννη Καρατσώλη

Σε καλαίσθητη έκδοση από το τυπογραφείο University Studio Press της Θεσσαλονίκης εκτυπώθηκε ο Β' τόμος της ιστορίας, τοπογραφίας και λαογραφίας του Ρουμλουκιού του ιστορικού, δικηγόρου και νομαρχιακού συμβούλου κ. Γιάννη Δ. Μοσχόπουλου. Ο πλήρης τίτλος του βιβλίου είναι: "Η Καμπανία (Ρουμλούκι) στα βυζαντινά χρόνια" και αποτελεί τη συνέχεια του Α' τόμου του συγγραφέα που αναφέρεται στους αρχαίους χρόνους και τη ρωμαϊοκρατία της περιοχής του (αφού και ο ίδιος είναι από την Αλεξάνδρεια) και εκδόθηκε το 1985.

Το εξώφυλλο κοσμούν αφενός η εικόνα του Αγ. Μερκουρίου από τοιχογραφία του Πρωτάτου του Αγ. Όρους και αφετέρου φωτογραφία νεανίδος από το Νησέλι με τοπική ενδυμασία του Ρουμλουκιού με σαφείς τις ομοιότητες των παραστάσεων του πολεμικού αγίου και της ρουμλουκιώτισσας.

Η χορηγία της έκδοσης είναι του κ. Ιωάννη Θ. Καπετάνιου (επιχειρηματία της Αλεξάνδρειας) τον οποίο και ευχαριστεί ο συγγραφέας αφού προτάσσει σύντομο προλογικό σημείωμα. Αρχίζοντας από τους τελευταίους χρόνους της ρωμαϊοκρατίας ο συγγραφέας αναφέρεται στην προέλευση της λέξης "Καμπανία", την οποία και προσδιορίζει γεωγραφικά (όπως φυσικά κάνει και με τον όρο "Ρουμλούκι"), καλύπτοντας τη χρονική περίοδο 201-324 μ.Χ. στις σελίδες 15-54. Το κύριο μέρος του βιβλίου με τίτλο: "Βυζαντινοί Χρόνοι" (σελ. 57-262) υποδιαιρεί στην "Πρωτοβυζαντινή περίοδο 324-565 μ.Χ." (σελ. 57-82), στην "Μεσοβυζαντινή περίοδο 565-1081 μ.Χ." (σελ. 83-143) και στην "Υστεροβυζαντινή περίοδο 1081-1453 μ.Χ." (σελ. 145-262).

Οι εκτεταμένες παρεκβάσεις κατά την εξιστόρηση των γεγονότων της περιοχής δεν μπορούν

(κατά τη γνώμη μας) να θεωρηθούν ως μειονεκτήματα του έργου, δεδομένου ότι ενημερώνεται ο αναγνώστης για τη γενικότερη ιστορική και κοινωνική διάθρωση και ευρύτερων

περιοχών κατά τη βυζαντινή περίοδο τόσο στη Μακεδονία όσο και στη Βαλκανική, με επίκεντρο βέβαια πάντοτε την Καμπανία και συντελούν στην πληρέστερη κατανόηση των διαφόρων περιστατικών. Οι εικόνες κατάλληλα τοποθετημένες στα κείμενα διευκολύνουν τον μελετητή-αναγνώστη, ενώ και ο αριθμός τους (75) είναι επαρκής. Εξάλλου, και οι 15 χάρτες είναι αρκετά σαφείς και κατατοπιστικοί.

Στον επίλογό του ο κ. Γ. Μοσχόπουλος προαναγγέλλει τη συνέχιση του έργου του με την εποχή της Τουρκοκρατίας στο Ρουμλούκι και την πρόθεσή του να επανεκδώσει σε ενιαίο τόμο την ιστορία της ερευνούμενης περιοχής. Ο μεγάλος βιβλιογραφικός πίνακας (σελ. 265-281) χωρίζεται σε δύο υποπίνακες (Α' Πηγών και Β' Βοηθημάτων), ακολουθούν οι πίνακες εικόνων και χαρτών, ενώ η πληρότητα του όλου έργου δίνεται από το ευρετήριο κυρίων ονομάτων, με το οποίο (σελ. 287-301) και τελειώνει την ενδιαφέρουσα για την περιοχή μας εργασία αυτή.

Με αφορμή τη δωρεά της βιβλιοθήκης του στη "Δημοτική βιβλιοθήκη Νάουσας"

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΑΧΙΛΛΕΑ ΓΚΟΥΤΑ

Του Μηνά Δ. Κόκκινου

Η ιδεολογική χρήση της Ιστορίας αποτελεί μέλημα όλων των καθεστωτικών δυνάμεων, σε όλες τις φάσεις της καταγραμμένης ανθρώπινης διαδρομής. Ο έλεγχος της μνήμης, αποτελεί ουσιαστικό εργαλείο μέσω του οποίου επιβεβαιώνεται η κυριαρχία της εκάστοτε άρχουσας τάξης. Σε εποχές έντονων αντιπαραθέσεων συνήθως αμέσως μετά την έκβαση πολέμων, ιδιαίτερα εμφυλίων, προέχει η παραποίηση, η διαστρέβλωση και εν τέλει η εξάλειψη της αντίπαλης εκδοχής. Σε περιόδους όμως ήπιων αντιπαραθέσεων, όταν δεν κινδυνεύει η επικρατούσα ιδεολογία, τότε επιχειρείται το στρογγύλεμα των αντιθέσεων, ο υπερτονισμός δευτερευουσών πτυχών όπως οι ανθρώπινες αρετές των πρωταγωνιστών, ενώ αλλοιώνεται το φιλοσοφικό και πολιτικό υπόβαθρο των προσώπων.

Ο Αχιλλέας Γκούτας άνθρωπος χαμηλών τόνων, δεν έκρυβε ούτε στον προφορικό του λόγο, ούτε στον γραπτό την εκτίμησή του στην μαρξιστική μέθοδο ανάλυσης των ιστορικών φαινομένων. Είχε μελετήσει δεόντως την αρχαιοελληνική γραμματεία, αποδίδοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στον ιωνικό διαφωτισμό του 6ου πΧ αιώνα. Η διαλεκτική του Ηράκλειτου με την θεμελιώδη ρήση του "τα πάντα ρεί", αποτέλεσε βασικό άξονα του φιλοσοφικού του υπόβαθρου.

Η βιοθεωρία του είχε αναντίρρητα επηρεαστεί από την γοητεία του επικούρειου λόγου. Η φιλοσοφία ως τέχνη του ηδέως ζείν, εν αταραξία, αοχλησία, αλυπία σύμφωνα με τον Επίκουρο τον σπουδαίο Αθηναίο φιλόσοφο, συντρόφεψε τον δωρητή μας ισοβίως. Η επικούρεια προσέγγιση των πραγμάτων τον είχε απαλλάξει από τις φοβι-

κές προκαταλήψεις του υπερβατικού. Η επιρροή της θρησκευτικότητας διαδραμάτισε μάλλον αμελητέο ρόλο στην διαμόρφωση της προσωπικότητάς του.

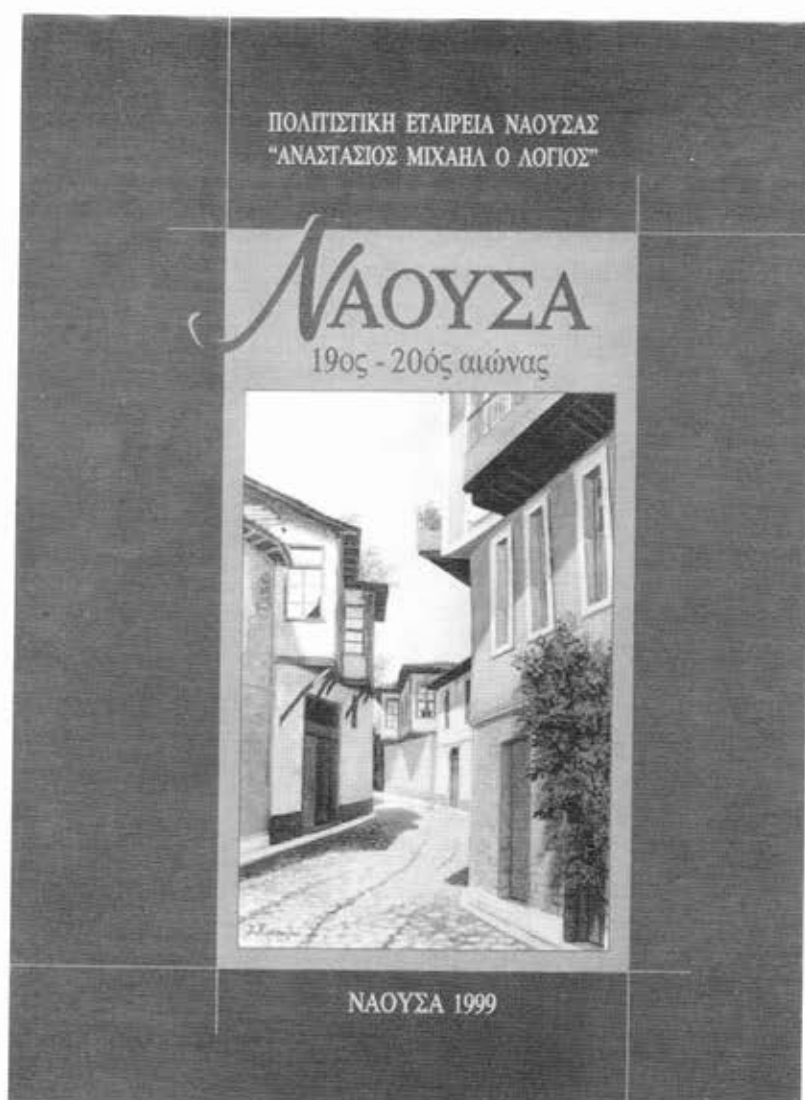
Η πολυπολιτισμική κοινότητα της Αιγύπτου του μεσοπολέμου, που τον ανάστησε στα καθοριστικά χρόνια της νιότης του, διεύρυνε τους ορίζοντες του προσδίδοντας μια πινελιά κοσμοπολιτισμού, ενώ τον απάλλαξε από εθνικιστικές εμμονές που επωάζονται συνήθως σε περιβάλλοντα "μονοφυλετικής" σύνθεσης.

Ήταν υπερήφανος για την συμμετοχή του στην εθνική αντίσταση, έργο πατριωτικό και αντιφασιστικό, αποδίδοντας τη δέουσα σημασία στα κοινωνικά της οράματα. Το ενδιαφέρον του για την πολιτική δράση της ανανεωτικής αριστεράς, τον συνόδευε μέχρι τέλους.

Ουμανιστής, οπαδός του διαφωτισμού, απέρριπτε τις αυθεντίες κάθε απόχρωσης θρησκευτικής, φιλοσοφικής και πολιτικής. Χαρακτηριστική του ανδρός επιλογή αποτελεί η αγορά και ως εκ τούτου δωρεά στην δημοτική βιβλιοθήκη, του συνόλου της εκδοτικής προσφοράς του οίκου "Θύραθεν", ειδικευμένου στην δημοσίευση κειμένων της όψιμης αρχαιότητας, εκτός εκκλησιαστικής επήρειας. Οι τόμοι των Κέλσου, Επίκουρου, Ιουλιανού, Λουκιανού, Λιβάνιου, Δίωνα Χρυσόστομου, Διογένη Οινωανδέα περιμένουν τον φιλέρεвно αναγνώστη να τους αναζητήσει.

Ίσως μια τέτοια πράξη, να αποτελεί την ενδεδειγμένη απότιση φόρου τιμής στον Αχιλλέα Γκούτα.

"Νάουσα 19ος - 20ος αιώνας" ...

*...ένα βιβλίο που δεν πρέπει να λείπει
από την βιβλιοθήκη σας*

ΔΙΑΘΕΣΗ: - Πολιτιστική εταιρεία Νάουσας (Δημοτική βιβλιοθήκη)
τηλ. (23320) 24102

-Σαμαρά Λευκή τηλ. (23320) 22.575

ΗΜΑΘΙΑ

**ταξίδι στην ιστορία, στον πολιτισμό,
στην ομορφιά της φύσης και της ζωής...**

Με σημαντικές αρχαιότητες, ανεπτυγμένη τουριστική, πολιτισμική και αθλητική υποδομή, πανέμορφα τοπία, εξαιρετικά τοπικά προϊόντα, ζωντανή παράδοση και ζεστή φιλοξενία, η Ημαθία είναι ιδανικός προορισμός ολόκληρο το χρόνο.

Ένα ταξίδι που μόλις τελειώσετε, θα θέλετε να το αρχίσετε ξανά!

ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΗΜΑΘΙΑΣ
Μητροπόλεως 44, Τ.Κ. 59100, Βέροια, Τηλ: 23310 22310, 23310 25000

artstudio

